

„Polis“: demokratija yra prieštaravimo menas	p. 3
Kai įsitaisiau dantų kabes, močiutė netikėjo, kad susiradau vyrą	p. 6
Tik triukšmas bažnyčiose, oro drebinimas, gerklių laidymas, bet ne malda	p. 14

Rašytojas – vienišas keliautojas...

Gerbiamas pone Leidėjau, atsigręžusi pasižiūrėti į gimtosios Sodomos sienas, Loto žmona, kaip žinome, pavirto druskos stulpu. Todėl tarp jausmų, kuriuos patiriu, dabar imdamasis plunksnos, esama tam tikros baimės, kurią sustiprina ir visiška nežinomybė, besiverianti žvelgiančiajam priekin. Galima net numanyti, kad ne tiek namų ilgesys, kiek nenuspėjamos ateities baimė privertė minėtąją moterį padaryti tai, kas jai buvo užginta.

Man žvalgytis atgal neuždrausta. Negana to, turiu galimybę atsigręžti gana komfortiškais sąlygomis ir atsiveriantį paveikslą fiksuoti popieriuje, o konkrečiai – paslaugiai pasiūlytuose laikraščio „The New York Times“ puslapiuose. Tačiau nesu tikras, kad mano nupieštu paveikslu bus patenkinti visi jo, paveikslo, žiūrovai. Ką gi, teisindamasis tegaliu pasakyti, kad nors „kas didis, – kaip rašė vienas rusų poetas, – pastebimas tik iš tolo“*, žvelgiant iš dabartinio nuotolio kai kurie objektai jau atrodo susilieję, tad kalbėtina jau ne apie žiūros tašką, o apie pačią žiūrą. Tikiuosi, kad žiūra manęs neapgauna, tačiau noriu pabrėžti, jog tai mano, asmeninė, žiūra, tad jeigu aš matau ar nematau to, ką mato ar ko nemato kiti, tai reikėtų laikyti ne regėjimo yda, o asmenine savybe.

Aš nepretenduoju į objektyvumą, man netgi regisi, kad objektyvumas – tai savotiškas aklumas, kai stambus planas ir fonas niekuo per daug nesiskiria. Galų gale aš pasitikiu gerais laisvos spaudos ketinimais, nors žodžio laisvė, kaip ir bet kokia įgyta, o ne iškovota laisvė, turi ir savo šešėlių. Mat antros kartos laisvė yra veikiau paveldėta, o ne tavo paties vertybė. Aristokratija, bet nuskurdusi. Tai tokia žodžio laisvė, kuri sukelia žodžio infliaciją.

Čia, žinoma, esama ir pliusų. Šiaip ar taip, tokia laisvė suteikia galimybę pažvelgti į dalykus iš visų įmanomų žiūros taškų, net ir paties idiotiškausio. Dėl to priimdami sprendimą būsim apsidraudę nuo neapsižiūrėjimo. Bet į kuo daugiau aplinkybių ir žiūros taškų atsižvelgiame, tuo sunkiau priimti sprendimą. Papildomos realijos, kaip ir papildomos fikcijos, atsirandančios nuvertėjant žodžiui, užteršia smegenis ir, pradėjusios pačios gyvuoti, iš dalies užtemdo tikrąją daiktų padėtį. Dėl to išsivysto ne laisvė, o priklausomybė nuo žodžio. Druskos stulpui, beje, tie du dalykai – vergovė ar laisvė – negresia.

Rusiją aš palikau ne savo valia. Kodėl taip nutiko, atsakyti sunku. Galbūt tai dėl mano kūrinų, nors juose nebūta jokių *contra*. Beje, tikriausiai nebūta ir *pro*. Būta, švelniai tariant, kažin ko visiškai kitko. Galbūt dėl to, kad beveik bet kokia valstybė į savo pilietį žiūri arba kaip į vergą, arba kaip į priešą. Priežastis man neaiški. Žinau, kaip tai įvyko fiziškai, bet nespėliuosiu, kas už to slypi. Tokio pobūdžio sprendimai, kaip suprantu, priimami gana aukštose, kone serafimų, sferose. Taigi, girdėti tik tylus sparnų plazdesys. Nenoriu apie tai galvoti. Nes kad ir kaip spėčiau – teisingai ar ne, man iš to jokios naudos. Oficialiosios sferos apskritai netikęs adresas žmonių mintims. Gaila tam gaišti savo laiką, kurio duodama tik viena kartą.

Man pasiūlė išvažiuoti, ir aš tą pasiūlymą priėmiau. Rusijoje tokių pasiūlymų nedalija. O jeigu duoda, tai jis reiškia tik viena. Nemanau, jog žmogus, kad ir koks būtų, galėtų žavėtis tuo, kad jį meta iš gimtųjų namų. Net ir tas, kuris išeina pats. Nepriklausomai nuo to, kokiu būdu palieki namus, jie nenustoja būti gimtieji. Kad ir kaip – gerai ar blogai – būtum juose gyvenęs. Ir aš visiškai nesuprantu, kodėl iš manęs laukiama, o kai kada net reikalaujama, kad terliotum tu namų vartus degutu. Rusija – tai mano namai, pragyvenau juose visą gyvenimą ir už visa, ką turiu, be gyvos dvasios, esu dėkingas jai ir jos žmonėms. O – svarbiausia – jos kalbai. Kalba, kaip kartą jau esu rašęs, kur kas senesnė ir labiau neišvengiama už bet kokį

JOSIF BRODSKIJ

Šis rusų poeto, eseisto, vertėjo Josifo Brodskio (1940–1996) tekstas buvo parašytas amerikiečių laikraščio „The New York Times“ prašymu 1972 m., iš Sovietų Sąjungos išstremtam rašytojui atsidūrus Jungtinėse Amerikos Valstijose. Viešo laiško vertimas minėto leidinio šeštadieniniame priede pasirodė 1972 m. spalio 1 d.

Tarptautinės rašytojų dienos išvakarėse siūlome originalaus rusiško teksto, kuris pirmąkart buvo paskelbtas žurnale „Звезда“ (2000, Nr. 5), vertimą.

Thomas Hoepker. Pagyvenusi moteris pūgoje. 1954

valstybingumą, jį keistu būdu išvaduoja rašytoją iš daugelio socialinių fikcijų. Dabar patiriu keistoką jausmą, darydamas kalbą savo samprotavimų objektu, žvelgdamas į ją iš šalies, nes būtent ji nulėmė mano kiek atsajų žvilgsnį į aplinką, sociumą, tai yra tos žiūros, apie kurią jau kalbėjau, ypatybę. Suprantama, kalba pati patiria tam tikrą aplinkos, sociumo spaudimą, tačiau ji – nepaprastai pastovus dalykas; nes jei kalba, literatūra priklausytų nuo išorinių veiksnių, mums senų seniausiai, be abėcėlės, nieko nebūtų likę. Ir rašytojui egzistuoja tik viena patriotizmo rūšis: santykis su kalba. Rašytojo patriotizmas matuojamas tuo, kaip jis rašo žmonių, tarp kurių gyvena, kalba. Pavyzdžiui, bloga literatūra yra išdavystės forma. Šiaip ar taip, kalbos negalima niekinti, negalima jai jausti nuoskaudos, neįmanoma jos kaltinti. Todėl galiu pasakyti, kad niekada nejaučiau nuoskaudos savo tėvynei. Nejaučiu ir dabar. Man joje nutiko daug blogo, bet nė kiek ne mažiau – ir gero. Rusija – didinga šalis, tad visos jos ydos ir dorybės daugmaž proporcingos jos dydžiui. Šiaip ar taip, jų mastas toks, kad individuali reakcija negali būti adekvati.

Nes jeigu, tarkim, prisimintume visus pražudytuosius Stalino lageriuose ir kalėjimuose, – ne tik menininkus,

bet ir paprastus žmones, – jei prisimintume tuos milijonus mirusių sielų – argi įmanomas jausmų adekvatumas? Negi jūsų asmeninis rūstis, sielvartas ar sąmyšis gali būti adekvatus šitam iš proto varančiam skaičiui? Net jeigu juos išstetumėte laike, net jeigu pradėtumėte sąmoningai kultivuoti. Užjoautos galimybės nepaprastai ribotos, jos smarkiai nusileidžia blogio galimybėms. Aš netikiu žmonijos gelbėtojais, netikiu kongresais, netikiu žvėriškumus smerkiančiomis rezoliucijomis. Tai viso labo tik eterio virpinimas, tik asmeninės atsakomybės vengimo, jausmo, kad jūs gyvi, o jie mirę, vengimo forma. Tai viso labo tik atvirktinė užmaršties pusė, patogiausia tos pačios ligos – amnezijos – forma. Kodėl tada nesurengus kongreso inkvizicijos, Šimtamečio karo, kryžiaus žygių aukoms atminti? Ar šios aukos mirusios kažkaip kitaip?! Jeigu jau šauktume suvažiavimus ir skelbtume rezoliucijas, tai pirmiausia turėtume išleisti rezoliuciją, kad visi mes – niekšai, kad kiekviename iš mūsų lindi žudikas, kad tik dėl atsitiktinių aplinkybių mes, sėdintieji šioje hipotetinėje salėje, nesame skirstomi į žudikus ir jų aukas. Ką derėtų padaryti pirmiausia, tai perrašyti visus istorijos vadovėlius – išmesti iš jų visus didvyrius, karvedžius, vadus ir pan. Vadovėlyje visų pirma reikia parašyti, kad žmogus yra radikaliai blogas. Vietoj šito mokiniai visuose pasaulio kraštuose kala istorinių mūšių datas bei vietas ir stengiasi įsiminti generolų vardus. Parako dūmai virsta istorijos dūmeliu, slepiančiu nuo mūsų bevardžius ir nesuskaičiuojamus lavonus. Istorijoje išvelgiame filosofiją ir logiką. Ką gi, visai logiška, kad ir mūsų kūnai pradings, užtemdyti vienokio ar kitokio – greičiausiai radioaktyvaus – debesies.

Aš netikiu politiniais judėjimais, aš tikiu asmeniniu judesiu, sielos judesiu, kai žmogus, pažvelgęs į save, taip susigėsta, kad bando griebtis kokių nors permainingų: vidiinių, o ne išorinių. Vietoj šito mums siūlo pigų ir be galo pavojingą vidinio žmogaus polinkio keistis surogatą: politinį judėjimą, vienokį ar kitokį. Pavojingesnį psichologiškai nei fiziškai. Nes bet koks politinis judėjimas yra asmeninės atsakomybės už tai, kas vyksta, vengimo forma. Nes žmogus, kovojantis su išorės Blogiu, automatiškai susitapatina su Gėriu, ima laikyti save Gėrio reiškiu. Tai viso labo tik savęs pateisinimo, *self-comfort* forma, ir Rusijoje ji išplitusi ne ką mažiau nei kitur; tik gal kiek kitokiu būdu, nes tenai daugiau fizinių paskatų, ji labiau determinuota tiesiogine prasme. Komunalizmas idėjų sferoje, kaip įprasta, prie labai gerų dalykų dar nėra privedęs. Net itin kilnių idėjų sferoje: prisiminkim Liuterį. Ką jau šnekėt apie grynai politines idėjas! „Pasaulis blogas, jį reikia pakeisti. Tokiu ir tokiu būdu.“ Pasaulis kaip tik ne blogas, netgi galima sakyti, pasaulis geras. Tik tiesa tokia, kad sugadintas jo gyventojų. Ir jeigu reikia ką keisti, tai ne peizažo detales, o pačius save. Politiniai judėjimai prasti tuo, kad pernelyg nutolsta nuo savo ištakų; kad jų sukelti padariniai kartais taip sudarko pasaulį, jog šį iš tiesų galima palaikyti blogu, grynai vizualiai; kad žmogaus mintį atveda į aklavietę. Politinių aistrų įtampa tiesiogiai proporcinga nuotoliui nuo problemos šaltinio.

Visi mes gyvenime elgiamės taip, tarsi kažkas kažkada kažkur būtų pasakęs mums, kad gyvenimas bus geras, kad galime tikėtis harmonijos, Rojaus žemėje. Noriu pasakyti, kad sielai – žmogaus sielai – Rojaus skelbimas žemėje yra kažin kuo užgaulus. O žmogaus sąmonei niekas taip

Nukelta į p. 4 ►

* Cituojama eilutė iš S. Jesenino eilėraščio „Laiškas moteriai“ (1924). Vertė B. Puzinas (žr. Sergejus Jeseninas, *Baltoji obelių pūga*, V.: Žara, 2010, p. 147).

Knygų mugė

Kažkuria dieną, vėl vakarą vėdindama kambarį prieš miegą, girdėjau, kaip po langais kažkas aiškių aiškiausiai pasakė: „Eik tu na****“. Girdėjosi puikiai dėl akustikos, dėl kurios dažnai girdžiu pavienes praeinančiųjų pokalbių nuotrupas, besiožiuojančius vaikus ir lagaminų ratukų bildėjimą – lyg jie būtų traukiami stuburo slanksteliais. Na**** buvo pasiūstą užtikrintai, su vos juntama pašaipėle. Tada, pamenu, susimąščiau – o jei taip mane. Kažkas specialiai, atėjęs vakare po langais. Virtualybės eroje, kai pasiūsti ir apiburnoti visada gali bet kur ir bet ką, – ar tai būtų viena iš socialinių platformų, ar internetinių leidinių komentarų skiltys, – gyvai tai skambėtų beveik romantiškai. Turint omeny, kad siuntėjas tam turėtų paskirti kažkiek savo paros laiko, taip pat susižinoti adresą, vykti mašina ar troleibusu, dalį kelio paėjėti pėsčiomis. Tai ne mygtuko paspaudimas (sekundė), kuris į eterį išleis tris parašytus žodžius (dvi trys sekundės, priklausomai nuo jūsų spausdinimo įgūdžių).

Prieš knygų mugę juokauti – gal net su trupeliu nuogastavimo, – ar bent vieno iš nepatenkintųjų kultūros leidinių kokybe ir egzistavimu bus sulaukta kultūros leidinių stende. Juk jei triukšmą iš medių perkeltumėme į realybę, į stendą turėtų skrieti ne tik keikimai, bet ir bent jau supuvę pomidorai (gerų šiais laikais niekas nemėtytų, nes brangūs, apie kiaušinius net nešneku). Net tai, kad prieš kultūrinės spaudos stendą puikavosi buduaro dvasia intymiai stilizuota vieno iš populiariausių, cituojant jų pačių reklamą, svečiuose, kirpykloje ir tualetuose slapta skaitomų savaitinių leidinių būstinė, lyg ir turėjusi pritraukti kultūrinės lektūros skaitymo antagonistų, neturėjo jokios įtakos. Persisotinusi ir nuo nuovargio nuklaikusi minia emociškai buvo vienodai indiferentiška abiem Letos krantams – apsikrovusi pilnomis kuprinėmis, krepšiais ir maišais, stabtelėdavo nebent įsigyti leidinio ir, susirinkusi viską, kas duodama nemokamai, plaukdavo toliau į mugės pragarą.

Tiesa, būta didaktinių pagrūmojimų: juk ir tas maketas anksčiau buvo geresnis, o anų turinys prieš ketvirtį amžiaus gal ir buvo šio to vertas, dabar tik į drėgnus batus grūst. Priimti tai reikėtų su savotišku bibliiniu nuolankumu: juk iš savų, kultūrininkų, tai panašiai kaip iš tėvų – barama tik gero linkint.

Nuoširdžiausi ir tikriausi kaip visada – vaikai. Padūkė ant kailiu užtiestų buduaro stiliaus fotelių, jie ėjo žaisti šachmatais pas kultūrininkus. Taip pat – paglostyti paskutinę mugės dieną stende pozavusios Atėnės Paladės atsineštos pelėdos iškamšos. „Ar ji tikra?“ – klausė žiūrėdami išplėstom akutėm. „Tikros plunksnos ir snapas, ir kojos, o viduriai išimti“, – aiškino viena mama. Taigi, pelėda vienu metu lyg tikra ir netikra – bet kaip tai neskausmingai išaiškinti vaikui, neminint paukščio nužudymo fakto. „Kaip tai?“ – klausiau psichologijos stende pamačiusi leidinį, kad ir charizmos galima išmokti. „Va taip“, – man atsakė pamokančiu tonu, visko, pasirodo, galima išmokti. Ir rašyti, antrinu mintyse jau pati sau, netrukdydama psichologijos stendui dirbti. Pagal skelbiamų kursų skaičių (vienų pavadinimas net kvietė mokytis pravirkdyti skaitytoją) ir rašyti nemokant puikiai galima išmokti. Mokantys rašyti taip pat rašo knygas apie tai, kaip išmokti rašyti, jas nusipirkusieji ir perskaičiusieji rašo savo knygas, o gal vėliau net moko kitus.

Kažkur internete skaičiau komentarą: Giedros Radvilavičiūtės esė – nesuprasi apie ką, bet jei nori išmokti rašyti, skaityk ir mokykis, nes parašyta labai gerai. Gerai buvo ir per naujos jos esė knygos „Tekstų persekiojimas“ (leidykla „Apostrofa“) pristatymą – žiūrėjau tiesioginę transliaciją internetu ir buvau dėkinga technologijoms, kad per šaltį neprivalau važiuoti ir ieškoti, kur pasistatyti automobilį, ir dar gerą gabalą kelio kulniuoti pėsčiomis, – juk vasaris, pernai knygų mėgėjus murkėdęs vudstokiškame purve, šiemet visus nutarė paspirtinti arktiniu šalčiu. Tai kas, kad renginį filmavęs žmogus (ačiū jam už tai) protarpiais taip garsiai kvatodavo man į ausines, jog turėdavau jas išsiimti. Nes G. Radvilavičiūtė charizmos, žinia, mokėsi ne iš psichologijos vadovėlio, o rašyti – ne skaitytojo virkdyto kursuose, kurių, ačiūdie, tada tiesiog nebuvo, nes, kaip ji pati citavo vienos savo bičiulės žodžius, „tai arba turi, arba ne“.

Visiškai su ja sutinku (mano adresas redakcijai žinomas).

– EGLĖ MARIJA FRANK –

LIDIJA ŠIMKUTĖ

ATSIMUŠU
į tavo šypseną

apgaubi atodūsiu
atsiprašydamas mano
Modigliani palinkusio peties

apgėbi mane akimis
susimąstę išsiskiriam
apsikabinę mintyse

einu
širdies taktu
praleisdama taktą

Mariaus Samavičiaus piešinys

Pro graudžius verksmus

Jau ant saulės skaistaus veido juodos naktys nusileido, – pagauna sekmedienio pavakare gaili rauda iš garsiakalbio, pakabinto bažnyčios šventoriuje. Tėvas, kūdikiškas Nastutės balselis. Tik syki per metus, mažomis porcijomis tie ašarų posmai. Mėgėjams. Jei kas pasigėstų, būtų pasiilgęs šio senovinio gavėnios palydovo. O jeigu normaliai, tai stabteli, išgirsti ir bėgi toliau savo keliais. Kad gitaros ir šlovinimo būgnai dar visiškai nenurungė tokių melodijų, reikia tik stebėtis. Prikimba panašiai kaip „Duokim garo“ ar kas nors kita?

Popiežius Pranciškus, vėl tarytum užkietėjęs bažnytkaimio klebonas, liepė per gavėnią melstis, pasninkauti ir dalinti išmaldą. Negana, kad savo aveles taip konservatyviai auklėja, bet rekomendavo ir kitiems, netikintiems, kartu išmėginti. Mes gavėnios programos, prieš tai tris kartus atsiprašę, net saviškiams katalikams konstruojame iš labdaros akcijų, socializacijos ir koncertų. Baisu, kad prasižiojus apie pasninką ir askežę publika nušvilps ar patars pačiam susirūpinti svarstyklių rodmenimis. Verčiau paaiškinti apie Jėzaus artumą, dvasios palytėjimus, bendrystę ir pasiklausti erotinių Coheno dainų.

Paradoksas, bet religinė kalba, kurią išgirsta mūsų laikų žmogus, vis labiau tolsta nuo šio pasaulio gudrybių ir joms giminingų bažnytinių praktikų. Tai nėra polinkis į radikalizmą ar fundamentalizmą, bet tikras dvasinis dalykų alkis ir dvasinė nuojauta, paslaptįgasis *sensus fidei*. Net gimnazistams šiandien galima drąsiai kalbėti apie evangelinius stebuklus, nepaverčiant jų simboliais ar populiariąja psichologija, ir niekam nekils noro šaipytis, minėti mokslo laimėjimus, kosmonautų liudijimus. Naujosios kartos teodicėja taip pat neklausia, kodėl Dievas

leidžia gyvuoti blogiui ir vienu ypu neišnaikina nedorėlių. Kristaus buvimą Švenčiausiajame Sakramente šiandien irgi veltui grįstum scholastinėmis formulėmis ar buitiniams pavyzdžiais – viskas tarytum kraujuje, įgimta, savaime aišku ir tikra.

Abiturientas, su klasės draugais išsirengęs į kelionę po Balkanų šalis, grįžta namo užsidedęs Kristumi. Apžiūrino cerkvėje senas freskas, panelei nusibodo, nutarė palaukti lauke, o jis nė nepastebėjo, kaip kelias valandas išbuvo prie tų paveikslų lyg prikautytas. Išėjo naujas žmogus. Nei planuotai, nei kam labai stengiantis.

Ir gera, ir šurpu, kai šitai nutinka. Nežinia, kas ir kodėl taip daro. Natūrali reakcija į Bažnyčios viešuosius ryšius, primityvų dvasingumą, koketavimą su pasauliu? Gal „Hario Poterio“ ir „Žiedų valdovo“ pasekmės? Vienas šio laiko ženklų, kalbančių tikėjimo naudai, nepaisant visų populiarumo reitingų? Įrodymas, jog pragaro vartai krikščionių nenugalės? O gal priešingai – Šv. Dvasia, ateinanti Bažnyčiai į pagalbą silpnumo ir bergždumo valandą?

Nuo tarybinių laikų lydi įtarimas, jog Viešpats laiko danguje paslėpęs sunkiąją, neatremiamą artileriją, kurią panaudoja kritiniais atvejais, gindamas savo karalystę ir jos žmones. Tai daroma tiek bendruomenės, tiek pavienio asmens labui. Pirmiau, žinoma, turi labai nesisekti, reikia atsidurti ant pralaimėjimo ir sužlugimo ribos, tarp galingsnių ir gudresnių priešų. Nei dvasios, nei kūno galiūnai to nepatirs. Dėl to nuolatos kone liguistai mušamasi į krūtinę ir kartojama, koks menkas tu kirminėlis ar palinkusi nendrė. Traukte ištraukiamas prisipažinimas, jog esi niekas. Tai sąlyga išriedėti dangiškiems pabūklams.

Gavėnios praktikos kitados siekė graudinti žmogų Jėzaus kentėjimų paveikslais, žadinti užuojautą ir palaikymą *avinėliui nekalčiausiam*. Per Dievo Sūnaus žaizdų meditavimą ėjo ir suvokimas, kad jis tikras žmogus, mūsų kūnas ir kraujas, ir todėl neįmanoma jį pamilti nepamilti to kūno, kurį matai priešais. Sugraudintos širdies solidarumas su kenčiančiu Viešpačiu virsdavo kantrybe ir viltimi savo kasdieniuose sunkumuose. Visai neblogai, jeigu taip pavyksta.

Viena iš Kryžiaus kelio stočių vaizduoja, kaip Jėzus pakeliui į Golgotą sutinka moteris, apverkiančias jo likimą. Ir jis pasakė: „Verkite ne manęs, bet verčiau savęs ir savo vaikų.“ Grėsmingas, nieko gera nežadantis sakiny. Tarytum iki laikų pabaigos būtume pasmerkti nešti kaltės našta dėl anos tragiškos istorijos. Gal ir tiesa. Nors vis tiek iki laikų pabaigos nesiliausime sakę, jog ta istorija atpirkusi pasaulį, taigi lyg ir nutildanti visus graudžius verksmus.

Kai garsiakalbis šventoriuje dabar atneša laibą balseilį, neapsipilu ašaromis nei dėl Jėzaus, nei dėl savęs. Bet liūdnumas Bažnyčioje apskritai yra geras dalykas. Daug geresnis negu sėkmė ir optimizmas. Juo labiau kad gavėninis Kryžiaus kelio liūdnumas būna pramaišiu su Kryžiaus kelio džiaugsmu, netgi tikru juoku, nes niekada pats nesugalvotum to, ką sugalvoja ir padaro Viešpats.

Tiesa, juodos naktys ant saulės veido neužslinko, bet Kaziuko mugė skendės viduržiemio speiguos.

– JULIUS SASNAUSKAS –

Spragos dominavimo logikoje

JACQUES'AS RANCIÈRE'AS (g. 1940) – Paryžiaus 8 universiteto profesorius emeritas ir *European Graduate School* filosofijos profesorius. Su Étienne'u Balibaru, Roger Establet ir Pierre'u Macherey buvo Louis Althusserio studentai – su savo dėstytoju jie išleido kurtinę knygą „Skaitant „Kapitalą“ (*Lire le Capital*, 1965). Vienas iš įtakingiausių filosofų ne tik Prancūzijoje, bet ir už jos ribų, ypač tokiose srityse kaip politika, estetika ir edukacija. Rancière'as plėtoja lygybės ir emancipacijos problematiką išeidamas iš įprastų filosofijai ribų. Su filosofu kalbėjosi Arnoldas Stramskas ir Saulius Užpelkis.

– *Esi ilgai nagrinėjęs švietimo ir intelekto klausimus, ypač knygoje „Nežinantis mokytojas“, kurioje per XVIII–XIX a. švietėjo Josepha Jacotot figūrą pristatai emancipuojantį požiūrį į švietimą. Kaip manai, ar šios išvalgos pritaikomos, įtraukiamos į šiuolaikinę institucionalizuoto mokymo aplinką? O gal mokymasis vyksta už šios aplinkos ribų? Ką manai apie dažnai pasitaikančią nuomonę, kad gyvename informacinės perkrovos ir žinių specializacijos amžiuje? Ar laikai ne-institucinius švietimo eksperimentus tiek pat svarbiais kaip ir institucinius? Kurios eksperimentus laikai itin svarbiais?*

– Pagrindinė pamoka, kurią gavome iš Jacotot, yra tai, kad emancipuojanti institucija neegzistuoja. Yra individų, siekiančių suderinti emancipacines praktikas su institucinio švietimo praktikomis, bet institucijų tikslai nėra emancipacijos tikslai. Tai taip pat reiškia, kad intelekto emancipacija nėra alternatyvus švietimo metodas. Visose visuomeninių santykių formose, kuriose lygybės logika yra susipynusi su nelygybės logika, intelekto emancipacija yra būdas veikti taip, kad balansas tarp lygybės ir nelygybės būtų sugriautas. O dėl paties švietimo, tai galime stebėti du tuo pat metu vykstančius priešingus judėjimus: vienoje pusėje „bukinant“ visuomeninės logikos sutapatinimas su mokyklos logika, ištobulintas Bolonijos proceso, konstruojantis įsivaizduojamą bendrumą tarp gyvenimo laiko, institucijų laiko ir ekonomikos laiko. Kitoje – internetas, atvėręs galybę naujų galimybių savišvietai. Dabar įmanoma per kelias valandas išmokyti daugybę dalykų, kuriems būtų reikėję mėnesių institucinio švietimo. Bet savišvietai – dar ne emancipacija.

– *Kaip tau išeina pabrėžti, viena vertus, lygybę ir emancipaciją, kita vertus – struktūrinę / materialinę nelygybę? Tavo mintis, išplėtotą „Proletariato naktys“, kad ideologija yra klaidinanti arba geriausiai atveju nepakankama sąvoka tam, kad suprastumėm darbininkų emancipacines praktikas arba jų nebuvimą, turi tvirtą pagrindą. Mūsų tikslas nėra paprasčiausiai susprogdinti ideologijos burbulą ir nušviesti prispaustusius apie jų spaudimą – jie ir taip visada supranta savo padėtį geriau nei bet kuris tiesos skelbėjas. Visgi praktikų, skirtų emancipacijai apriboti, sugalvota pakankamai ir išrandama vis naujų (paminėkime tik keletą: represuojantys įstatymai, vadybinės strategijos darbovietėse, viešųjų erdvių privatizacija, skaitmeninis rezistentų sekimas – tavo vartojama policinės kontrolės (angl. police) sąvoka apima didžiąją jų dalį). Kaip šiame kontekste vertintum dabartines emancipacines politikas ir praktikas?*

– Kritikuodamas ideologijos sąvoką nenorėjau pateikti laisvos valios teorijos kaip kontrasto jai. Atvirkščiai, norėjau pabrėžti, kad pančiai, laikantys žmones „jų vietoje“, nėra subjektyvi iliuzija arba neatpažinimas, o materialūs apribojimai, įrašyti represyviuose įstatymuose arba pačiame erdvių ir laiko, veiklų ir galių paskirstyme. Pažvelkime, kas vyksta tradicinėje teritorijoje – visuomeninėje kovoje Vakarų šalyse. Viena vertus, visi uždaryti ir į tolimas šalis perkelti fabrikai reiškia nedarbą ir išsisklaidymą, kolektyvinių patirčių ir organizacijos erdvių užgnaužimą. Kita vertus, nauji įstatymai kriminalizuoja kolektyvinį pasipriešinimą (sabotažą, laikiną viršrinkimo nuosavybės nusavinimą ir t. t.), kuris anksčiau buvo laikomas visuomeninės kovos išraiška. Tai iš tikrųjų yra erdvės, kurioje gali vykti politinė kolektyvinė subjektyvacija, ribojimas. Bet apie tai turime galvoti būtent per erdvę, o ne per ideologiją.

– *Tešiant tą pačią temą – akivaizdu, kad emancipacinis požiūris į švietimą ir radikali emancipacinė politika turi kelti ne tik formas, bet ir turinio klausimus. Bet čia kyla kita svarbi problema: nors radikali (anarchistinė / komunistinė) politika visuomet egzistuoja kaip galimybė, ji nėra aksiomiškai susieta su emancipuojančiomis švietimo praktikomis. Kitaip tariant, viena nebūtinai veda prie kito – emancipuotas („išsilavinęs“) darbininkas vis tiek yra darbininkas, o kapitalo ir sandomo darbo priešprieša lieka neišspręsta. Ką manai apie tai?*

– Egzistuoja dvi skirtingos problemos. Pirmoji – spraga tarp žinojimo ir darymo. Vis aiškiau: nors marksizmas moko, kad žinios yra besipriešinančiųjų ginklas, žinios apie kapitalistinę išnaudojimą nebūtinai virsta emancipuojančia veikla. Antroji – emancipacijos dviprasmybė. Emancipacija reiškia, kad imiesi kurti gyvenimo formas, atitolusias nuo vyraujančios logikos, užuot laukęs lygybės ateityje, kurią atneši istorinė evoliucija. Tai yra būdas nelygiame pasaulyje gyventi kaip lygiems. Praeityje nemažai anarchistų judėjimų kūrė naujas gamybos ir žinių paskirstymo formas, nau-

jas ekonominio gyvenimo formas. Šie bandymai atsinaujino tarp naujųjų judėjimų, ypač Graikijoje. Su šiuo paradoksu galima tvarkytis vienas kitam prieštaraujančiais būdais: galima pabrėžti lūkesčius, jau dabar veikiančius šioje priešpriešoje, arba teigti, kad emancipuotas darbininkas vis tiek yra kapitalistinėje logikoje gyvenantis darbininkas.

– *Daug vadinamosios radikaliuos teorizavimo darbar vyksta akademijoje, net nebandant kvestionuoti paties akademiko visuomeninės padėties, t. y. jos ar jo pozicijos kapitalo reprodukcijoje. Ar nemanai, kad čia glūdi kita problema: „visuomeninio pokyčio specialistų“ ir „ekspertų“, tyrinėjančių visuomenės prieštaras, gausėjimas?*

– Problema tikrai yra. Visuomeninių žinių ir visuomeninės kaitos santykis visuomet buvo problemiškas. Ši spraga nuolat ir sparčiai plėtėja jau nuo 9-ojo dešimtmečio. Darbininkų judėjimams nusilpus, o marksistiniam tikėjimui istoriniu procesu, vedančiu socializmo link, išnykus, žinios apie kapitalizmą, išnaudojimą, socialinę nelygybę ir panašius dalykus buvo nustotos sieti su bet kokios emancipacijos perspektyva. Daug mokslininkų marksistų tapo ekspertais, samdomais „socialistinių“ vyriausybių, kurių politika vis panašesnė į konservatorių. Kritinė teorija daug kur tapo gedulo diskursu, vis iš naujo smerkiančiu rinkos viršenybę visose visuomeninių santykių formose ir sutapatinančiu šiuos kapitalizmo gniaužtus su „masinio individualizmo“ ir demokratijos negandomis. Komunizmo vėliava daugiausia keliama akademiniuose konferencijose, kuriose žymūs intelektualai ragina mus atgaivinti komunizmo idėją nepasiūlydami jokių priemonių šiai idėjai įgyvendinti.

– *Esi minėjęs savo skepticizmą radikaliuos kairės nuostatų, pervertinančių visa apimančių laisvos rinkos ir kapitalizmo vaidmenį, atžvilgiu. Pasak tavęs, ši kritika suvisuotina ir atima galią veikti, nes bet koks veiksmas ima atrodyti nepakankamas šios hegemonijos akivaizdoje, o „grynoji kritika“ lieka vienintelė legitimu pozicija. Ar teisingai nusakiau tavo pažiūras?*

– Taip, be abejo. Įgalinimas yra įmanomo praplėtimas ir subjekto galios padidinimas. Šis veiksmas yra įmanomas, nes lygybės logika yra visuomet susipynusi su nelygybės logika. Kapitalizmas nėra tobula mašina, išrasta visagalio dievo. Tai pasaulinė dominavimo logika, veikianti tik per konfliktiška tų, kurie yra jos valdomi, bendradarbiavimą. Todėl visuomet yra tikimybė, kad – vienoje ar kitoje vietoje, vienu ar kitu momentu – dominavimo logikoje atsivers spraga, laikai ir erdvės bus užimti šios logikos priešų. O minėta kritika konfliktiška bendradarbiavimą paverčia radikaliu pavergimu. Ji teigia, kad sistema gali absorbuoti bet kurią maišto formą ir kad iš šios padėties nėra išeičių. Ji mums sako, kad niekas niekada nepasikeis, jei viskas nepasikeis iš karto. Kadangi nėra labai tikėtina, kad mums kada nors pavyks pakeisti „viską“, peršasi išvada – niekas niekada nesikeis. Tokios kritikos logika apsvėrčia aukštyn kojom. Ji ima teigti, kad tai individai yra pajungti kapitalizmo logikai, kad būtent jie yra kalti dėl šios logikos pergalės ir kad jie yra tuo kaltesni, jog imasi prieš šią logiką maištauti. Taip kairieji sociologai ir filosofai pristato 7-ojo dešimtmečio antiautoritarinius studentų maištus: jie neva atkėlė vartus „naujamajam kapitalizmo dvasiai“, „lanksčios asmenybės“ triumfui ir t. t., ir pan.

– *Teigi, kad organizacija yra politiška tik tuomet, kai ji yra spontaniškai: toks yra tavo komentaras begalinėms diskusijoms apie struktūruotą ir spontanišką organizaciją. Ką tau reiškia spontaniškumas politikoje ir organizacijoje? Manai, kad „afektyvinė“ santykių dimensija yra svarbesnė nei sausa ir paprasta politinė doktrina, susitelkimas į tikslus, sėkmių ir nesėkmių įsivertinimas ir pan.?*

– Marksizmo tradicija primetė šališką spontaniškumo kaip tiesioginės afektyvinės reakcijos, nesuderinamos su ilgalaikiais veiksmais ir organizavimusi, įsivaizdavimą. Filosofijos kontekste spontaniškumas yra kas kita: jis reiškia „autonomiją“. Taip maštant, nėra svarbu, ar esate organizuoti. Svarbu, kaip organizuoti esate: jūsų organizacija atkartoja vyraujančių institucijų hierarchines organizavimosi formas ar ištrūksta iš šio modelio. Momentumo ir ilgalaikiškumo priešprieša čia irgi nėra svarbi. Svarbi jūsų judėjimo autonomija valstybinių institucijų planų kontekste. Kalbant apie praktinį efektyvumą, pastarųjų metų judėjimai („Indignados“, „Occupy“ ir t. t.) parodė geresnius gebėjimus organizuotis nei didžioji dalis „revoliucinių“ grupių, besididžiuojančių savo „moksliniais“ principais. Suorganizuoti amžiną to paties atkartojimą nėra sudėtinga. Sudėtinga yra suorganizuoti kažką naujo, pasiekti, kad iš to kiltų autonomiškas laikiškumas su savo dinamika ir žinojimo gamybos būdais, informacijos apytaka, kolektyvinėmis diskusijomis ir veiksmais. Tai yra didysis pastarųjų metų judėjimų uždavinys: paversti į „Occupy“ susirinkusias bendruomenes naujos rūšies politinę jėgą, nutolusią nuo tradicinių partinių žaidimų. Šiuo požiūriu ir galime įvertinti sėkmę bei nesėkmę.

– *Didžiojoje dalyje darbų teigi politinį tų, iš kurių policiniame režime atimtas balsas, gebėjimas veikti ir būti regos lauke, matomumo tikslą. Vis dėlto vis aiškiau, kad policinė*

kontrolė ne tik sau prieinamais būdais riboja šį įtraukimą į matomumo sritį, bet ir pats matomumas, kaip nauja viešoji sfera, yra kontrolės, sekimo, nuraminimo ir nupolitiniavimo erdvė. Negi nėra poreikio galvoti ir apie tam tikrą tyčinį nematomumą, grupines formas, gebančias reikštis ir veikti neįsitraukiant arba prieš įsitraukiant į matomumo sferą?

– Diskusijos ir veiklos, turinčios vykti atsiribojus, iš tikrųjų egzistuoja. Bet pagrindinis šiandienos uždavinys yra atgaivinti viešąją erdvę, besiskiriančią nuo valstybės ir jos medių suorganizuotos viešosios erdvės. Manau, reikėtų atsikratyti paranojiškos idėjos, kad matomumas reiškia kontrolę ir sekimą. Vadovaujantis tokiais principais niekada nebūtų įvykęs Arabų pavasaris, „Occupy“ judėjimas, demokratinės informacijos ir diskusijų paplitimas Kinijos tinklaraščiuose ir t. t. Visa tai galėjo įvykti žmonėms atmetus idėją, kad internete paskelbti raginimai išeiti į gatves yra policijos pasala, kad protestų nuotraukos bus panaudotos jų dalyviams atpažinti ir t. t. Gali būti, kad Arabų pavasaris prasidėjo už arabų pasaulio ribų, kai protestuotojai Teherane paskelbė savo nuotraukas internete. Daug Vakarų kairiųjų teigė, kad taip elgdami jie padeda policijai vykdyti represijas. Taip nebuvo. Atsikratyti baimės ir nepasitikėjimo formų, kurias puoselėja autoritarinės jėgos, buvo svarbiausias dalykas šiuose procesuose.

– *Meno pasaulis pateikia gausybę pavyzdžių, iliustruojančių tavo „juntamųjų distribucijos“ (angl. distribution of the sensible) supratimą. Kokius šiuo metu veikiančių politinių grupių ir judėjimų, atliekančių šį veiksmą, pavyzdžius gali pateikti? Pavyzdžiui, galime teigti, kad gerai pažįstama ir dažnai nuvalkiota demonstracijų, riaušių, okupacijų taktika veikia pagal „surepetuotą“ logiką, bet tam tikrose šalyse ir tam tikriems žmonėms tai gali būti pirmoji tokia patirtis, tad jie tampa kažkuo nauju net politiniam gyvenimui sugrįžus į „galios vietas“ (pavyzdžiui, Arabų pavasario arba „Occupy“ atvejai). Kokius kūrybiško politiško atvejus, kuriems pavyko pakeisti įmanomo suvokimą, esi pastebėjęs ir gali pateikti?*

– Nesu tikras, ar pastaraisiais metais buvo radikalių išradimų politiniame disensuose, bet atrodo, kad naujais judėjimais atskleidė politinės estetikos ir estetinės politikos suartėjimą. Šis suartėjimas reiškiasi įvairiomis formomis. Vyksta politinė literatūrinio teiginio reapropriacija, pavyzdžiui, kai judėjimas Graikijoje paėmė sakinį iš teatralizuoto tarnaičių maišto („Nebegyvenkime kaip vergės“ iš Jeano Genet pjesės „Tarnaitės“) ir perkėlė jį į gatves kaip motto, įkūnijantį jų veiksmų prasmę. „Stovincio žmogaus“ performansas Stambule metu valandų valandas prieš Atatiurko kultūros centrą trukusi nejudra ir tyla buvo normalaus elgesio erdvėje sutrikdymo, iškilusio konflikto dėl vietos paskirties metu, simbolis. Manau, šį suartėjimą šiandien galima pastebėti ir tradiciškesnėse protesto formose: ne taip seniai, protestuodami gatvėse, žmonės žygiavo su partijų ir profsąjungų, tariamai „pasiuntusių juos į gatves“, transparantais. Dabar vis dažniau stebime individų daugybę (angl. multiplicity), sukviestą per socialinius tinklus, jie ateina su savo transparantais, šūkiomis ir įvaizdžiais. Kalbame ne apie paprastą „individą“ ir „kolektyvą“ priešpriešą. Žvelgiant giliau paaiškėja, kad kolektyvo ir demonstracijos esmė neegzistuoja „pati“, o turi būti formuojama estetiškai.

– *Daugelis radikalių kairiųjų – kaip ir dešiniųjų – yra savotiškai alergiški terminui „demokratija“. O tu nenulstamai bandai apginti arba, tiksliau sakant, performuluoti šio žodžio reikšmę ir, atrodo, matai „demokratijos“ termino arba, tiksliau sakant, praktikos potencialą. Gal galėtum paaiškinti, kodėl ir kaip demokratijos supratimas turėtų būti palaikomas, galbūt siejant su kitomis svarbiomis tavo vartojamomis sampratomis: lygybės prielaida, disensusu, nesutarimu?*

– Man „demokratija“ yra „disensuso“ forma. Šią disensuso galią ir siekiu atgaivinti: „žmonių galia“ yra paradoksali tų, kurie neturi galios, kurie nėra įgaloti ja naudotis, galia; todėl ji niekuomet nėra duotybė ir visuomet turi būti atsiimta iš tų, kurie yra „įgaloti“ valdyti. Taip ir „demokratija“, pats žodis turi būti nuolat atkovotas, išplėstas iš tų, kurie jį pasisavino „valdymo meno specialistų“ galiai nusakyti. Demokratija yra prieštaravimo menas. Antidemokratinė daugelio kairiųjų mąstytojų ir aktyvistų nuostata remiasi griežta dramaturgija: jiems egzistuoja tik atvaizdas (formalioji demokratija) ir po juo paslėpta dominavimo ir išnaudojimo tikrovė. Tai dažnai baigiasi savotišku kvietizmu: kam kovoti dėl žodžių ir siekti galios, kuri yra paprasčiausia pamėklė? O žvelgiant iš disensuso pozicijų, žodžiai yra tikrovė, atvaizdai yra tikrovė. Būtent tai išmokau iš praeityje egzistavusių darbininkų ir moterų judėjimų. Jie nebandė paprasčiausiai priešinti savo vergiškos tikrovės „tušties“ laisvės ir lygybės žodžiams. Jie nusprendė kai ką nuveikti su tais žodžiais, paversti juos realybe išrandant netikėtus jų pritaikymo formas. Tai yra tikrosios demokratijos „formas“, suteikiančios „žmonių galiai“ autonomines ir disensusines raiškos formas. Man ši pamoka vis dar atrodo aktuali.

Rašytojas – vienišas keliautojas...

► Atkelta iš p. 1

nekenkia kaip metafizinių kategorijų pakeitimas pragmatinėmis, etinėmis ir socialinėmis. Bet net apsisitįs ties pragmatiniu lygmeniu, jei pasistengsime prisiminti, kas ir kada mums ką nors panašaus kalbėjo, mūsų sąmonėje iškilis arba tėvai tą akimirka, kai gulėjome ligos patale, arba auklė, mokytoja, arba laikraščio antraštė ar tiesiog gazuotųjų gėrimų reklama. Iš tikrųjų jei kas ir kalbėjo ką žmogui, tai Viešpats Dievas – Adomui apie tai, kaip turėsias pelnyti sau duoną ir kokios būsią šio dienos ir naktys. O tai panašiau į tiesą, ir reikia dar dėkoti Kūrėjui už tai, kad kartkartėmis mums suteikia atokvėpio. Gyvenimas kaip toks – tai ne kova tarp to, kas Bloga ir Gera, bet tarp to, kas Bloga ir Siaubinga. Ir žmogui nūdien reikia rinktis ne tarp Gėrio ir Blogio, o veikiau tarp Blogio ir Siaubo. Nūdienė žmogaus užduotis – likti geram Blogio karalystėje, o ne pačiam tapti jo, Blogio, reiškeju. Gyvenimo sąlygos žemėje nepaprastai sparčiai sudėtingėja, tad žmogus, matyt, nepakankamai pasirengęs – net biologiskai – tokiai ūmiai permainingai, šiuo metu labiau linksta į isteriją, o ne normalią drąsą. Ir jeigu ne tikėjimą, tai būtent ją – asmeninę drąsą dera skatinti, o ne viltį, kad kažkas (kitas režimas, kitas prezidentas) palengvins jo užduotį.

Tai aš laikau vienu iš literatūros uždavinių, galbūt net svarbiausiu: rodyti žmogui tikrąjį visa ko, kas vyksta, mastelį. Kalbant apie priemones, tai jos visada individualios, kiekvieno rašytojo skirtingos. Manau, kad rusų literatūra šį uždavinį visada sprendė sėkmingiau už rusų politinę mintį, ir, kaip rusų literatas, drįstu manyti, jog ne itin prasilenkiu su tradicija. Su visomis iš to išplaukiančiomis pasekmėmis.

Robertas Frostas kartą pasakė: „Pavadinti save poetu – tai tas pats, kas pavadinti save geru žmogumi.“ Man nelabai jauku vadinti save rašytoju, nes rašytojas asocijuojasi su proza, o aš prozos nerašiau. Aš – literatas: tai neutraliau. Šiaip ar taip, aš veikiau privatus asmuo nei politinė figūra. Nesileidau Rusijoje ir juo labiau nesileisčiau čia įtraukiamas į vienokį ar kitokį politinį žaidimą. Nesirengiu *urbi et orbi* aiškinti, kas ta Rusija, nesirengiu niekam „atverti akių“. Aš nereprezentatyvus ir ne žurnalistas, ne reporteris. Neturiu sensacingos medžiagos. Apskritai manau, kad sensacijų pasauly nebūna. Jei įvykiai neatitinka lūkesčių, tai yra tik mūsų netoliaregiškumo įrodymas. Be to, aš tiesiog nenoriu kurti papildomų realybių. Ir išvis nevisiškai sutinku su šiuolaikiniu požiūriu, esą šalys turinčios geriau pažinti viena kitą. Kaip sakė Frostas, „kaimynas geras, kai tvora gera“.

Maždaug taip ir su tokiu nusiteikimu ir turi pasisakyti poetas. Dėl priežasčių, kurias vardyti per ilgai užtruktų, Bažnyčios, švietimo, teisingumo ir kai kurių kitų socialinių institucijų padėtis Rusijoje visada būdavo itin nepatenkinama, tad jos su savo pareigomis nesuderodavo. Ir nutiko taip, kad literatūrai teko prisiminti daugelį iš jų funkcijų. Šita situacija, kiek suprantu, unikali. Literatūra ėmėsi vadinamojo „mokytojo“ vaidmens. Ji tapo liaudies dvasinio gyvenimo centru, jo moralinio veido arbitru. Ilgainiui ši tendencija – mokyti ir teisti – virto tradicija. Tokie tradicijoje glūdi ne tik rašytojo amato privalumai, bet ir rimtų pavojai.

Rusų skaitytojų sąmonė inertiškai perėmė XIX amžiaus įsivaizdavimą, kad turim didingą literatūrą. Taigi daugiau mažiau automatiškai pageidaujamas dalykus pradėjome laikyti esamybe. Per pusę amžiaus didžio rašytojo rangas oficialiai ar neoficialiai buvo suteiktas ne mažiau kaip tuzinui autorių, kurių kūryba dėl vieno ar kito priežasčių buvo atsidūrusi visuomenės dėmesio centre. Tačiau didis rašytojas yra tas, kuris praturtina pasaulį nauja dvasine idėja. Pavyzdžiui, Dostojevskis, teigęs, kad žmoguje žioji dvi bedugnės – Blogio ir Gėrio ir kad žmogus nesirenka tarp jų, bet svyruoja tarsi švytuoklė. Arba Melville'is, teigęs, kad Gėrio ir Blogio dvikovoje nugalėtojų nėra: juodu naikina vienas kitą, ir tai suvokiama kaip dviejų aukščiausių žmogiškųjų kategorijų pragaišties tragedija, tiksliau, tragedija žmogaus kaip tos pragaišties stebėtojo. Šiuo atžvilgiu XX amžiaus rusų literatūroje nieko ypatingo neįvyko, išskyrus galbūt vieną romaną ir dvi apysakas Andrejaus Platonovo, kuris savo dienas pabaigė šluodamas gatves. Visi likusieji įdomūs veikiau istoriografiškai, o Vakarų skaitytojams – mažne etnografiškai. Tai literatūra, kuriai būdingas gurmaniškas stilius ar socialinio tyrimo kandumas, o kartais ir viena, ir kita, bet jau minėtąja prasme šios literatūros didžia nepavadinsi.

Viena iš grėsmių, kylančių rašytojui tapatinantis su „mokytojo tradicija“, tai beveik automatiškai atsirandantis apriorinio teisumo ir intelektualinio neapskundžiamumo pojūtis. Jei rašytojui pakanka proto blaivumo, kurį laiką savo idėjas jis laiko po septyniais užraktais, jei ne – prade-

da skelbti. Nes dėl dešimtmečiais vykdytos dvasinės kastracijos politikos mes visi – pirmos kartos inteligentai – ir mūsų idėjos (jau neminint stiliaus) mums pasižymi beveik hipnotizuojančiu pirmagimystės žavesiu. Visą vainikuoja nors kiek rimtesnio kritiškumo, topografiškai einančio iš viršaus, bet kvalifikaciniu atžvilgiu – iš apačios, trūkumas. Dar blogiau tai, kad dauguma šiuolaikinės tarybinės literatūros tezių ir, svarbiausia, antitezių yra determinuotos oficialaus požiūrio. Tai neigimas, priklausantis tam pačiam lygmeniui kaip ir teigimas. Jei virš šito lygmens pakylama bent milimetru, pasigirsta toks aplodismentų griausmas, – nors ir neoficialių, – kad visiškai nustelbia Mūzos balsą. Prie viso to dar dera pridėti pasiaukojimo, pasipriešinimo psichologiją, nes sąlygų, kuriomis tenka dirbti, niekaip nepavadinsi idealiomis; čia ir redaktorių sistema, ir cenzūra, ir slogokas oficialiojo pozityvizmo klimatas. Negana to, esama ir paprasčiausios kolegų konkurencijos, konkurencijos literatūrinės aukštuomenės, susisipietusios prie lovio ir anaipol nepageidaujančios pasispaušti. Nedera manyti, esą geriausių mūsų laikų rašytojų tylėjimas ar košmariški jų likimai – tai grynai politinio teroro padarinys. Tai – ir konkurencijos rezultatas, nes represijų vieno ar kito rašytojo atžvilgiu retai imamasi be viešo ar neviešo jo kolegų pritarimo. Taip Michailo Zoščenkos likimą didžiąja dalimi nulėmė Valentino Katajevo gūžtelėjimas pečiais. Turint omeny šiuos kūno judesius, reguliarius teminius partinius instruktažus, neviešą genocidą arba tiesiog antisemitizmą, užkulines rietenas ir pašėlusį kiekvieno vyriausiojo redaktoriaus troškimą išsaugoti savo vietą, matematiškai neapibrėžtus vilkinimo terminus ir kt., tai atsidėjusių literatūrai žmonių drąsa, žinoma, negali nestebinti, o jie patys – nejausti pagarbos sau.

Tai, kas pasakyta, iš esmės taikytina prozai, – tiek patenkančiai, tiek nepatenkančiai į Rašytojų sąjungos barą. Galimas daiktas, kad greitosiomis brūkšteltas paveikslas neišsamus arba netikslus, tačiau bendras vaizdas maždaug toks. Aš nebuvau Rašytojų sąjungos narys ir neturėjau nė menkiausio noro juo tapti. Ne iš tamsuoliškumo ar dėl kilnių principų, bet dėl to, kad mane visiškai tenkino tuometinės darbo sąlygos, kad pats darbas atimdavo daugokai laiko ir dvasinės energijos, tad būtų buvę gaila likusį laiką eikvoti literatūrinio pasaulio gyvenimo vidinės politikos vingrybėms. Buvau narys literatūros profesinės sąjungos prie Kultūros ministerijos, ir profsąjungos nario bilietas daugiau mažiau saugojo nuo nemalonumų, galinčių kilti žmogui, neturinčiam pase darbovietės antspaudo. Pragyvenimo šaltinį man teikė vertimai, ir šioje srityje aš nepatyriau jokio ostrakizmo: darbo visada būdavo pernellyg daug – tiek daug, jog kartais trukdė užsiimti savo reikalais, t. y. kūryba. Uždirbdavau iki šimto rublių per mėnesį, ir to man pakako.

Nelabai jaudinausi, kad mano eilėraščių nespausdina. Visų pirma dėl to, kad poezija – tai veikiau žiūrėjimo į daiktus, gyvenimą būdas, o ne tipografinė produkcija. Suprantama, buvo malonu, kai mano eilių publikuodavo, bet kur kas įdomiau buvo jas tiesiog rašyti ir galvoti apie tai, ką galvojau. Man nelabai patinka paralelės tarp meno rūšių, bet turiu pasakyti, kad dailininkui maloniau kurti paveikslą, nei klausyti, ką apie jį, iškabintą, šneka. Net jei ir žinovai. Darbas pats savaime nepalyginamai įdomesnis už produkto likimą, čia mano nuomonė nuo Marxo skiriasi. Kaip pagaliau turėtų atrodyti menininko triumfas, ypač poeto? Kuo jis turėtų pasireikšti? Gėlės, prožektoriai, kino žvaigždės bučiny? Manau, kad Frostas triumfas – ne dalyvavimas Johno Kennedy inauguracijos ceremonijoje, bet ta diena, kai padėjo tašką eilėraščiui „West-Running Brook“ gale.

Nes menas neturi išorinio matmens. Menas visada individualus: kūrimo akimirka – dailininkui, vartojimo (įsavinimo) akimirka – žiūrovui. Jam nebūtini tarpininkai, o kai kūrinys pabaigtas, jis netgi svetimas autoriui. Autoriui galima padėkoti, bet galima ir nieko nesakyti: maksimumas – kūryba, o ne atlygis už ją. Man patiko užsiimti savo darbu, ir jeigu už tai tekdavo net mokėti šiokiomis tokiais nemalonumais – ką gi, visada buvau tam daugiau mažiau pasirengęs. Pasirengęs ir dabar. Rašytojo padėtis Rytuose ir Vakaruose iš esmės ne per labiausiai skiriasi. Ir ten, ir čia jis mėgina kaktą pramušti storą sieną. Pirmu atveju siena į menkiausius prisilietimus reaguoja rašytojo fizinei būklei pavojingumu būdu. Antru atveju siena laikosi tyliai, o tai kelia grėsmę psichinei būsenai. Aš, tiesą sakant, nežinau, kas baisiau. Blogiausia, kai derinami abu reakcijų būdai, o daugeliui mūsų taip ir nutiko.

Sakydamas „mūsų“, turiu omeny didelį būrį pokario kartos literatų, tiksliau, vadinamąją „56-ųjų kartą“. Tai karta, kurios pirmasis gyvenimo riksmas buvo vengrų sukilimas.

Skausmas, šokas, sielvartas, gėda dėl savo bejėgiškumo – nežinau, kaip pavadinti šį kompleksą jausmų, kuriuos tada patyrėm ir nuo kurių prasidėjo sąmoningas mūsų gyvenimas. Nieko panašaus daugiau nepatyrėme, netgi 1968-ųjų rugpjūtį. Tai buvo ne tik politinio pobūdžio tragedija: kaip ir bet kokioje tikroje tragedijoje, joje būta ir metafizinio matmens. Gangreit supratome, jog tai susiję ne su politika, o su pasaulio tvarka, ir kiekvienas savaip tą pasaulio tvarką ėmėmės tyrinėti. Taip radosi mūsų literatūra, kurios likimas suteikė pavidalą ir mūsų asmeniniams likimams. Ilgainiui įvardis „mes“ subyrėjo ir išvirto kukliu keleto stiprių „aš“ skaičiumi. Ir kiekvienas iš tų „aš“ patrakė ilgą, vingiuotą ir, šiaip ar taip, be galo sunkiu asmeninės saviraiškos keliu. Kiekvienas „aš“ nuėjo savojo stiliaus, savosios filosofijos ieškojimų kelią, patyrė abejonių dėl savo jėgų ir įsitikino savo reikšmingumu, patyrė asmeninių tragedijų ir kapituliacijos pagundą. Vieni susitaikė su *status quo*, kiti pakliuvo į beprotnamį, treti tapo literatūros samdiniais, ketvirti metėsi į misticismą, penkti užsisklendė savyje, netikusio kaulo bokšte. Liko keli žmonės, dėl kurių sielos tvirtumo dabar, sėdėdamas už devynių jūrių marių, jaučiu, kad dėl rusakalbės literatūros galima būti apyramiam.

Jų vardų neminiu ne tik saugumo sumetimais, bet ir dėl to, kad nematau prasmės įvardyti juos čia, jeigu jie beveik bevardžiai namie. Dėl to, kad literatūra nėra žurnalistikos sfera. Dėl nenoro, kad reporteriai priskirtų juos disidentams, opozicionieriams, kovotojams. Jie tokie nėra, jie – rašytojai. Nepaaiškinamas ir atgrasus laikraščiams būdingas isteriškas požiūris į literatūrą. Argi ne paradoksas, kad žurnalistai rašo apie rašytoją? Informacija apie literatūrą – kas tai? Kam tada išvis ta literatūra? Reikia knygų, o ne straipsnių „apie“. Nūdien jau esama milžiniškos kultūros „apie“, užtemdančios patį objektą. Garas virš puodo su verdančia sriuba alkio nenumalšina.

Aš atvažiavau į Ameriką ir čia gyvensiu. Tikiuosi, galėsiu, kaip ir anksčiau, užsiimti savo darbu, tai yra kūryba. Pamačiau naują žemę, bet ne naują dangų. Suprantama, ateitis gerokai baugina, kad ir kas tai būtų. Nes jei anksčiau negalėdavau rašyti, tai buvo paaiškinama veikiau vidinėmis nei išorinėmis aplinkybėmis. Abejonės, apimdavusios ir kartkartėmis nutildydavusios mane, manau, pažįstamos kiekvienam rimtesniam literatui. Tai bjaurus laikas, kai atrodo, kad viskas, ką galėjai padaryti, padaryta, kad daugiau nebeturi ką pasakyti, kad išsisėmei, kad gerai žinai savo priemonių kainą; kad tavo literatūra geresnė už tave patį. Dėl to ištinka tam tikras paralyžius. Iš tokių abejonių nebūsiu išvaduoatas ir ateityje, tai žinau. Ir daugiau mažiau esu tam pasirengęs, nes, regis, žinau, kaip su tuo kovoti. Bet aš numatau ir kitas paralyžiaus priežastis: kitos kalbinės aplinkos buvimas. Nemanau, kad ji gali sujaukti sąmonę, bet trukdyti jos darbui – gali. Net ne naujos aplinkos buvimas, o senosios stygius. Kad rašytumei gerai, turi girdėti kalbą – aludėse, tramvajuose, gastronome. Kaip su tuo kovoti, dar nesugalvojau. Bet viliosiu, kad kalba keliauja drauge su žmogumi. Ir viliosiu, kad rusų kalbą nusivešiu ten, kur nuvyksiu pats. Pagaliau visa kam Dievo valia. Perfrazuojant vieną vokiečių poetą, prieš 35 metus atsidūrusį panašioje situacijoje: „Die Russische Dichtung ist da wo ich bin.“*

Apskritai ankstesnis gyvenimas, gyvenimas namie, psichiniu požiūriu šiuo metu man atrodo komfortiškesnis už dabartinį. Dauguma aplinkybių, su kuriomis teko kovoti, buvo fizinės, materialios. Fiziniam spaudimui, kad ir kokiam stipriam, priešintis vis dėlto lengviau. To galima išmokyti, čia galima net pasiekti tam tikro artistiško. Manau, aš jį pasiekiau. Tai viso labo tik mokėjimas ignoruoti tikrovę. Tikiuosi, šios sferos išmanymas man padės – tiek, kiek tai būtina, norint rašyti gimtąją kalbą, o šį užsiėmimą, anksčiau išrodžiusį grynai asmeniniu reikalu, dabar laikau savo asmenine pareiga. Kalbant apie psichinį spaudimą, tai čia niekas už save laiduoti negali, tačiau viliosiu, kad imunitetas vis dėlto susiformuos.

Rašytojas – vienišas keliautojas, ir jam niekas nepagelbės. Visuomenė – visada didesnis ar mažesnis priešas. Ir kai jį atstumia, ir kai priima. Šiaip ar taip, ir viena, ir kita ji daro šurkščiai. Ir veikiamas ne tik asmeninės, bet ir savo aplinkos patirties, aš vis labiau įsitikinu teisumu šventojo Pauliaus, pavadinusio žemę „ašarų pakalne“. Žmogus kaip dėmuo iš perdėlioje nieko neišlošia. Tragediją galima keisti tik į tragediją. Tai sena tiesa. Viena, kuo ji šiuolaikiška, tai absurdo pojūtis, apimantis stebint jos – tragedijos – herojus. Taip pat kaip ir stebint jos žiūrovus.

Vertė Andrius Patiomkinas

* „Rusų kalba – ten, kur aš.“

Marius Burokas: „Kartais lietuvių poezijoje pasigendu politinio ir socialinio sąmoningumo“

Metų pradžioje tarptautiniame verstinei pasaulio literatūrai skirtame portale „Asymptote“ pasirodė interviu su lietuvių literatu Mariumi Buroku. Interviu anglų kalba (be pavadinimo) įžangoje kalbintoja Claire Jacobson Buroką pristato kaip vilnietį poetą, vertėją, LRT radijo knygų apžvalgininką, internetinio literatūros žurnalo „Vilnius Review“ redaktorių, cituoja jo eilėraščių „Prie Švento“.

Pateikiame šio interviu vertimą.

– Gal gali papasakoti apie darbą žurnale „Vilnius Review“? Kaip pradėjai, kokie ryškiausi poslinkiai, prisijungus tau?

– Žurnalo „Vilnius Review“ istorija ilga. Jis pradėtas leisti praėjusio amžiaus paskutiniame dešimtmetyje kaip popierinis žurnalas, jo pagrindinis tikslas buvo prisidėti prie lietuvių literatūros vertimų, populiarinti juos užsienyje, pažindinti žmones su lietuvių literatūra. Pirmasis „Vilnius Review“ redaktorius buvo poetas ir eseistas Eugenijus Ališanka. Žurnalas išeidavo dukart per metus (po leidimą rusų ir anglų kalbomis), buvo platinamas nemokamai ir naudojamas kaip reprezentacinė priemonė užsienio knygų mugėse ir literatūros festivaliuose.

Bet paskui išaušo interneto laikai, ir popierinio formato pasidarė per mažas. Man pasiūlė tapti „Vilnius Review“ redaktorium, ir aš nusprendžiau žurnalą padaryti skaitmeninį. Jis paprastas ir nepretenzingas, bet užtat apyreguliariai publikuojam į anglų kalbą išverstus lietuvių poetų, prozininkų ir negrožinės literatūros kūrėjų tekstus, jų knygų recenzijas, straipsnius ir interviu. „Vilnius Review“ ėmė skelbti ir užsienyje gyvenančių ar emigravusių lietuvių kūrybą (rašomą lietuviškai ar angliškai). Kol kas pastarųjų autorių nedaug, bet neabejoju, kad ateityje jų gretos plėsis.

Igyvendiname ir daugiau naujovių: sudarinėjame kultūrinį Vilniaus žemėlapi, į kurį įtrauksime visus sostinės knygynus, literatūros leidinius ir kultūros institucijas; pateiksime jame ir informacijos apie svarbiausius Lietuvos literatūrinius renginius bei festivalius. Tikiuosi, kad internetinis žemėlapis pradės veikti šią žiemą. Taip pat neseniai pradėjome poezijos skaitymo vaizdo įrašų seriją (<http://vilniusreview.com/videos>), prieinama ir „YouTube“ kanalu: poetai vieną savo eilėraščių skaito savo mėgstamoje vietoje. Eilėraščių skaitymą lydi angliški subtitrai, taigi gali skaityti vertimą ir klausytis eilėraščių skambesio gimtąja kalba.

„Vilnius Review“ pasirodo ir popieriniu pavidalu. Kartą per metus išleidžiame geriausios lietuvių prozos, poezijos, recenzijų ir straipsnių apie literatūrą antologiją. 2017 metų leidinys išėjo gruodžio pabaigoje.

– Į lietuvių kalbą esi išvertęs tokių žymių anglakalbių rašytojų kaip Dave'as Eggersas, Charlesas Bukowskis ir Hunteris S. Thompsonas knygų. Kaip ėmeisi jų vertimų ir kaip šie autoriai buvo sutikti Lietuvoje? Kaip anglų kalba ir literatūra sąveikauja su lietuvių, kokią įtaką jos daro (jei daro) viena kitai?

– Mano pirmoji išversta knyga buvo Charleso Bukowskio romanas „Paštas“. Tai buvo ir pirmoji Bukowskio knyga lietuviškai. Nuo to laiko Bukowskis yra tapęs kone nacionaliniu lietuvių rašytoju! Čia jis be galo populiarus. Nežinau, kodėl; gal girtuokliai visuomet mėgstami daug geriančioje tautoje.

Paprastai aš pats bandau leidykloms išsiūlyti autorius ir knygas, bandau sudominti vertimais, tik ne visuomet pavyksta. Labai džiaugiuosi, kad išverčiau Philipo Rotho „Portnojaus skundą“, – buvo be galo smagu jį versti, tuos visus kalambūrus ir iškalbą. Nebuvo lengva, bet smagu. Tą patį galiu pasakyti apie Jeanette Winterson romaną „Apelsinai – ne vieninteliai vaisiai“ ir Shermano Alexie „Absoliučiai tikras pusės etato indėno dienaštis“. Abi šios knygos buvo palankiai sutiktos ir yra plačiai skaitomos.

Ar anglų ir (ar) amerikiečių literatūra daro įtaką lietuvių literatūrai? Žinoma, ir įvairiopa. Deja, nesame išimtis. Vertimai iš anglų kalbos sudaro didžiąją kitakalbių, versinių ir labiausiai skaitomų knygų. Tačiau galime kalbėti tik apie vienpusę įtaką. Į anglų kalbą išverstas vos vienas kitas geras lietuvių romanas (pavyzdžiui, Ričardo Gavelio „Vilniaus pokeris“) ir kelios poezijos knygos. Anglų ir amerikiečių leidėjai bei skaitytojai yra be galo egocentriški, be to, žinoma, užsikasę savo pačių literatūra. Tai sukuria didžios literatūros ir didelio pasaulio, į kurį gali įžengti, iliuziją, bet taip nėra. Šiaip ar taip, šiuo metu, kiek žinau, padėtis keičiasi. Daug Afrikos, Azijos ir Lotynų Amerikos

autorių verčiama į anglų kalbą, ir skaitytojai jais domisi. Tikiuosi, kad ir mūsų lietuvių autoriai ras vietą pasaulio skaitytojų širdyse.

– Su kokiais išskirtiniais sunkumais susiduriama verčiant iš anglų į lietuvių kalbą: gramatiniais, stilistiniais, kultūriniais ar dar kitokiais?

– Didžiausias iššūkis, bent man, yra slengas (amerikiečių ar britų anglų kalbos). Lietuvių kalba yra sena, turtinga ir graži, bet slengo atžvilgiu skurdoka – sovietiniais laikais vartojom daug rusiško slengo ir keiksmažodžių ir tebevartojam iki šiol, tačiau jaunimas jau nebesupranta rusiškai. Todėl kartais tenka improvizuoti ir kurti. Versdamas, žinoma, visada turi dairytis kultūrinių ir kitokių nuorodų ir gerai išmanyti kontekstą.

Gerokai privargau versdamas Woody Alleno apsakymus – žodžių žaismą, paslėptas citatas, humorą (kuris kartais sunkiai perteikiamas). Apsakymus verst buvo sudėtinga. Tas pats ir su Hunterio S. Thompsono „Baime ir neapykanta Las Vegase“. Romanas atrodo lengvas, smagus, šmaikštus ir t. t., bet kai pradėdi versti, intonacija ir sakiniai pasidaro gremėzdiški. Kaip gonzo žurnalistikos stilių perkelti į lietuvių kalbą? Aš pabandžiau!

Iš poezijos sunkiausia verst buvo Alleno Ginsbergo „Staugsmą“ ir „Kadišą“ – kaip perteiktą tą ilgomis, vitmeniškomis eilutėmis besiliejančią žargonišką bytnių šneką? Bet tai buvo tikras malonumas. Vertimas man būtent tai ir yra: panirimas į kalbą, netikėtą ir įdomių sprendimų paieška ir mėgavimasis.

– Kokie lietuvių ir ne lietuvių rašytojai darė didžiausią įtaką tavo kūrybai? Ir kokius autorius skaitai dabar?

– Sąrašas būtų ilgokas, jame rastum knygų lietuvių, rusų bei anglų kalbomis ir daugybę autorių. O tos įtakos labai įvairuoja – niekada nežinau, kieno eilutė ar mintis ateis į galvą rašant. Aš skaičiau lietuvių poetus (galiu pvardyti, nors jų poezijos vertimų nelengva aptikti: tai – Vytautas P. Bložė, Antanas A. Jonynas, Sigitas Geda, Kornelijus Platelis, Sigitas Parulskis, Judita Vaičiūnaitė), rusų Sidabro amžiaus poeziją, lenkų poetus (ypač Tadeuszą Różewiczių), amerikiečių poetus (Robertsoną Jeffersą, Kennethą Patcheną, H. D., Jacką Gilbertą, Robertą Bly, Williamą Carlosą Williamsą, Elizabeth Bishop, Sylvią Plath ir – sąrašą būtų galima tęsti ir tęsti). Perskaičiau Joyce'ą, Brodskį, Kavafį, Nabokovą, Kafką, Cortázarą, Márquezą ir t. t., taigi eilinė skaitytoja patirtis.

Ir dabar teberyju knygas; skaitau ne tik poeziją ir prozą, bet ir mokslinę fantastiką, *noir* romanus, detektyvus ir trilerius. Kadangi esu ir nacionalinio radijo bei kelių lietuviškų žurnalų knygų apžvalgininkas, be abejo, turiu skaityti daug – po 2–3 knygas vienu metu. Skaitymo laiką paprastai skiriu į tris dalis: anksti ryte skaitau knygas, kurias turiu apžvelgti; dieną ir vakare daugiausia skaitau negrožinės literatūros ir poezijos (knygas, kurias noriu skaityti, o ne turiu apžvelgti); o vakare prieš miegą skaitau trilerį ar detektyvą. Nežinau, ar tokia dienvartė atrodo keistai, bet ji man padeda: kiekvienai knygų kategorijai numatytas savas laikas, todėl mano smegenys nesupainioja skirtingų siužetų ir rašytojų.

Šią savaitę aš skaitau suomių autorės Seljos Ahavos romaną *Things that Fall from the Sky* ir Witoldo Gombrowicziaus „Lenkiškų prisiminimus“ – Laisvosios Europos radijui praėjusio amžiaus 6-ajame dešimtmetyje sukurtus autobiografinius skečius. Ką tik pabaigiau Joe Ide'o detektyvinį romaną *IQ*. Neseniai atradau rusų poetę Lidą Jusupovą, šiuo metu apsisojusią Toronte. Skaitau pernai išleistą jos knygą *Dead Dad* ir bandau išverst kelis eilėraščius. Ką tik užsisakiau ir laukiu atsiunčiant Galway Kinnello rinktinės *Collected Poems*. Be to, turiu ką tik įsigytą Bruce'o Chatwino romaną *Utz*, kurį tiesiog nekantrauju perskaityti.

– Kaip vertimo darbą veikia tavo poetinė kūryba ir atvirkščiai?

– Man šie dalykai susilieję. Poeziją aš rašau lėtai – po vieną eilėraščių per mėnesį ar net mažiau, – todėl likusį laiką verčiu tai, kas man patinka (ar tai, ką pasiūlo leidykla). Vertimas padeda nepamiršti poezijos rašymo meno. Versdamas išmoksti be galo daug: naujų technikų, kalbos ekonomijos, dėmesingumo, išradingumo. Versdamas amerikiečių poetus supratau, kaip rašyti eilėraščius-pasakojimus. Iš verstų Charleso Simico ir Russello Edsono išmokau rašyti eilėraščius proza ir siurrealistinių triukų. Tai, žinoma, vos keli pavyzdžiai.

Jeigu nuodugniau patyrinėtume pavojingą ir slidžią lingvistinės reikšmės teritoriją: ar įmanoma iš vienos kalbos į

kitą visapusiškai perkelti eilėraščių, romano ar apsakymo prasmę, stilių, struktūrą? Šis klausimas neduoda ramybės visiems vertėjams. Manau, atsakymo į jį nėra. Vertėjas gali būti bendraautoris, perrašytojas, tarpininkas – yra daugybė apibrėžimų.

Poetai, mano manymu, yra geriausi poezijos vertėjai. Bet paradoksas – geriausi tik tada, kai nuslopina savo pačių poetinį balsą ir asmeninį stilių, kai pamiršta, kad patys yra poetai (bet giliai širdyje tai žino).

Kad ir kaip ten būtų, visa tai teorija, o praktinėje plotmėje man vertimas – tai man patinkančio autoriaus ir jo kūrinio dalijimosi džiaugsmas su tais, kuriems, tikiuosi, tai irgi patinka.

– Eilėraštyje „ežiukas poetiniam rūke“ rašai: „eik, / sakau, nežliumbus, / niekšai mes paskutiniai, ežiuk // grįžk / į knygutę // kurioj tave aprašysiu / po tiek metų...“ Gali papasakoti, kas tave įkvėpia, sukelia norą rašyti ir apie patį rašymo procesą?

– Įkvėpimas kyla iš stebėjimo! Man patinka klausyti žmonių pokalbių traukiniuose, autobusuose, viešajame transporte, stebėti juos ir išgalvoti jų pasakojimus ir biografijas. Tai kur kas įdomiau, nei klausytis muzikos per ausines ar naršyti feisbuke.

Be to, ilgi, betiksliai klaidžiojimai po miestą man padeda apmąstyti eilėraščių – vaikščiojimo ritmas kažin kaip suderina eilėraščių ritmą. Pirmąjį eilėraščių variantą dar ir dabar užsirašau ranka, todėl visada nešiojuos pieštuką ir užrašų knygėlę. Pastebėjau, kad mano mieste yra tam tikrų vietų, kuriose man gimsta idėja, pirma eilutė ar visas eilėraščių.

Poezija man yra geriausia forma ir geriausia priemonė ieškoti atsakymų į klausimus, į kurios paprastai nėra atsakymų. Tai geriausias būdas apsvarstyti ir priimti permainingas visuomenėje ir pasaulyje, apmąstyti jas. Eilėraščių gali giliau užgriebti ir stipriau paveikti už straipsnį, manifestą ar net sužiburimą ar mitingą aikštėje.

Kaip jau minėjau, rašau lėtai, tad procesas užtrunka. Bet čia nieko naujo ir netikėto: eilėraščių turi pereiti tris keturis redagavimo etapus, tik tada jį parodau savo pirmajai skaitytojai – žmonai, kuri irgi poetė, – ir jeigu jai viskas gerai, vadinasi, viskas gerai.

– Gali nurodyti konkrečių pastebėtų dalykų, lankytų vietų ar įvykių, įkvėpusių tave parašyti eilėraščių?

– Mano eilėraščiai dažniausiai gimsta iš įspūdžio, pamatyto gatvės vaizdo – kai kurie net primena gatvės fotografiją. Tarkim, eilėraščių „Prie Švento“ yra apie mano dukrą, besimaudančią ežere, neriančią iš vandens. Tai priminė man jos gimimą, atėjimą į šį pasaulį.

Taip pat esu parašęs eilėraščių ciklą „Užrašytos fotografijos“ – tai eilėraščiai-atoliepai apie Lietuvos ir pasaulio mastu garsias nuotraukas (Masahiso Fukasės, Walkerio Evanso ir kt.). Aš jų neaprašinėju, veikiau jos man yra atspirties taškas, paskata. Kai kuriais eilėraščiais reagavau į baisius įvykius – esu parašęs eilėraščių „Paryžius, 2015 11 13“ – apie teroristų ataką Prancūzijos sostinėje.

– Tavo manymu, poezija yra ir politiška? Ar poetai ir rašytojai turi įsipareigoti politiškai matydami visuomenines problemas, ar jiems pakanka užsiimti tik menu dėl meno?

– Taip, eilėraščių gali tapti politiniu manifestu, kvietimu imtis žygių, inspiracija veikti ir protestuoti, net jei nebuvo rašytas tokiu tikslu. Geras eilėraščių yra universalus. Politinė poezija, manau, yra žanro porūšis: trumpalaikis, sukurta konkrečiam tikslui, turinti teisę egzistuoti. Bet geriau, kai tiesiog paprastas eilėraščių, geras eilėraščių, tampa veiksmo šaukliu, permainingų šūkiu.

Bet nevadinčiau to „pareiga“. Poeto viena „pareiga“ – rašyti gerus eilėraščius. Jei tie eilėraščiai apie visuomenės bėdas – puiku. Jei poetas yra veiklus visuomenės narys, jei mato permainingų poreikį ir nori jį išreikšti poezija – tai jo ar jos pasirinkimas. Ir su tokiais eilėraščiais galima nuveikti daug gero. Žinoma, yra poetų, kurie ryžtasi būti visuomeniškai aktyvūs, politiškai poetai, bet šis kelias, mano manymu, slidus. Lengva pasiduoti pagundai kurpti gražius, bet tuščius lozungus.

Kartais lietuvių poezijoje pasigendu politinio ir socialinio sąmoningumo – juk yra tiek daug problemų, apie kurias mes, poetai, galėtume rašyti, bet nerašome. Galbūt lietuvių poetai tebėra pavargę nuo netiesioginių politinių kovų sovietiniais laikais, o gal esame per daug ciniški ir, geriau įžvelgdami visas politines manipuliacijas, nusivylę – tad kam kvaršint galvą?

Oda, kurioje gyvenu, arba Nesiurreali anoreksija

Rašyti apie kūną. Anoreksijos patirtis. Taip labai norėjau, taip ilgai delsiai. Į rankas užklydo recenzuoti pasirinkta knyga – „Iššvaistytas gyvenimas“. Apie moterį, sutvėrusią namus iš neapykantos sau rąstgalių. Ilgi metai bulimijos ir anoreksijos. Jos istorija. Ir tiek daug, tiek daug artimumo. Intymumų kryžminimasis. Supratau, kad ir aš savo istoriją pradėsiu nuo pradžių. Anoreksija bus, pažadu.

Žinojimas, kad jau laikas. O dabar – nuščiūvu, amas surakintas nerimo – ar pajėgsiu pasiekti sakmę apie savo odą, ar nebus ji vis dėlto per plona mano drąsai. Noriu pati sau prieštaurauti, nes mėgstu „pasikolioti“ su Aš – anokia čia drąsa, anoks išskirtinumas. Bet vis dar – skauda, vis dar – aitrū, nepaisant distancijos nuo didžiausių beprotybių. Suvokti yra žiauru – matyt, tai jau niekada nepasikeis, per daug įdagų įrėžta šiame kūne ir psichikoje, per ryški Kaino žymė – nes aš, ir aš, net aš – seseržudė. Savinaika paverčia Tave deginamąja ant pasaulio aukuro. Ant pasaulio, kuris yra dėjęs ant Tavęs ir Tavo aukų. Paskutiniai Merso žodžiai „Svetimame“. Atsivėrimas būties abejingumo grožiui. Aš dar tiek nesubrendau.

Nesilaikiau Dekalogo, didžiojo meilės įstatymo. Nemylėjau savo artimo, kaip ir pati savęs. Delsia, nes vis vyliasi, kad pagaliau išnešiosiu žodžius. Bet tiek netrunka net kokių nors dramblių nėštumas, ir, matyt, trisdešimt vieni metai yra pakankamas laikas paleisti, iš tiesų paleisti sakmę apie kūną, o gal ir patį kūną – į pasaulį. Amas nuščiūva dar ir dėl minčių bei patirčių polifonijos, viso kultūrinio, filosofinio, mitologinio, religinio bagažo. Nuo tvėrimo, vakarietiško dvasios ir kūno dualizmo (prisimenu Mickūno „Summa erotica“), Narcizo, Afroditės ir kitokios mitologijos, fenomenologinio – patiriančio – kūno sampratos iki mazochistinio mariniškos ir saviplakos, sadizmo ir t. t. Bet šiame tekste vis dėlto vyraus mano kūno subjektyvės – aišku, su visais kontekstų lagaminais, stalčiais ir jų turiniais. Todėl pradėsiu nuo pradžių, kaip ir Marya savo memuaruose „Iššvaistytas gyvenimas“. Tik sutarkim – rašysiu apie liūdus, piktus ir ironiškus dalykus. Nepaisant to, atsižadu bet kokių slaptų pretenzijų į „aukiškumą“. Protas kartais mane išduoda ir aukos sindromas vėl ima viršų. Tiesiog. Tai vienos moters kūno istorija. Šiame siaube yra daug grožio. Grožio išbūti. Grožio pasijuokti iš savęs. Iš pasaulio. Tai negailėkim manęs, ką? Geriau mylėkim(ės). Oi. Ok.

Galvoju, pirmiau buvo žodis ar atvaizdas. Teikiu pirmenybę žodžiui. Mūsų šeimoje plėtojosi labai gajus grožio mitas: senelė iš motinos pusės – smetoninių laikų gražuolė, „robakšų“ (jei nežinojot – tai smetoninės vakaruškos) pažiba, pasižymėjusi oria laikysena ir plaukus gatve nesivalygdama į jaunuolių susižavėjusių akių žėručius. Mama niekada, oi, niekada nesiskundė vyrų prielankumu – trys santuokos, trejos skyrybos, krūva draugysčių ir nedraugysčių, visuotinė akių, plaukų ir dantų apoteozė, darbo ir balių bičiulių komplimentų – ne, ne jūra, o visas tvanas. Mano sesuo... modelio stoto, puikaus stiliaus jausmo, turėjusi užrašų knygutę, kurioje fiksavo besizavinčių vyrų kontekstus ir kontaktus. Užrašų knygutės labai greitai baigdavosi... (Tokia mylimos sesers paauglystė, įskaitau ją kaip geresnę už saviškę.) Žiūrėkit, man tos moterys tikrai buvo gražios, bet sąmoningai vartojau žodį „mitas“ – tai buvo ištisa šeimos grožio kulto mitologija. Nes grožis ir nuo jo priklausantis vyrų dėmesys buvo šitos familijos vertybė, aišku, šalia mokslo ir knygų. Įsivaizduokit, šioms gražioms moterims, šioms afroditėms, ėmė ir gimė nei šiokia, nei tokia anūkė, dukra ir sesuo. Linutė – kreivomis kojelėmis, atsikišusiais dantukais, iš tėčio paveldėta problemine oda, kurmio aklumo, na ir šiaip – ne gražuolė. Negaliu sakyti jokia būdu, kad močiutė, mama ir sesuo manęs dėl to „negrožio“ nemylėjo. Bet šitos – pripažinimo, tapatumo – dalies niekas nepatvirtino, neatspindėjo. Man pasiskundus, kad, priešingai nei sesei, niekas nesako, jog esu graži, mama atsiliepė: „Užtai sako, kad esi protinga ir miela.“ „Načiort“ – aš nenoriu būti miela. Nenoriu būti net protinga. Noriu būti graži. Paaukočiau balsą, dešimtukų prikimštą pažymių knygelę ir visus pagyrimus – dėl to, kad būčiau. Graži. O jos, tos mano moterys, kantriai ir ne taip kantriai (sesuo, kuriai nuoširdžiai rūpėjau, vis mėgino mane paversti padoria panele) laukė neantytės virsmo į tikrą... paukštytę. Bet, velniai imtų, kokia nelytis – Linutės kojos kaip klišos, taip klišos, dantys kaip kreivi, taip kreivi. Užbėgsiu už akių – kai jau daug vėliau nusikirpau plaukus ir įsitaisiau dantų kabes, močiutė netikėjo, kad susiradau vyrą, kuriam esu graži. Sakė, kad „be plaukų ir be dantų“ Linutės mylėti grožio ištroškusiems patinams yra neįmanoma. Kažkaip panašiai. Grįžtu atgal.

Jolitos Puleikytės piešinys

Kiemo vaikai mane vadino „stručiu“, nes šitos klišos kojelės keistai išsiriešdavo, metant kamuolį per kvadrato žaidynių įkarštį. Pirmą rimtą socializaciją – mokykla: namuose skaityti ir rašyti smetoninių laikų gražuolės išmokyta, darželio nelankiusi, mane iš karto priėmė į antrą klasę. Ir kažkaip iš karto ėmė kurtis – „geros negražios zubrylos“ mitas, mane jis lydėjo visus vienuolika mokyklinių metų. Toji močiutė po priverstinės būtinios karo ir Sibiro askezės tapo savanoriška askete likusiam gyvenimui, viską „reikėjo“ taupyti, todėl turėjau pigiausių uniformos variantą (neplisuotą), man dvokė iš burnos (dantis valėm sodos milteliais), o kasas rėdavo nušukuotų plaukų gniuutuliu. Gal aš visai ir suprantu tuos pradinukus – atrodžiau tokia truputį ateiviška ar bent Marijos iš lūšnyų prototipas. Ai, toliau viskas ėjo „proham“ (dar vienas iš močiutės paveldėtas terminas). Tos mergaitės nenori su manimi žaisti. Tie berniukai nenori su manimi draugauti. Nulis širdelių ir laiškų per „valentinkę“. „Panelės“ žurnalo laikai, išstypusios ilgakojės klasiokės. Keturiolikos pereinu į kitą mokyklą, ten, kur dirba mama. Kokia keista merga čia pas mus atėjo. Kokia negraži. Kokie storastikliai akiniai nestilingais rėmeliais. Kokia ne-kaip-mama. Ką tada daro Linutė? Ji pirmą kartą pajunta, kokia galia slypi kūne. Atidengti. Uždengti. Ji ima segėti vis trumpesnius sijonus. Kaip mama. Ji įsigyja kontaktinius lėšius, su kuriais absoliučiai nemoka elgtis. Ji ima negrabiai koketuoti su tais berniukais. O berniukai trina delnus, tik delnus, jo. Tie berniukai apieško jos kūną. Tie berniukai per diskoteką pakelia sijoną, matyt, tikėdamiesi, kad merga tiek „iškekšėjo“, jog nebemūvi net kelnaičių ar bent jau dėvi peršviečiamas. Tie berniukai pramina Linutę Čiole – nes nuo vaikiščių rankų miegančioji gražuolė neprabudo (meksikietiško „muilo“ herojė Čiolė – šiaip jau baisi boba). O berniukai džiūgauja, erzindami ją pseudokomplimentais. Durnelė tiki. Ir valgo tokio dėmesio graužtukus. Aštunta klasė. Pirmoji sanatorija Palangoje. Diagnozė – neurastenija, jo, tokia labai gal net vadintina archajiška. Linutė su savo „jautriais nervukais“. Sanatorijoje bernai ir „krūtos“ panos man sako, kad atrodau „malalietka“. Svarstoma, ar mano papų dydis gali būti tikrojo amžiaus įrodymas. Nuomonės išsiskiria. Klajoju po sanatoriją be akinų, nes, be papų nebuvimo, „očkarikystė“ gali suponuoti visišką negrožio hegemoniją. Aš nekenčiu savęs. Savo tragiškai neįmanomai šlykštaus kūno. Savo papų, kurie nesugeba parodyti tikrojo amžiaus.

Beskaitydama, tik beskaitydama „Iššvaistytą gyvenimą“ iš tikrųjų suprantu pamatinį dalyką apie savo santykį su kūnu. Esu siaubingai siaubingai destruktivi. Amas dar kartą kūlvirsčiuoja pasaulio gniaužtuose. Suvokti, kad visą sąmoningą gyvenimą naikini. Neapykantos smeigtės. Savo pačios vudu lėlė.

Tikroji savidestrukcijos pradžia. Manau, labai ankstyvame amžiuje. Pamažu tapau priklausoma nuo jų, „žinančių“, kokia esu. Susitapatindavau su „očkarikės“ ir ne tokiais gražiais epitetais. Prilipdavau prie veidrodžio. Prisimenu „Iššvaistytą gyvenimą“ herojė Maryą – ji įvardijo užsitęsusių transformuotą vaiko raidos veidrodžio fazę: spoksodavo į veidrodį, ieškodama egzistencijos patvirtinimo, o kartu – savojo kūno kliaudų, bet kažkaip atsietai, iš šalies, svetimam atspindžiui. Psichologijos patologijoje tai vadinama objektyfikavimo sutrikimu. Nesuvokti savęs kaip to atspindžio kūno. Narcizo mito perversijos. Vėl Mickūno įvardytas vakarietiškas skilimas į kūną ir dvasią. Mes – Marya ir Lina – veidrodžio mergaitės. Neseniai prisipažinau sau, kad esu itin linkusi į kraštutinumus. Penkiolikos vieną dieną veidrody-

je aš nekenčiu savęs, iki mėlynių gnybdama „storas“ šlaunis ir keikdama kiekvieną jų duobelę, verkiu, pamačiusi pirmąją striją, tyčia dar labiau atkišu dantis, iki randų nusidraskau spuogus, kitą dieną – matuojusi iš sesers paveldėtus ar jos nupirktus drabužius, nevikriai tepuosi motinos kosmetiką ir svajoju, kad tokią mane pamatytų tie vaikai... Vieną dieną, įkvėpta „Panelės“, demonstruoju „madas“, kitą dieną, pajuokta tų vaikų, iš desperacijos – vėl skriaudžiu save, ką gi kitą skriaus „silpnas jautrus netikęs padaras“ – nebesiprausiu, nuo plaukų laša riebalai, nustoju valgyti. Kad jau paminėjau maistą – tai esminis išorinis mano savidestrukcijos elementas. Iki šiol. „Valgyti ar nevalgyti – štai kur klausimas.“ Buvusios anoreksikės klausimas, nors ar jų – kaip ir buvusių narkomanų ir alkoholikų – apskritai būna... Man – penkiolika. Ir aš jau trečioje mokykloje. Geroji knyggraužė. Olimpiadininkė. Skaitovė. Berniukai sako, kad penkis litus gal ir sumokėtu už šito penkiolikmetės kūno išpisią. O aš vis dar neišmatuojamai noriu būti graži. Labiau nei būti išpista. Hm. Suvokiu, kad visą savo gyvenimą turėjau labai

mažai galios. Labai mažai įtakos šitai įmesčiai ir ištikčiai. Menkai kontrolės. Manęs niekas niekada nepažino ir neišpažino kaip vienatinės. Neatsiklausė, kai metų sulaukusią perkraustė gyventi pas močiutę kartu su jos sūnum alkoholiku. Niekas nepaisė – kai nemigdavau naktimis, šluostydama girtos dėdės myžalus nuo grindų, kad neapsemtų kaimynų. Niekas nepaisė, kai gyvenau „Primos“ ir „Astros“ cigarečių dūmų tumuluose ir buvau infekuota TBC. Man niekas nepranešė, kad išsiskyrė tėvai. Manęs neklausė, ką manau apie trečią mamą vyrą. Nesidomėjo, ką jaučiu, kai mokyklos gražuolė šaiposi iš tų kreivų drebančių kojų. Man penkiolika. Ir aš noriu pajusti savo galią. Aš noriu kontroliuoti. Kitas reikalas – perfekcionizmas. Išugdytas ir išsiugdytas vaikystėje. Niekas niekada nepasakė, kad esu pakankama. Kokį gyvenimo pažymį begaučiau. Noriu būti tobula, kad ir ką reikštų toks svaičiojimas. Bet penkiolikos – jis pragaištingai rimtas. Atsimenu eilutes iš paauglystės grafomanijų: „Ir aš norėjau būti tobula / išgelbėti galėjo tik mirtis / mane tokią netobulą / ir tokią silpną.“ Sugalvoju didįjį gyvenimo planą, griežtą dienotvarkę, iškeliu sau tikslus kažkokiu būdu tapti graži. Ai, dar laimėti visus konkursėlius ir Jo atodūsius. Mano ūgis tuomet – 160 cm. Sveriu 48 kg. Pradedu nevalgyt. Tiesiog vieną dieną nusprendžiu, kad reikia „susiimti“. Praleidžiu pusryčius, mokykloje pralenkiu valgyklą. Diena po dienos – ir mano racioną sudaro dešimt koldūnų ir saldi juoda arbata ketvirtą valandą dienos. Alkio suvaldymas kelia euforiją. Tai nenusakomas savanoriško badavimo pradžios atnešamas svaigulys. Tai malonumas, o koks tai malonumas mažai malonumų patyrusiai paauglei. Sunaikinti tai, kas jiems taip negražu. Tai galia. Tai lengvumas. Išdidumas, palaima ir pasididžiavimas savimi, kai atsisakau pietų. Krenta ne tik kilogramai, sėda kraujas, atsinaujina tuberkuliozė. Skaičiuokim kartu. Keturiasdešimt keturi. Keturiasdešimt du. Keturiasdešimt. Atgal – link embriono. Link saugumo. Suptis vandenys. Jei ir skaudės, ten nesuvoksi savo skausmo. Valio – gamta atšaukia mano moterystę. Pusę metų – be mėnesinių – aš ir vėl mergaitė. Niekas nesupranta, kas su manim vyksta. Aš pati irgi aiškiai nesuvokiu. Kad sergu, kuo sergu. Iš tikrųjų. Du mėnesiai Kulautuvoj. Plaučių ligų ligoinė. Ir atsitinka tai – mane ten pastebi. Priima. Mergaitės sako, kad aš graži. Pradedu valgyt. Tačiau žaidimai alkui ir maistu mane lydi toliau. Štai – atvirksčiai. Man septyniolika, motinai ir patėviui išvykus, lieku viena trijų kambarių bute – metams. Vėl mokykla. Vėl negraži. Kemšu savo tuštumą. Kemšu nemeilę. Grūduosi maistą nesveikais kiekiais – meluoju draugei, kad šituos sausainius vešiu močiutei – suėdu arti kilo. Suryju visą puodą koldūnų. Zefyrai ant viršaus. Išsitempęs skrandis. Išsitempęs buvimas. Pirmas vizitas pas psichiatrę. Septyniolikmetė kažkaip pati suvokia, kad jai reikia pagalbos. Niekas nemato, nežino, negirdi. Prozako karta. Padedu, žinokit. Niekada nebuvau ramesnė nei tuos metus. Susitvarko miegas, apetitas. Jie grįžta. Aš smunku žemyn. Universitetas. Mūsų grupė – šeima, kumštis. Bet vis dar – kaltė valgant. Kaltė nevalgant. Šita amžina prakeikta kaltė. Tai gimimo kaltė, aš žinau. Tai jos transformacijos. Kurį laiką stabilizuojusi. Adevkatesnis savęs vertinimas. Laikina fiksacija į gyvenimą. Atsitraukęs nuo veidrodžio Narcizas. Bet tai sugrįžta, o, tai sugrįžta. Didysis panikos ir depresijos epizodas – mano oda, mano savastis vėl susitraukia – nebevalgau. Vėl – antidepresantai. Vėl – kitas kraštutinumas. Priaugu virš penkiolikos kilų greta savo normalaus svorio. Tampu gyvuliu – drebu prieš tortą, panyru į šokolado obsesijas. Ryju tiesiai iš šaldytuvo. Man trisdešimt. Ir jaučiu pasi-

Pasakojimai apie moteris (3)

Geltona striukė persirengimo kabinoje Varšuvoje

1976-iejį, trečias lituanistikos kursas. Laisvės vojažas nuo uošvių namų Treniotos gatvėje Žvėryne iki Varšuvos senamiesčio.

Juokdarys Viešpats drėbtelejo scenarijų: parinko uošvius iš Konservatorijos. Arogantiškas patėvis ėstė edė mano vyrą: neleido vairuoti „Žigulijų“ (tokio automobilio, pagaminto iš rusiškų skardinių). Vyras laižėsi ir leido seiles prie mašinos užpakalio, tačiau nė pūkuota pirštinaite nedrįsdavo nuglostinėti dulkių nuo žibintų.

„Žiguliai“ jautresni nei fortepijonas. Net jei stovi uždara-me Žvėryno kieme.

Nei vyras, nei mašina man nerūpėjo – per daug bijojau būti išjuokta.

Jų namuose vykdavo prašmatnūs priėmimai: drėbėdavau, kad tik nepakviestų mano tėvų iš Kauno, nes mano motina nebuvo lygis – tik nusūsusi vieno mokslinių tyrimų instituto braižytoja.

Uošviai man teko prestižiniai: manieros, lėkštės, fortepijonas ir jų pačių balsai – viskas Konservatorijos braižo! Dar sveikinimo kalbos-alegorijos. O vienas iš vyro dėdžių dirgavo „Trimito“ orkestrui! Patėvis rašė amžiaus kompozitoriaus biografiją ir analizavo jo simfonijas.

Palyginti su jais, tebuvo Kauno suskė, kurią per atostogas veždavosi į Latvijos pajūrį, kad turėtų kas plauna indus.

Nemėgstu, kai manęs nemylė. Mintyse sau pažadėjau: jūs dar cypsit!

Bet mano uošviai necypė, nes buvo grietinėlė. Sykį pas juos traukiniu iš Varšuvos (neatsimenu, su kiek persėdimų) atvyko lenkiškai kvepianti ponia Danuta, jos duktė studentė Basia (jau buvusi Londone – sic!) ir baisiai manieringas sūnus Romekas – pirmasis tikras ir gyvas „Lato z Radiem“ įsikūnijimas!

Nutariau dar kiek pakentėti uošvių tironiją ir net savo pirmąjį vyrą, už kurio buvau ištekėjusi iš baimės, nes mano motina liepė. Likus mėnesiui iki vestuvių šaltą sausį kažkodėl išskridau slidinėti į Kabardą-Balkariją, nusiverčiau nuo kalno ir pasiglavau geltą. Jaunų studentų kompanija partempė nuo snieguoto ledo leisgyvę, pylė į burną vyną ir liepė šokti, nes manė, kad kratydamosi išprakaituosiu ir per naktį pasveiksiu.

Šitaip nugaldyta dviem mėnesiams įstrigau kalnų ligoninėje, kurioje nebuvo vaistų, o juodaplaukės kabardinės iš visų

penkių palatų rašėsi ant popierėlių mano adresą, kad joms iš Lietuvos siųsčiau kremų veidui, nes kalnuose netepti jie žvurbsta. Lietuvą jos vadino Latvija.

Bet kai parsiskridau namo – gelsvais akių obuoliais ir nesveikai palięgusi, – atsiminiau, kad reikia tekėti, ir baisiai nusiminiau.

„Kaip nenori? – apstulbo mano kaunietė motina. – Mes jau visiems pranešėme – privalai tekėti!“

Taip ir nesupratau, kodėl ištekėjau, – nebuvo jėgų priešintis ar dvidešimtmetę įveikė nujaučiamas senatvės grybšnis, kurio gąsdinimus gimdamos paveldi juodaplaukės mergaitės, nes jų mintys primena tamsoje kiaurame kibire rūgstančius pelenus.

Buvau vieniša mergaitė, ne saulėplaukė.

Vienintelis pirmųjų tekybų privalumas – varšuvietės Danutos vizitas. Jos intonacijos čiurleno minkštai ir saldžiai, lenkiškos švokštybės burnoje tapdavo grietininėmis karamelėmis ir aš visam gyvenimui pamilau lenkus.

Ponia Danuta traukė iš lagaminų *bliuzečkas* ir siūlė matuotis, bet *bliuzečkos* ir varšuvietė man buvo paveikslas, o ne realybė, todėl negebėjau jos įsiūlytų lenkiškų skudurėlių parduoti net kurso draugėms: man buvo gėda.

Neparduotos *bliuzečkos* reiškė, kad nėra jokių šansų būti pakviestai į Varšuvą. Ir aš pardaviau savo garbę: pasirinkau prekiauti plastikiniais maišeliais, ant kurių juodomis raidėmis raudoname fone buvo užrašyta: **Led Zeppelin Black Dog!**

Nė karto nebuvo mačius tokių vaikinų, bet per „Lato z Radiem“ jie man siūsdavo trankius linkėjimus – beviltiškai liūdnei panelei. Perkantiems sakydavau, kad maišeliai iš Londono. Ir kad juos Basia, Danutos duktė studentė, parvežė iš angliško stadiono, kuriame griaudėjo „cepelinai“.

O paskui sugalvojau, kad lagaminą su *bliuzečkomis* patikėsiu kaimynei Svetlanai, ir ji per dvi valandas rublių parnešė trigubai daugiau, negu ponia Danuta prašė. Ačiū tau, lietuviškai nekalbanti gelbėtoja Svetlana, kad atvažiavai iš driskių krašto, todėl viską moki parduoti.

Mano uošviai su Svetlana ėmė sveikintis.

Kas nutiko po sėkmingo tarpnacionalinio biznio? Labai lėtu traukiniu, kurį pasienyje reikia nukelti nuo plačių rusiškų bėgių ir sutalpinti ant siauresnių, nulingavau į Varšuvą (ponia Danuta prisakė atsivežti traktoriaus dydžio lagami-

ną). Pasitikusi pirmiausia dūrė pirštu į maskvietiško stoto bokštą.

„Čia tėvelio Stalino dovana lenkų liaudžiai. Gyvenu atstatytame spekuliantų name senamiestyje, *Krakowskie Przedmieście* gatvėje“, – čiulbėjo ponia Danuta ir aš iki šiol nežinau, ar didžiavosi, ar iš lenkų gyvenimo šaipėsi.

Gargarą suprojektavo sovietų architektas Levas Rudnevas, „dovana“ Maskva pavadino Kultūros ir mokslo rūmais (1952–1955), bet jie manęs nenustebino: kaip vandens lašas priminė maskvietišką griozdą ant universiteto kalno, prie kurio mūsų mokyklos ekskursiją iš Kauno į Maskvą vežė penktoje klasėje.

Ponia Danuta užmiršo bokštą per penkias sekundes (saulės jis jai neužstojo) ir davė man adresą, į kurią parduotuvė eiti, nes ten paliktos prekės vežtis į Vilnių.

Ji prasitarė, kad esu labai sovietišškai apsirengusi ir kad jai labai gaila, jog nenusipirkau jos siūlytos *bliuzečkos*, nes manoji visai nedera prie džinsų. Aš įsižeidžiau ir nurodytoje parduotuvėje, visai nesikreipdama į Marysiją, kuri turėjo man perduoti deficitinių skudurėlių dėžę, nuo kabyklos pasičiupau lakuotą ryškiai geltoną striukę ir įlindau į kabiną matuotis.

Bet užsikirto užtrauktukas. Kol suprakaitavus pūkščiau (buvo birželis), gudrių akių lenkiūkštė, matavimosi kabinų prižiūrėtoja, bandydama padėti, išsinešė mano pinigine ir dingo, tarsi būtų nukopijuota iš greito detektyvinio filmo.

Taip Varšuvoje patyriau pirmąjį lenkiško stiliaus bankrotą ir grįžau Vilniun be pinigų ir prekių. Muziejams zlotų davė ponia Danuta. Buvau jai *ledzepliniškai* dėkinga.

Dabar poniai Danutai 96-eri. Tebegyvena Varšuvos senamiestyje – teisiiasi su savivaldybe, kad iš namo neiškraustyti. Man 60 – tebegyvenu Vilniuje. Nesiteisiu su niekuo – nebent su sąžine.

Mane išgelbėjo kitas vyras, kiti uošviai ir Kupiškis. Laimė, ten nėra Konservatorijos – tiktai malūnas. Kai susipyksiu su vyru, visu garsu paleidžiu „Led Zeppelin“: tegu kala ir griaudėja.

– AUDRONĖ URBONAITĖ –

keitusius žvilgsnius. Jie sako: pažiūrėk į savo kojas. Jie sako: tu jau tokia nerangi, kad nebeužlipi ant vaiko lovos (ji antrame aukšte – reikia ropštis kopėtėlėmis). Man sako, kad buvau graži, kai buvau liekna. Ir žinokit – suskausta, vis dėlto suskausta, nors jau ne penkiolika. Yra negyjančių žaidžiu, yra kraujo, kuris nesukreša. Nors kažkas pasikeitė. Dabar aš juntu žvėrišką pyktį. Numetu tą svorį. Bepykstu beveik ant viso pasaulio – šįkart, – ne tik ant savęs. Nesgi žinot šitą psichikos ligų (anoreksijos, bulimijos, depresijos) aksiomą – tai pyktis, nukreiptas į save. Pykstu ant artimųjų. Ant kūno kulto. Ant savo durnumo. Ant tų bernų ir panų. Pykstu ant vyro ir draugo. Pykstu už jų teisybę, kuri man buvo melas. Šitas putojimasis, kad ir vidinis, truputį atitraukia mano ranką, laikančią ašmenis prie savos gerklės. Pykstu, o paskui juokiuosi. Mergaitė, truputį atsitraukusi nuo veidrodžio. Narcizė, iš kurios švelniai patraukė atspindį. Mergaitė, kuriai pamažu skleidžiasi to „abejingo pasaulio grožis“. Nors. Vis dar esu destruktyvi. Iš sielvarto galiu nevalgyt, o paskui iš karto susikimšt tris šimtus gramų šokolado. Depresijos apogėjū ataidi ankstesnio apsilėidimo nuogirdos – nesiprausiu. Net dantų nesivalau, nors jau turiu kuo juos valytis. Kokias tris dienas neišlipu iš lovos. Nukramtau nagus iki gyvuonies. Vis dar nusidraskau veidą.

Man trisdešimt vieni. Ir dabar jaučiuosi esanti pakankamai graži. Dažniausiai. Kažkaip manau, kad esu vėlyvesnio žydėjimo ir mano išorės žavumai atsiskleidė gimus sūnui (ne, aš ne modelis, ne gražuolė, ne mis, ne pupytė, bet... *still*). Tuo naudojuosi. Turiu krūvą nuotraukų. Profesionalų ir ne. Mėgaujuosi komplimentais feisbuke. Mėgaujuosi savo galia. Mėgstu kūną pabrėžiančius drabužius. Juo-

kiuosi, kai švelniai išprotėję, bet nepiktybiški gerbėjai nori būti mano sekso vergais. Ir nors man nuoširdžiai patinka megzti (draugiškas?) pažintis su vyrais, prisipažįstu, kartais žaidžiu kūnu. Pozicionuoju save grožio rinkoj. Ar tai savotiškas kerštas tiems berniukams, kurie būtų mokėję penkis litus, kad mane išpistų? Aš nežinau. Žinau tik, kad mano kūno akcijos pasaulio biržoje gerokai pakilo. Nepaisant to – vis dar esu gerokai nesaugi. Pernelyg ištroškusi kitų žvilgsnių, kurie mane įsteigtų. Alkstu, niršulingai alkstu savojo grožio. Kiaukuto vergė. Amžina kiaukuto vergė, turinti naują obsesiją, – didinuosi kiekvieną nuotrauką ir atidžiai ištyrinėju tarpuakio raukšlės padėtį, voku užkritimo laipsnį. Mat beprotiškai bijau senti. Prarasti tuos žvilgsnius ir į sekso vergus besiprašančius gerbėjus.

Žiūrėkit – dabar galvoju, kam visa tai rašau. Dėl saviterapijos? Manau, psichoterapijos man užtenka ir pas psichoterapeutę. Aš norėjau pabūti ne tik sąžininga, bet ir tuo karkasu, gal net poliu, į kurį galbūt – galbūt – kuri nors norėsit atsiremti. Norėjau ištraukti į šviesą savidestrukcijos mechanizmus. Fiksacijas į traumas. Ir jų padarinius. Norėjau paliudyti žodžio galią – kurti ir griauti. Norėjau paakinti pastebėti dukros, draugės ar mylimosios svorio ir apetito pokyčius. Parodyti, kokia aitri ir klampė gali būti tamsa. Kokia lengva gali būti šviesa, kai į ją gręžiamės. Norėjau paakinti pagirti vienai kitą. Kai reikia. Kai norisi. Gražiosios, gražiosios mano narcizės, šitame veidrodyje esate jūs, tikrai jūs, tokios, o dabar – marš nuo veidrodžio. Į pasaulį. Patirti jo gražaus abejingumo.

– LINA BUIVIDAVIČIŪTĖ –

Įprotis

Balose po karklais žydi geltoni vilkdalgiai, ir pro retučius krūmus šmėžuoja baltos stirnų uodegos. Ganosi bandomis arba po dvi, iš tolo matyti, kaip skuodžia per lauką.

Keliavau rudenio giliomis, upelių išgraužtomis rėvomis, kupinai prižėlusiomis augalijomis, neįžengiamomis tankmėmis. Raudonavo vynyviai, apsviję pušis. „Atrodai pavargusi“, – man sakė; sustojau kelio pakraštyje prie nuodingo krūmo.

Netoliese turėtų būti vyskupo dvaras, apsuptas tvenkinių su paukščiais. Parke stovi keistos akmens skulptūros, matyt, vaizduojančios istorijas iš Biblijos: žmonės susipynę kaip gyvačių kamuolys, rankos, kojos, žuvies uodega ir arklio kanopa. Akmens obeliskas stūkso ant kalvos. Kvepia vandens žolėmis, pūvančiu medžiu. Saulėkaitoje džiūsta skalbiniai, juntu žmonių buvimą.

Vyskupas sėdi pavėnėje susimąstęs, greta jo aušta grietinėle užbalintas kavos puodukas. Vejoje dūksta voverės, kurmiai tykia purena molžemį, muselės tupia ant sutežusių vėlyvųjų kriaušių. Palėpės lange regiu medinį angelą melsvu rūbu, pučiantį trimitą. Vyskupas turi iš medžio išskaptuotą veidą, nejudrų, skruzdėlės ropoja sakingu eglės kamieniu.

Iš pastato išbėga vaikų būrys, jie visi geltonplaukiai ir strazdanoti, akys blukios, nešasi sviedinį. Pro langą garsiai užia televizorius ir barkši lėkštės. Pažįstu angelą nišoje, tai stirnų globėjas, ilgų šiltų popiečių ir smilgynų patronas. Medis sueižėjęs, vietom nusitrynę dažai, lyg smalsių pirštų nučiupinėti. Balti jo plaukai, niekas nežino melodijos, kurią jis groja.

Virtuvėje kliuksi ir pukši tešla dubeny – pagal seną receptą; pipirų malūnelis dūzgia. Žmonės slankioja kaip šešėliai, nepažįstami, gal susapnuoti. Yra vietų, kuriose nieko svarbaus nevyksta. Dera uogos, kepa pyragus, kala akmenį. Tvyro slogus, suodinas rūkas.

Nuklysti į tokias namus nejauku, tarsi žiūrėti senas nežinomų žmonių nuotraukas, matuotis kitų išaugtas sukneles, uosti svetimų indaujų kvapus.

Kiekvieną rudenį esu čia vaišinama šalnotais vaisiais ir pamirštu negrįžti.

– UGNĖ RAŽINSKAITĖ –

NIDA TIMINSKAITĖ

prisiskaičiusi Baltrušaičio

išsinėręs iš lietuviybės
lyg iš žalčio odos
prabyla keistai slaviškai
nesuprantama būrams kalba
baltrušaitis
iš lopšio – amžino pilkapio
bundanti lietuvių tauta
nustebusi žiūri jam įkandin
kraipo galvą, suka ūsą
pasukioja smilių prie smilkinio
atsuka nugarą
mol – tai ne molis
jei ne molis
tai ir ne brolis
ieško mirtinos nuodėmės
po žalčio oda
tokios svetimos
ir gerai pažįstamos
tokios savos kaip nudirtas
ėriuko kailis
oda priaugusi
prie žaizdotų
kristaus kojų
turėtų būti ženklas
pabusti iš šimtmečių miego
turėtų būti ženklas
naujo pasaulio tvėrimui
kuris ištvėrė tveriamas
dvidešimt metų
paskui – *molotkom po ribbentropu*
pusę amžiaus dykai –
atiduota be kraujo
kraujas ir kaulai
sibiro platybėse
pasaulis
vis stringantis gerklėje –
turėtų būti tėvynė...

•
koks baltumas –
baltija
balti debesys
baltas žuvėdros sparnas
baltijos vilionėms
neatsispirsi
galėtumei prisiminti
ką jau seniai užmiršai...
smėlėtas baltijos dugnas
salamandros oda
sapnas kadais sapnuotas
nugrimzta į nebūtį
tik lakštingalos balsas
šaukia, vilioja...

brendu per smėlį –
skaitau vėjo runas
pamesta paukščio plunksna –
ženklas
kad kažkas užrašys
pustomą vėjo istoriją
nutikusią vienišai pušiai
baltos kopos viršūnėje –
romanas su šiaurės vėju

•
šiandien turėčiau būti
trupučiuką švelnesnė
turėčiau labai liūdėti
dėl tirpstančio sniego
kankinančių tavo atodūsių
ilgų kaip išmėginimai
nuo do iki si
(žiūrint į kurią pusę –
dešinę ar kairę
baltai ar juodai)
vis bandai ir bandai
surasti tuos pustonių
sunkiai sekasi
tonuoti jausmus
tinkamai atseikėti
ilgesį, meilę, liūdesį
ypač ilgesį –
jis monotoniškas ir gal
todėl neapčiuopiamas
esi aklas –

Ramunės Pigagaitės nuotrauka

apakęs nuo savo aklumo
bandai ilgesį čiuopti pirštais
lytėdamas skaudžiai pažįstamus
ir užmirštus daiktus
kad rytoj juos
vėl galėtum užmiršti
paskui liesti iš naujo
savo veidrodžio atminty
keistai išryškėjusius –
sušukti – *eureka!*
šitam keistam kreivam
miglotam pasauliui
stebėti savo atspindį
nepažįstamai pasikeitusį
pasikeitusį tiek
kad jo šiandien
neatpažintum
ar atpažinsi rytoj?
liesti pirštais ir lūpom
šiuos nepažįstamus bruožus
sudėliotus į keistą koliažą –
kieno šitie bruožai, kieno
šitos lūpos, akys, kakta
ypač nosis ir ausys –
bruožai iš vakar dienos –
šiandien visai netinkami
vartoti – juk
jau pripratai prie
vienkartinio vartojimo –
tų vienkartinį
veidrodžio atspindžių
nieko tau nesakančių
nežadančių
laikino pagerėjimo
bet kasdien įkyriai
įrodinėjančių
kad tai tu
turėtum būti tu
turėtum būti toks
trupučiuką keistesnis
galbūt švelnesnis
nesuvokiamas
pats sau –
nesuprantamas šitam pasauliui

•
sprogstantis tūkstančiais gašlumo
pumpurų 2017-ųjų pavasaris
nežadėjo nieko naujo –
ramiai dūzgė TV ir radijo širšės
sukdamos ratus virš tų, gerokai pašvinkusių
naujienu – karas tęsėsi, atsirado naujų frontų
naujų teroro aktų – šie buvo išmanesni net
už naujausius išmanuosius –
karas darėsi vis slaptesnis
vis mažiau suprantamas
net pačiam JAV prezidentui
netikinčiam net pačiu savim –
karas vyko, jis dauginosi

kaip koks slaptas virusas
apimdamas ir naikindamas sveikas
ląsteles

iš supermarketų lentynų
kaipmat pradingo
pasitikėjimas, įsiklausymas, supratimas
buvo prekiaujama
tik klykiančia žiniasklaida
absurdiškom naujienom
iš zoologijos sodo
vestuvėm (kaip visada)
naujagimiais, pašlijusia savo
ir artimųjų sveikata
bet iš esmės
niekas nieko negirdėjo, nematė
ir nesiklausė –
virusas plito
pasaulis – tas negaluojuantis padaras
eilinį sykį
ritos velniop
grįždamas į dvidešimtojo
amžiaus vidurį
išsukinėtais dali sąnariais
perplėštais viduriais
kraujuojančiom dantenom
vėmė ir tuštinosi
galingųjų filosofija
akimirksniui viskas nuščiuvo
amerikoj užtemo saulė –
matyt – ne prieš gerą
pamanė visi –
prieš tūkstantmečius
tutanchamonas irgi bijojo...

•

kinas kaip gyvenimas
gyvenimas kaip kinas
kur turėtų būti riba –
ryški ar tik kontūrai
kiek poezijos kine
kiek poezijos gyvenime
ar verta žinoti
eliminuoti
poeziją iš kino
o gal iš gyvenimo
o gal kiną iš gyvenimo
kam ta ekvilibristika
kam fiziologija
anatomija ir biologija
plastmasė rėmuos
paukuotuos
ar tai gražu
ar atitinka
standartus ir parametrus
3D formatas
įkūnija plastmasę
plastmasė –
tobulas gyvenimo protezas
mes visi – neįgalūs
dangstomės plastmase
vieninteliu ramentu –
panacėja nuo visų ligų
jurga sakė – placebas
plastmasė daili
dailesnė už gyvenimą
galima
pateikti save įpakuotą
į celofaną ar plastiką
koks jūs esate –
prieštrauminis
ar potrauminis
niekam nebesvarbu
(vokiškai būtų
prieš sapną
ar gal po jo)
klausimas tik *pro forma*
jei nori – gali
išspjauti save iš gyvenimo
vulgariai nusikeikus
ar tai lemtis
ar lemtis būti
hamletais
don kichotais
šokoladiniais krucifiksais
spengia ausys
nuo triukšmo ir nuo tylos –
dievų būta per daug

LIDA JUSUPOVA

Lida Jusupova – poezijos knygų „Ирасалимль“, „Ritualas S-4“ (*Ритуал С-4*), „Dead Dad“ ir arsa-
kymų knygos „Meilė turi keturias rankas“ (*У любви четыре руки*); parašyta kartu su Margarita Meklina)
autorė. 2017 metais už knygą „Dead Dad“ apdova-
nota poezijos premija „Различие“. 2016 metais buvo
kviestinė Amerikos slavistų ir Rytų Europos kalbų
dėstytojų asociacijos poetė. Eilėraščiai spausdinti
žurnaluose „Воздух“, „Митин Журнал“, „Modern Po-
etry in Translation“, „St. Petersburg Review“, „Atlanta
Review“ ir kt. Kritikai Jusupovos eiles vadina „eks-
tremalią empatiją“, „dokumentinę poeziją“. Kūryba
versta į anglų, ukrainiečių, hebrajų, čekų, lenkų kal-
bas. Gyveno Petrozavodske, Sankt Peterburge, Je-
ruzalėje, dabar gyvena Toronte ir saloje Belize.

Dead Dad

I

tėvo kūnas
ant grindų
detalizuotas iki paskutinio plaukelio
ne miegantis o
neginčijamai miręs
bet pagimdytas vaizduotės
Luciano Freudo paveiksle –
motina perkreipta burna
o čia plonos ramios lūpos

kai jo nėra jis arčiau
negaliu pasakyti
arti
bet arčiau
kol jis buvo gyvas jo visiškai nebuvo

mirusio Rono Muecko tėčio bybys rodo
4 valandas
savo tėvo bybį mačiau tik kartą
– tėtė, kiek valandų?
– bbž!

mama skambina ir sako
tėtis mirė 4 valandą ryto nukrito
(o iš tikrųjų niekas man neskambino
apie tėčio mirtį sužinojau praėjus
beveik parai – iš elektroninio laiško)

nežinau kurią valandą jis mirė
tai žino tik kažkokia lignoninės seselė
ne atsimena o tiesiog gyvena
su ta data smegeninėje

Ronas Mueckas davė mirusiam tėtėi savo plaukus

panašūs į černobylio voratinklius
apie kuriuos vakar skaičiau „New York Times“

mano plaukus man davė tėtis

černobylio vorai rezga džiažinius
tinklus

Ronas Mueckas davė plaukus mirusiam tėtėi
miręs tėtė davė plaukus man

aš nemačiau mirusio tėtės taip pat
kaip nematau savęs

man prireikė daugiau laiko
kad pasiekčiau kūną
savo tėtę
negu mamai kad paslėptų jį
žemėje
kalnelyje

Ronas Mueckas sukūrė silikoninį mirusio
tėvo kūną
prisimindamas gyvą tėtį

jo tėtis išėjo visai mažas
vos 90 cm ilgio

•

kas arčiau tas toliau nuo manęs
o tie kurie toliau atvirksčiai

o tai reiškia kad tie kurių labiausiai negaliu suprasti
(pavyzdžiui, Peteris Woodcocks)
man visų artimiausi

mano gyvenimas su tėte susidėjo
iš kvailių nuotrupų
niekinių
išskyrus vieną
kai jis mane pabučiavo
visi bučiavo ir jis pabučiavo
(sutrikęs kikendamas)
pirmąkart jo veidas atsidūrė taip arti
rausvi skruostai
staiga lyg vaiko
(močiutė rengė jį mergaite
baltapūkį angelėlį
visi sakydavo
kokia graži mergaitė)
Petrozavodsko miesto ligoninėje
1995-aisiais
tada visi galvojo kad mirštu
ir štai jis mane pabučiavo atsisveikindamas
mergaitė angelėlis
kikendamas
superdidvyrė
ant *Empire State Building* smailės
na nors akimirka
o galėjo ir niekad to nebūti

II

Kenny Bennettas kurį labai myliu
parašė rašinėli „Kodėl aš išėjau
į mokyklą“

nežinau kam jums žinoti
kodėl aš išėjau į mokyklą
bet jeigu jau taip norite
o tiksliau jei jau nusprendėte užduoti man
šį klausimą
atsakymas į kurį jūsų
prisipažinkite sau atvirai žmonės
visiškai nedomina
na ką gi

štai kodėl išėjau į mokyklą
vėl
kai man sukako 20

išėjau į mokyklą todėl kad mano tėvas
naktį ant stogo
rodė man Dangrigos žvaigždes
ir mokė rūkyti marihuaną
niekur nėra tiek žvaigždžių kaip Dangrigoje
o kai mane vis dėlto apimdavo liūdesys
ir aš išeidavau į džingles norėdamas pabūti
vienas
mano tėtė persirengdavo Tata Duende
žmogučiu plačiakrašte
skrybėle
vaikų grobiku
tėtė pritūpdavo ir apsiaudavo batus
kulnais į priekį
susiųpdavo į apsiaustą
ir puldavo mane iš tamsos
kad žinočiau kaip pavojinga išeiti naktį
vienam iš namų
tėtė mokė mane mylėti moteris
mes kartu kabindavom moteris bare
mes kartu su tėte mušdavomės
ne vienas su kitu
prisigerdavom ir mušdavomės su tais
kurie nusipelno būti pritalžyti
mes kartu sprukdavome nuo policijos
tėtė išmokė mane greitai bėgioti

kai mano sūnus mirė
tėtė verkė į telefoną
sakė kad tai Roza jį nugalabijo
mano sūnus turėjo Dauno sindromą
ir kentė nuo astmos
jam buvo vos 4 kai mirė
naktį
nieko nebuvo šalia
jo motina Roza sėdėjo kitame kambaryje
su savo draugužiu
aš nenorėjau matyti jo mirusio
ir nevažiavau į laidotuves
niekada nedovanosiu Rozai

likusieji penketas mano vaikų sveiki

aš noriu tyrinėti žvaigždes
kaip Arley Petersas
jis juk taip pat iš Dangrigos
nes niekur nerasi tokių žvaigždžių
kaip Dangrigoje

mano mama rūko kreka o dabar ją ištiko
insultas
negaliu pamiršti jos telefono numerio
pamiršau visų telefono numerius
nepamenu net jaunesniojo brolio telefono
bet negaliu pamiršti jos
tik nenoriu jai skambinti
o ir telefono neturiu

kodėl aš išėjau į mokyklą
išėjau į mokyklą kad tėtė būtų laimingas
kad jis būtų laimingas
išėjau į mokyklą kad tėtė taptų
laimingas
net jei jis miręs

Kenny Bennettas, San Pedro koledžas
San Pedras, Belizas

vaiduoklis

einu takeliu iš dievo karvyčių
ir prisimenu 2970 metų praeitos vasaros
prisiminimus
kas ta mergaitė kuri septynerių nusprendė
baigti gyvenimą savižudybe
kas ta mergaitė
aš
2971 metų vasara neįprastai karšta
liepos mėnesį užplūdo dievo karvytės
jos zuja ore
ropinėja po veidą
aš prasižioju
ir daug daug akučių
mirksi man ant liežuvio
degina gailiomis gailiomis ašaromis
aš nesuprantu tavęs mergaite
aš nesuprantu
kodėl
tokią nuostabią vasarą
ar
tu norėjai mirti
nes vasara buvo nuostabi
ir žinojai
niekada nesugrįšianti
į šį miestą
Oriolą
paukštukas paslėpęs galvą po sparnu virtuvėje
ir dingęs sekmadienio rytą
teta Roza sakė: jis išskrido pro langelį
2971 metų liepos 19 dienos vidurdienį
aš įeinu į vonios kambarį
ketinu išgerti nuodingo valiklio
iš melsvo plastmasinio butelio
štai tiesiu į jį ranką
skirtumas tarp sapno ir tikrovės
tas kad sapne matau save iš šalies
tik taip ir galiu atskirti
ar sapnuojasi man tai kas dabar vyksta
ar nesisapnuoja
bet
kai matau save iš dabar
nesusapnuota tampa sapnu
teta Roza tarnavo sesele per karą
ji nuėjo iki Prahos
ji įėjo į vonios kambarį
ji parėjo iš darbo anksčiau
ji paklausė: ką čia darai?
tetos Rozos nosis ereliška
jos žemas balsas
jos nugara tiesi
aš nepamenu ką atsakiau
aš atsukau čiaupą ir ėmė bėgti vanduo
aš žiūrėjau į vandenį ir ploviausi rankas
teta Roza išėjo
tikriausiai į virtuvę
iš virtuvės ji galėjo girdėti
kaip čiurlena vanduo
regis ji nusišypsojo
kai paklausė
ką čia darai

lemputė blausiai švietė
ankštame vonios kambaryje
o mažulyčiam prieškambarį
stovėjo skalbimo mašinėlė
stebėtina cilindrinė blizganti
skalbinius grėždavo blyškiai žaliais
voleliais
teta Roza leisdavo man sukti
perlamutrinę rankeną
iš tikrųjų aš nenorėjau mirti
tenorėjau pataisyti padėtį
padaryti viską teisingai
niekas man neįtūtė meilės
todėl turėjau pranykti iš gyvenimo
viskas labai paprasta
ir teisinga
nejaučiau jokio liūdesio
nejaučiau džiaugsmo
tik buvau visiškai susikaupusi
kad padaryčiau viską teisingai
ir štai aš taip arti to teisingumo
aš dar prie nieko neprisiliečiau
plastmasinis butelis ant grindų
mėlynas
aš nepadarysiu to ką privalau padaryti
aš nežinau iš kur tai žinau
aš negalvoju ir nejaučiu aš žinau
žinau kaip teisinga
tą žino ir dievo karvytės
kaip skristi į dangų
kur dega nameliai
kur verkia vaikeliai

mergaite

kažkas gimė mergaite
kažkuriais keistais sovietiniais metais
mažam miestely kur šalta visi
šalti
minta pilkšvais makaronais ir troškintais
sūdytais kopūstais
nuo lubų kabo balti lempų rutuliai
ant ilgų stiebų
už lango gūdziai tamsu bet netikėtai
gardūs riestainiukai
su aguonomis jei juos valgai šaltyje pakeliui
iš darželio
meilės niekur nėra ir tu kažkodėl tai žinai
ir žinoma nesitiki
penkiametė Karlo Markso gatvėje ir tu
visados prisiminsi balsvą debesuoto
dangaus šviesą žemus žalius
krūmelius su kietais lapeliais apskritimą
ant žemės peiliuką rankoje sužinosi kad tu
tiesą sakant net ne tas kam pagamino
šį pasaulį

naudodamasi ryšiais

naudodamasi partijos
vieningoji rusija ryšiais
mama paguldė tėtę
į slaugos namus
Mičiurino gatvė 11
už geležinkelio
ten reikėdavo eiti per sniegynus
per tunelį ir vėl per sniegynus
ir senų kaulų spalvos chruščiovkės
pirmo aukšto virtuvės lange
apšviestame iš vidaus –
du nuogi jaunuoliai Tom of Finland
suglaudę kartūno užuolaidėlių sparnelius
ašėjau akinama džiugesio
ėjau paskui juodą varną ta dairėsi
nenorėjo nuskrusti
speiguotame vaizdo efekte tirpstanti
baltame
ir štai aš praveriu duris
ir štai matau savo įraudusius skruostus veidrodyje
ir štai aš kylu liftu į antrą aukštą
ir štai už pravirų durų matau visas
seseles geriančias arbatą
ir štai aš einu koridoriumi iki galo
ir štai matau atidarytas duris į palatą
ir štai matau tėtę
tėtė guli lovoje prie durų
tėtės rankos šūdinios

Nuorūka

Na, baisaus čia daikto – eilinė nuorūka į veidą sostinėje penktą valandą ryto. Išsitraukiau servetėlę, apšivaliau ir su dar didesniu polėkiu ėmiau bučiuoti savo būsimosios žmonos – kad mes kada nors susituoksim, tą akimirką beveik nedvejojau – skaistų ir glotnų kaklą. Ji sutriko, nors, tiesą sakant, labiau nei ji nustebo nepažįstamasis visa ko mėtytojas, staiga sviedęs savąjį paltą ant grindinio ir pasileidęs mūsų kryptimi. Nespėjau nė padoriau įkvėpti, juolab paklausti, ko jis taip lekia lyg koks koldūnas iš perpildyto verdančio puodo, kai pajutau skausmą kažkur pietiniam galvos pusrutuly. Susvirduliuavau, – nors taip rašau tik norėdamas nepasirodyti lepšiu, – iš tiesų plojausi visu svoriu, nepasiruošęs tokiems klasikiniams žaidimams, dar priešistorėje iš nuobodulio pramanytiems šauniųjų mūsų protėvių. Greitoji neatvažiavo, spėju, niekas jos nė nekviatė, todėl aš, paliktas tįsoti vienas, nepakeldamas nei savo kūno, nei klaičios ir alinančios vienatvės, truktelėjau iš šalia gulinčios gertuvės gerą šimtą viskio, išsitraukiau mobilųjį ir ėmiau naršyti ką tik mane palikusios mylimosios FB.

Nesu tikras, kiek minučių ir kiek žmonių pro mane praėjo, kol pagaliau peržiūrėjau paskutinį dar 2009-aisiais skelbtą postą – nuotrauką kažkokiam paplūdimy tarp palmių su dviem linksmis bičiais ženkliai plaukuotom krūtinėm – ir suvokiau, kad ši moteris, su kuria susipažinom prieš kelias valandas, netgi negyvenamoje saloje nebūtų tapusi mano žmona... Net jeigu toje hipotetinėje saloje, ant kurios smėlio dabar vaizdavausi gulintis, be nebūsimos žmonos, tebutų mūsų santuoką laiminti pasiruošęs kunigas, kelios liudininkės beždžionės ir ant kranto išmesti šeši pilvakojai moliuskai, mieliau rinkčiausi vieną jų. Galbūt – išganymo labui – juoda sutana smėlio fone visai patraukliai atrodanti anapusbės tarną.

Gulėjau ir svajojau, tįsojau ir jaučiau, kaip mano fantazijas perskaitęs pasibaisėjo online amžinai budintis viešpats, kaip spustelėjęs keletą klavišų pasiuntė link manęs greitojo reagavimo angelų brigadą, kurios vedlys dabar bandė kelti mane į viršų, tempė it puolusį ir atgailaujantį maldininką dangun, bet aš – sukaukęs paskutines jėgas ir pasiryžęs dar pagyventi žemėje – vikriai spirtelėjau angelų pirmininkui į tarpukojį, kur, kaip netruko paaiškėti,

angelai dėvi kietus it mišių taurė apsaugus. Po akimirkos, pajutęs nugaroj šilumą, atidaviau angelams kuklią savo dvasią.

Sielą atgavau nepažįstamoj patalpoj ant sofos, smarkiai maudė dubenį, ant kairiojo paakio aptikau skepetą su ledukais, pramerkęs dešinę akį lyg pro miglą stebėjau, kaip kažkur iš apačios, lyg kokio pusrūsio, kilo moteris šviesiais į kuodą surištais plaukais – ne iškart sumojau, kad tai ji – mūsų bendro darnaus gyvenimo viltį susigrąžinusi būsimoji mano žmona, iš mūsų lauko partempusi nelygioj kovoj pakirstą riterį... Ji priėjo arčiau, vienu judesiu pasileido stalinės lempos šviesoje žėrinčius plaukus, atrišusi chalatą juosusį diržą paleido ir jį, atsikrenkštė, giliai atsiduso, įkvėpė ir šitaip visu nuogumu į mane atsisukusi ėmė gailiai dainuoti: „Ko tu sėdi, ko neveiki, kom tėvelis barė... Už nemylimo bernelio man varyte varė...“ Žviegė taip, kad net aš, būdamas bebalsis ir dukart išmestas iš to paties mėgėjų kolektyvo, suabejojau jos balsingumu. O ji dar labiau užsivedė, bandydama sujaudinti pradėjo judinti klubus, užšoko ant sofos, trypė kojomis ir keistais įtūpstais suko ratus aplink mane, atlikdama lyg kokį tik jai suprantamą ritualą... Nejauku pripažinti, bet mano riteriškumas prašapo akimirksniu, nelabai gaudžiausi, kas ir kodėl čia vyksta, pabandžiau atsistoti ir pajutau ant riešų esant storas grandines, smarkiai pasimuisčiau, bet negalėjau ištrūkti, o ji vis garsiau ir garsiau tęsė: „Ko man jaunai neliūdėti... Man tėvelis baaarė...“ Tada staiga atsuko man savo dailų ir kitomis aplinkybėmis turėjusį gundyti užpakaliuką ir mano krūtine pamažu ėmė tekėti šiltas gelsvas skystis... Ėmiau šaukti it skerdžiamas, maldavau pasigailėjimo, pabandžiau pakelti kojas, kurios irgi buvo sukaustytos geležimi. Tada pajutau keistą perštėjimą krūtinėje, stebėjau, kaip ji traukiasi tamsiais rudais gaurais, kaip iki pat grindų nutįsta akyse ilgėjanti mano barzda, o kojų ir rankų pirštai suauga į pilkšvas grubias letenas... Kai moteris dingio, grandinės sutrūko, atsivėrė lauko durys ir pro jas vienas po kito ėmė dangintis daiktai, aš, prisiminęs išmintingą senelio patarimą, įsižnybiau sau tyčia į blauzdą.

Prabudau, nors viskas aplink taip sukosi, jog atrodė, kad vis dar sapnuoju, ankštoj patalpoj su grotom. Staiga

smarkiai sudiegė šoną, nenorėdamas kęsti skausmo įsižnybiau sau į kairę, po to, stipriau, į dešinę blauzdą, kelis kartus suplojau, kone žadintuvo tembru riktelėjau „laikas keltis!“, tada užsimerkiau, atsimerkiau, užsimerkiau ir vėl atvėręs akių vokus išvydau priešais stovintį angelų brigados pirmininką, vilkintį tamsia policininko uniformą.

– Prašom nešūkauti!
– Nešūkauti? O kas čia šūkauja? Tik patikrinau, kokia padėtis.

– Geriau būtumėt ramus ir elgtumėtės protingai.
– Pats ir būk! – sušukau ir greitai sumojau, kad blauzdų žnaibymas man nebepadės.

Policininkui išėjus, vis dar girdėjau atgrasų moters balsą: „Už nemylimo bernieelio...“ Niekaip negalėdamas jo pamiršti, panorau pasitikrinti FB. Netrukus paaiškėjo, kad negaliu pasitikrinti nei FB, nei GMAIL, nei inertiškai atsidaryti ir paskrolinti DELFIO – telefono kelnų kišenėje nėra. Iš kilo klausimas: kur būna telefonas, kai jo nėra kelnų kišenėje? Atsakymas: telefonas, kai jo nėra kelnų kišenėje, paprastai būna rankose, po antklode, po murkiančiu katinu, ant stalo, palangės, lentynos, kreslo atkaltes, naktinės spintelės, grindų, kriauklės arba skalbimo mašinos. Peršasi logiška išvada: telefono niekur nėra.

– Kiekvienas orus pilietis turi teisę į savo mobilų! – tariau pasididžiuodamas savo ištarmės kilnumu.

Nesulaukęs pareigūno dėmesio, ėmiau slankioti iš kampo į kamą, apgalvojau, ką reikės pasigaminti grįžus, prisiminiau, kad nelabai ko valgomu yra šaldytuve, svarsčiau, kaip čia atsidūriau ir kada mane paleis, niekaip nepajėgiau nurimti. Giliai viduje žinojau, kad mano gyvenimas ritasi kalnu žemyn, kad kalnas virsta nuošliaužom, kaip ir atmintis, kurią plauna praradimų lietus ir daug ekskavatoriaus-voro kastuvas. Dar kartą pasitikrinau kišenes, radau kuokštelį keistų rudų gaurų ir vieną kiek palūžusią, bet rūkyti vis dar tinkamą cigaretės liekaną. Atsargiai paėmiau ją už kotelio, apčiuopiau lūpomis ir kitos rankos nykščiu pasukau metalinį žiebtuvėlio sraigtelį.

– SAULIUS VASILIAUSKAS –

TEKSTAI NE TEKSTAI

PO VISKO

Kelios recenzijos

Witold Gombrowicz. *Lenkiški prisiminimai*.

Iš lenkų k. vertė Irena Aleksaitė. V.: Odilė, 2017. 231 p.

1959–1961 m. radijo klausytojams rašyti Gombrowicziaus „Lenkiški prisiminimai“ tapo prieinami ir lietuvių skaitytojams. Įdomu, kad Gombrowiczius savo prisiminimus pradeda nuo siekio „parodyti, kaip gyvenimas suformavo mane ir mano kūrybą“ (p. 10). Kiek toliau teigia, kad „aprašau, tiesą sakant, mano kartos lenko formavimosi procesą“ (p. 91). Galiausiai – „apsiribosiu keliomis asmeninėmis patirtimis, kurias laikyčiau būdingomis Lenkijai“ (p. 222). Lietuvoje yra dienoraščių Gombrowicziaus mėgėjų, kitiems jis – romanų ar pjesių Gombrowiczius. Manychiau, rasis ir prisiminimų Gombrowicziaus gerbėjų. Juo labiau kad šiuose prisiminimuose jis ypač ryškiai atliepia troškimą „išplėsti savo literatūrą, kad galėčiau apimti kuo daugiau reiškinių“ (p. 140). Šiuo atveju Gombrowiczius – Lenkija, o Lenkija – Gombrowiczius. Tiksliau, autorius rašo apie savo ir Lenkijos pokyčius, vykusius iki 1939 m. Pavyzdžiui, vyro apžėlimo likvidaciją Gombrowiczius aprašo kaip galingą pokytį, „turint galvoje, kad barzdočius ir ūsočius tai visiškai kitoks žmogaus tipas nei nusiskutusiojo“ (p. 43). Arba rašo apie dvikovos išnykimą Lenkijoje ir „to pasekmes, kai nutukusiam buržujui, gavus į snukį, nebeliko net pareigos šaudyti“ (p. 198).

Įdomiausia buvo skaityti iki prisiminimų „vidurio“ (p. 120). Kitaip tariant, iki tos vietos, kur pareiškama, kad „nereikia čia perdėti kuklumo, tad leiskite man papasakoti apie tai objektyviai ir be apsimestinio kuklumo“ (p. 142). Sąlygiškai nuo šios vietos, kurią galėtume pavadinti antrąja prisiminimų puse, kai Gombrowiczius jau yra atradęs save kaip rašytoją, pateikiamas platus ir detalus literatūrinių Varšuvos grupių, kavinių ir rašytojų vaizdas. Pastarasis pasirodė mažiau įdomus nei paties Gombrowicziaus svarstymai apie tą, kurį aprašo kaip Gombrowiczį. Dėl to, kad rašyta radijo klausytojams, neišvengta pasikartojimų, taip pat nelabai aiški situacija, kai Gombrowiczius rašo sudėginę romano liaudžiai „Apsėstieji“ rankraštį (p. 62), vis dėlto pastarasis šlove nenusileidžia kitiems autorius romanams.

Šiandien Gombrowicziaus pastebėjimai ne mažiau aktualūs. Antai kaip patikrinti, ar Lenkijoje įvykę pokyčių? Pirmiausia, rašo Gombrowiczius, „būčiau ėjęs inspektuoti pienbūnių, kad pamatyčiau, ar nuo mano vaikystės įvyko kokių pokyčių, ir tai man būtų patikimesnis lenkų kultūros pažangos įrodymas nei visa keturiasdešimties metų literatūros ir mokslo produkcija“ (p. 19). Taip pat ir pastaba, kad „priklausome Rytams, esame Rytų, o ne Vakarų Europa – taip, nei katalikybė, nei mūsų idiosinkrazija Rusijai, nei mūsų kultūros saitai su Roma, su Paryžiumi nieko negalėjo padaryti prieš šlamštą, graužiantį mus iš apačios, azijietišką šlamštą... visa mūsų kultūra buvo gėlė prie skrandos“ (p. 146). Viena vertus, Gombrowiczius keikia ir šaiposi, kita vertus, ilgisi senųjų Lenkijos „suvaržymų“ ir pagarbysčių.

Vidas Poškus. *Menininko dirbtuvė: 42 istorijos*.

V.: Tyto alba, 2017. 306 p.

42 istorijos apie vyrus, moteris ir šeimas. Taip pat jos gali būti perskaitytos ir kaip Lietuvos vaizduojamojo meno istorija nuo Antano Gudaičio, gimusio 1904 m., iki jauniausių – Andriaus Zakarausko ir Andriaus Makarevičiaus, gimusių 1982 m. Gana stora knyga. Vartyti ir žiūrėti reikia nebūtinai nuo pradžios. Skaityti iki galo irgi nebūtina. Šiaip kas kliūva už akies ar norint susipažinti su nepažįstamais menininkais. Ne koks nors vadovėlis, apžvalga, monografija ar apybraiža. Menininkų kūriniams čia skiriama mažiau dėmesio, jie yra tarsi antrame plane, o į pirmą išlenda ir skleidžiasi erdvė. Studijos ar dirbtuvės erdvė. Svarbu paminėti, kad Poškus menininko studiją ar dirbtuvę apibrėžia kaip idealų muziejų ar idealią galeriją. Ir klausia, kaip studija susijusi su joje gimstančia menininko kūryba. Vienas svarbiausių aspektų – iš kur studijoje krenta šviesa? Taip pat galime atpažinti, kaip tapytojas juda studijoje ir atitinkamai – drobėje. Glaustai, keliais sakiniais Poškus nusako, kam angažuojasi vienas ar kitas menininkas. Dar viena Poškaus prielaida – kad dirbtuvės geografinė vieta (Vilnius, Kaunas ir atskiri šių miestų mikrorajonai, taip pat Rokiškis, Alytus ar koks nors kaimas) neatsiejama nuo menininko kūrybos.

Iš Poškaus galima pasimokyti pastabumo. Štai sienu švytėjime ir grindų jaukume, sofoje, kiliminėje dangoje ar netyčia į fotografiją pakliuvusiuose Aistės Kisarauskaitės bateliuose, Indijos jūros ryžių grybe, danguje ratus sukančiame sraigtasparnyje, ornamentuotuose laiptinės turėkluose, vazonėliuose ir juose gyvenančiuose pomidoruose, beržų ir klevų suloje, džiovintų obuolių kvapuose, gatvių pavadinimuose, pastato detalėse, net ir pyrage „Tinginys“ ar varde ir pavardėje jaučiasi vieno ar kito kūrėjo tapyba. Žavūs komentarais palydimi Poškaus ir Karolio Sabeckio fotografijų koliažai. Taip pat dėmesio verti ir tarsi tiesiogiai su studija ar kūriniais nesusiję Poškaus pasazai apie Leo Ray, VDA Tapybos katedrą, filosofą Justiną Mikutį ar kitus. Gaila, kad vyno buteliai, pakliuvę į fotografijas, nususukę savo etiketėmis ir sunkiai įskaitomais užrašais.

Giedrius Vilpišauskas. *Vėjas nuo jūros*. Romanas.

V.: Tyto alba, 2017. 416 p.

Geriausias lietuviškas fantastinis siaubo romanai? Gana pretenzingas įvardijimas. Geriausias? Ir skaitytojas su lūkesčiu ima į rankas knygą. Pasirodo, geriausias siaubo romanai – prieš dešimtmetį išleistas „Eridano“ leidykloje.

Fantastinis? Trys jaunuoliai įstringa Dzūkijos miškuose ir niekaip negali ištrūkti. Tiesa, yra temporalinis zondas (p. 47) arba apsauginio lauko perimetras, kuris neleidžia personažams pasprukti iš apibrėžtos teritorijos. Lietuvos kariuomenės zondas, kurį turėtų specialistai apžiūrėti apie 2031 m. Dar – minčių klausymosi kanalas. Tai tiek tos fantastikos (žanro požiūriu).

Siaubo? Tai, kad kaip lietuviško siaubo romano erdvė pasirinktas miškas – nežinia, ar tinkama. Juk visais laikais miškas lietuviui buvo vieta, kuri teikė prieglobstį, ir net šiandien vyksta medžių gelbėjimo akcijos. Skurdoki siaubo aprašymai: paskendusios merginos vaizdas, augančios gijos ir iš jų besiformuojantys pavidalai, kurie personažui primena kaimo matytas nudirtas nutrijas. Taip pat ir pjaustymo scena morge ar skalpelio baimė. Šie aprašymai labiau kelia šleikštulį nei siaubą.

Romanas? Kaip paaiškinti tokius prieštaravimus: pagrindinis personažas – orientacininkas ir tešlius. Dar vienas pavyzdys: skustagalvį personažą autorius aprašo kaip vargiai surezgantį sakinį iš penkių žodžių, o už keliasdešimties puslapių šis jau žarstosi sąmojais. Susidaro įspūdis, kad personažai iš pasakojimo dirbtinai dingsta tada, kai jų nebereikia, kaip minėtasis skustagalvis, kuris tarsi ranka ištraukiamas. Arba lyg dievas iš mašinos nei iš šio, nei iš to randasi mokslininkas Gintaras. Apie 30 proc. romano – maisto aprašymai. Kiti du trečdaliai – siaubas ir juokeliai. Taikliai Vilpišausko pastabą, deja, galima pritaikyti ir juokui šiame romane: „Šyptelėjau. Kaimietiškas humoras, paprastas, tiesmukiškas, kartais vulgarus ir dažniausiai lėkštas. Jokio rafinuotumo. Bet šypseną kažkodėl kelia. Matyt, tai mano genuose“ (p. 340).

Lietuviškas ar religinis? Ir lietuviškas, ir religinis. Įdomiausias ir dėmesio šiame romane vertas religinis sluoksnis. Atrasime stebuklinės pasakos elementų, aliuzijų į raganą, prilipusią prie derva ištepto paviršiaus. Taip pat ir religinių praktikų sąsają su grybais, ne tik dėl to, kad Lietuvoje grybavimas – sakralus veiksmas. Taigi šventas grybas – kaip kelias link bevardo senųjų šių žemių gyventojų Dievo. Atitinkamai triufelis maišelyje atlieka amuleto funkcijas. Tiesa, nelabai aišku, kodėl amuletą reikia pasiimti į ranką, kad geriau veiktų, jeigu jis kabo ant kaklo. Ir temporalinis zondas kaip toks mechaninis grybas, su savuoju perimetru atliekantis mitologinį pasaulio grybo (medžio) vaidmenį. Ir, pasirodo, čia gyvenę mūsų protėviai mokėjo, žinojo ir kalbėjo maldą „Tėve mūsų“. Taip pat skleidžiasi galimos senųjų lietuviškų dainų paralelės su rusiško „popso“ hitu „Veter s moria dul“. Nors Vilpišausko romanai ir apie grybus, jo kalba ne visai grybinga, tenka apgailėstauti, kad turtinga „grybų kalbos“ tradicija, einanti nuo Donelaičio ir Baranausko, frazeologizmai ir kitos kalbinės grybų ypatybės lieka nuošalyje.

Daiva Čepauskaitė. *Aš tave užmiršau*. Pjesės.

V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2016. 188 p.

Trys pjesės, parašytos antraisiais, trečiaisiais ir vie-nuoliktaisiais antrojo tūkstantmečio po Kristaus metais.

Pirmoje pjesėje „Pupos“ lifte įstrigę senoliai, vyras su žmona, tarsi pasakų pupos kamienu keliauja aukštyn ir žemyn. Šnekasi apie savo praeitį, dabartį ir ateitį. Senoliui iš žmonos reikia gražaus žodžio („Nors vieną gerą žodį. Nors kokį gerą, malonų nors kartą, nors pusė, nors skiemenį, nors garsiuką kokį švelnesnį“), o žmona vyrui siūlo „pabezdėt po jazminais“. Nors ir apsižodžiauja, vis tiek atrodo, kad tie senoliai per gražūs, tarsi trūksta dram-os ir dramatismo.

Antroje pjesėje pavadinimu „Musė“ veikia labai įdomus triksteriškas ar evangelinis personažas – lyg ir benamė, lyg ir prostitutė, lyg ir ne. Svarbu, kad Musės (taip save vadina mergina) esatyje ar šviesoje atsiskleidžia ir savo tikrąją esmę pasirodo šalia esantieji, ypač moterys. Kaip jau minėjau, Musė – labai įdomi veikėja, bet kartu jai lyg kažko trūksta. Kaip ir senoliui, norisi gražaus žodžio: „Aš tik truputėlį. O galima, galvą ant kelių padėsiu?“

Trečioje pjesėje „Aš tave užmiršau“ svarstoma apie pastarojo šimtmečio lietuvių ir žydų santykius. Jautri tema. Pati tema paperka, nebelineka abejingų. Pateikiami tam tikri sąmonėje įsitvirtinę „žydų“ ir „lietuvių“ tipai. Veikėjai ir vardai susipina ir lieka neaišku, kas yra kas. Vadinas, vėl kažko trūksta? Čepauskaitė kviečia matyti tą pasaulį, kurio nebėra. Vienas sako: „Visa tai buvo seniai. Buvo ir pražuvo. Visos žaizdos seniai užgiję. Koks dabar skirtumas?“ Kitas sako: „Jokio skirtumo. Viskas yra dabar? Ką reiškia būti žydu? Atsiprašyti? Dabar jau gali toliau gyventi?“

Labiausiai iš visų trijų pjesių įstrigo apibūdinimas „razinos ir migdolai tavo akių spalvos“. O kaip dėl to, kad šiose Čepauskaitės pjesėse kažko trūksta? Beje, ir pačios knygos pritrūko – leidykloje ją gavau tik iš anksto parašęs ir susitaręs pirkti; leidyklai neapsimokėjo knygos reklama, nes knygos jau beveik nebėra, išparduota. Visai smagu, kad taip išsivaikščiojo ir pakliuvo į rinkimus. Dar kartą knygos pritrūko kelionėje: važiuojant traukiniu Vilnius–Klaipėda, jos neužteko keturioms valandoms, perskaičiau kažkur ties Radviliškiumi, pradėjęs Paneriuose.

Užpildyti tai, ko trūksta, – skaitytojo privilegija. „Pupose“ randame tik veikėjų vardus, amžių ir kad jie yra vyras ir žmona. Turime susikurti savo Alfonsą ir Brigitą, kuriems 78 ir 87 metai. Tas pats galioja ir „Musei“, kurioje veikia mergaitė iš gatvės, geras žmogus, jo sužadėtinė, gero žmogaus motina. Pjesėje „Aš tave užmiršau“ rasime Mildą ir Andrių bei jų giminaičius. Vardai ir daugiau nieko. O štai apsakymo, apsakos ar romano autorius dažniausiai prirašo ilgus puslapius apibūdinimų, kaip veikėjas atrodo, ką valgo, kaip rengiasi, kokį laikrodį nešioja ar nenešioja ir pan. Vadinas, Čepauskaitės pjesėse ir skaitytojui svarbi vieta numatyta, o minėtieji trūkumai – bendraautorystės galimybė, trunkanti ilgiau nei kelionė iš Vilniaus į Klaipėdą ar atgalios.

Neša tulpę pelikanas: lietuvių poetai vaikams. Eilėraščiai.

Sudarė Palmira Mikėnaitė, iliustravo Rimantas Rolia.

V.: Tyto alba, 2017. 104 p.

Pora batų, trys ežiai. Mykia, loja, kniauksi. Drykst – prairo, pavasaris išsprogo. Lysvėj vartosi agurkai. Tyliai vakaras atėjo, dega žiburį pelėda. Brakšt, išgirdo, trakšt. Žybt, veidrodėlis pabaisoms gąsdinti. Rytas penktame balkono aukšte. Bebrai irgi namą statė. Po darbymečio – linksmybės. Mėnulis keliauja, saulė ežeran įkrito. Kiškių karalius ir pelikanas su tulpe lydekos gimtadienyje, dar kaliausė, kiek daug klausimų: kas, kodėl, kaip? Vilniuje vėjas šėliojo, o riešutai ir gervuogės žydi rugpjūtį. Asilėlis vasarą palydi. Jeigu matytum, jeigu žiūrėtum, tai ko tu norėtum? Gal senų mašinėlių ar paršiuko be sparnų? Ką seniai pamiršai, ten surasti gali, nebuvau aš tenai, bet yra ta šalis. Artėja žiema, nebijok, žuvys tyli giliai po ledu. Ir vėl pavasaris, kovo mėnuo – žalos karvės mauroja žaliai. Kajokas kala lietlašio vinuku. Šiandien man vienuolika. Senas albumėlis. Laikas niekados nemiega, jis neturi laiko, nebegrįš. Sėdi senutė po obelimi, šviečia iš tolo plaukai žili. Kurgi ta upelė – mano Širvinta? Kvepia princai ir kirpėjai, rytoj ar tuoj? Mamos kvepia rūpesčiu. Kur po šimto metų eisim? Rūkas, naktis, vienatvė, arklukas, nuo karuselės rato atitrūkęs. Gerai, kad pelėda miške atidarė knygyną, netikusios mintys daugiau nekankina. Galiausiai atėjo vaikai.

Kiaulytė, avitaminozė ir kitos aistros

Pripratau prie rūbų, kuriuos kasdien dėvėjau, išskalbdavau juos, per pusvalandį išdžiūdavau ir vėl apsilvildavau vieninteliu marškinėliu bei kelnes. Mano lagaminas gulėjo Simferopolio geležinkelio stoties bagažo saugojimo kameroje jau tris savaites, aukštakulnės basutės, vasarinės palaidinės ir sijonai rodėsi esą nereikalinga prabanga. Teisingai:

– Turiu mėgautis ramybe, nes sumokėjau už kambarį beveik visus pinigus.

Išsinuomotas kambarys buvo vėsus ir jaukus, keliaujant pritrintos žaizdos užgijo, galėjau apsiuti bateliais, bet vis atidėlioju kelionę į Simferopolį, gąsdino karštis, dulkės, būtinybė važiuoti pakeleivingais automobiliais. Maitinausi blynais, užkandinę radau vaikštinėdama krantine. Pietūs pigūs, nesotūs, bet nuotaikingi; sekunde nusigręžus ar nuėjus pasiimti pamištų stalo įrankių (taip nutiko man), blynus užpuldavo tuntas žvirblių – niekur nemačiau tiek daug valkataujančių šunų kaip Sudake ir tokių įžūlių žvirblių kaip Gurzufo blyninėje. Akies mirksniu iš plono plaštakos dydžio blyno, kepamo ant ratu besisukančio metalinio būgno, ant stalelio likdavo tik trupiniai, o aplink – apstulbę arba kikenantys poilsiautojai. Apstulbusių veidai blyškūs, nes jie ką tik atvykę prie jūros ir į blyninę užėję pirmą kartą, nors užėiti nebuvo kur, staleliai stovėjo ant betoninio krantinės tako. O kikendavo tie, kurie patys jau bent kartą buvo patyrę panašų antskrydį. Nuolatiniai lankytojai atėdavo čia ne tik dėl pigių patiekalų, bet ir trokšdami pasigrožėti žvirblių narsa. Plojimų girdėti neteko, bet susižavėjimo šūksniai sklاندė ore:

– Ką daro?.. Ką daro!.. Tai niekšeliai!!!

Žmonės stebėdavosi, piktindavosi, išsigąsdavo arba juokdavosi iki ašarų, kiti skųsdavosi blyninės šeimnininkui – vyras tik skėščiodavo rankomis, šis programos numeris jam nieko nekainuodavo.

Leisdavausi žemyn siauromis gatvėmis, įsiterpusiomis tarp baltų pastatų ir aukštų akmeninių tvorų. Patekti į krantinę galėjau nulipusi tašytų akmenų laiptais, pakopos apačioje vos vos sukosi, juosdamas keistą akmeninį pastatą, panašų į sargybos bokštą. Vidudienį nuo aukšto namo krisdavo platus šešėlis, kopiant laiptais gaubdavo maloni prieblanda. Pasiekus krantinę atsiverdavo vaizdas į priepilauką ir paplūdimius – žvilgsniu neaprepiama horizontalė, – kontrastas toks stiprus, kad norėdavosi sušukti iš nuostabos. Žengdavau į karščiu pulsuojančią erdvę, šviesa užliedavo akindama ir nutvilkydama. Kartais bėgdavau laiptais žemyn, iš anksto skonėdamasi malonumui: vienas šuolis ir pasinersiu į ugninę lavą. Per penketą mėnesių lijo tik kartą. Lietus truko pusvalandį, lašai krito ant įkaitusio akmeninio grindinio, vanduo sruvo žemyn, liejosi laiptais – visos Gurzufo gatvelės driekėsi laiptų link, – semė basas pėdas iki čiurnų; ilgėjausi namų, artimųjų, paskaitų, įprasto gyvenimo, jaučiau, kaip stipriai lietaus ilgesys užkoduotas genuose.

Dvi moterys pro atvertus pusrūsio langus padavinėjo knygas, jauna mergina, stovinti gatvėje, klojo jas kupetomis ant šaligatvio, kurioo ėjau, plytelių, statė eilėmis, atremdama į akmeninio namo pamatus. Iš knygų tekėjo vanduo. Sustojau. Matydama nustebugsi mano žvilgsnį, mergina paaiškino, kad naktį trūkus vandentiekio vamzdžiui užlieta pusrūsyje įsikūrusi miesto biblioteka. Pasisūliau padėti, ji padėjo, kilnojome knygas dviese. Skaičiau autorių pavardes ant permirkusių nugarėlių, kūrinių pavadinimus, mačiau daug klasikinės rusų literatūros, ypač Antono Čechovo prozos leidinių. Paskutiniaus gyvenimo metais, pablogėjęs sveikatai, rašytojas gyveno Kryme. Jaltoje pasistatė vilą, o Gurzufėje seno totoriaus nusipirko namelį ant nuošalios įlankos kranto; garsiosios pjesės „Trys seserys“ ir „Vyšnių sodas“ parašytos Kryme. Mirė Čechovas nuo tuberkuliozės 1904 metais. Mergina paaiškino, kad knygas teks atiduoti kaip makulatūrą, jos per daug suniokotos bibliotekai. Paklausiau, ar galima paimti ką nors paskaityti.

– Imkite visas, kurios jums įdomios, – padaršino mergina.

Išsirikau Aleksandro Kuprino apsakas ir apsakymus (skaičiau lietuvių kalba „Granatų apyrankę“), Ivano Bunino prozos rinktinę, radau vieną knygą iš tritomio, Antono Čechovo paskutinių gyvenimo metų korespondenciją, apsakymų rinkinį ir apsakas. Sustačiau parsinešusi saulėkaitoje ant palangės, knygos greitai išdžiūvo. Bunino prozą skaičiau pirmą kartą, šio autoriaus kūryba iki 1956 metų Sovietų Sąjungoje nebuvo spausdinama, nors rusų rašytojas 1933 metais pelnė Nobelio literatūros premiją. Bunino dienoraščiai ir publicistika išleista tik žlugus sovietiniam režimui, gyvendamas Prancūzijoje jis nuosekliai ir aštriai pasisakydavo prieš bolševikinį režimą Rusijoje, griežtai smerkė šios partijos vykdomą terorą, ypač kritikavo jos vadą ir ideologą Lenina. „Išgama, žmogus be moralės“, – taip

Buninas apibūdino Lenina savo kalboje, pasakyoje 1924 metais Paryžiuje („Rusų emigracijos misija“; rašytojas emigravo iš karto po revoliucijos).

Pabudusi skaitydavau, vidudienį nulipdavau laiptais į krantinę pavalgyti. Verandoje įsikūrusi Jevgenija Filipovna buvo didelė literatūros gerbėja, išvydusi ant palangės išdžiautą rusų klasiką, užkalbino mane, taip susipažinome. Amžiaus skirtumas – man dvidešimt treji, jai šešiasdešimt penkeri – netapo kliūtimi bendrauti, Jevgenija Filipovna buvo įdomi pašnekovė ir vakarinių pasivaikščiųjų prie jūros bendražygė. Prieš išvykdamą iš Gurzufo užėjau atsiveikinti, moteris stebėjosi išgirdusi, kad esu lietuvė:

– Tris savaites bendravome, o aš nė karto nepagalvoju, kad jūs lietuvė, – kalbate be akcento ir rusų literatūrą pažįstate...

Jevgenija Filipovna turėjo šeimą, suaugusį sūnų, anūką, buvo baigusi aukštąją mokyklą – studijavo ekonomiką, vasaromis atvykdavo ilsėtis į Krymą, mėgo skaityti, ypač vertino Čechovo apsakymus – daug kalbėjome apie apsaką „Palata Nr. 6“, – neįžvelgiau nieko, kas būtų padėję suprasti, kodėl jos pasakojimuose apie Krymo gyventojų tremtį neišgirdau nė menkiausios abejonės dėl vykdyto smurto, nepajutau užuojautos žmonėms, prieš kuriuos smurtas buvo vykdomas. Kai paklausiau tiesiai, atsakymo išvengė:

– Jūs jauna, Rutočka, nesuprasite...

Mėgau skaityti. Mama nuolat parsinešdavo knygų iš bibliotekos. Pamenu verčiamų lapų šnaresį, besikūrenančią krosnį, degančių malkų kvapą; skaitė mama ir vyresnioji sesuo – mažytė į knygas įkniubusių namiškių bendruomenė, – ar galėjau neskaityti? Girdint žodį „namai“, vaizduotė lengvai atkuria mūsų svetainės vaizdą, moterį ir dvi mergaites, palinkusias virš knygų. Jauku ir saugu, ypač ilgais žiemos vakarais. Knygos tapo malonia ir teisėta užuovėja, leido slėptis nuo negandų, kai aplinkui visa keisdavosi negrįžtamai; kraustantis iš vieno buto į kitą, iš vieno miesto į kitą, pervažiuojant iš vienos šalies į kitą, mėgstamose knygose užrašyti išmintingi žodžiai, mylimų herojų išgyvenimai likdavo nepakitę – tai guodė. Po aistringų įpročių skaityti slėpiau ne tik smalsumą, bet ir negebėjimą (gal nenorą) priimti realybę. Visuomet siekiau ją patobulinti: dabartis trikdė, nesidavė prognozuojama, gyvenau praieityje arba savajoujau apie ateitį. Nesidalinau didžiulio literatūros pasaulio atradimo džiaugsmu, viena klaidžioju šio milžiniško labirinto koridoriais, pasikliaudama tik intuicija. Dešimtmetei mergaitei rašytojai (nepažįstamos pavardės knygų viršeliuose) buvo per daug tolimos ir paslaptingos būtybės, kad domėčiausi jų biografijomis ar literatūros pasiekimais: skaitomą tekstą suvokiau kaip realybę, kurioje galėjau gyventi, radusi savitą apsaką ar romaną, nepajėgdavau atsiplėšti, kol neužversdavau paskutinio knygos lapo.

Devintoje klasėje skaičiau Stendhalio romanus. Pareiga lankyti mokyklą trukdė pasinerti į skaitymą visa galva, todėl įtikinau mamą parašyti man atleidimo nuo pamokų raštelį. Iš pradžių mama prašymą atmetė, sumanymą pavadinus absurdišku ir chuliganišku (toks jis ir buvo), bet po savaitės įkyrių verkšlenimų pasidavė, o gal pavargo ginčytis. Dirbo ji vaikų konsultacijoje, todėl išmanė apie vaikškas ligas. Įtariau, kad diagnozę mama parinko tyčia, aš simuliuavau serganti kiaulytė – kiauiliška apgaudinėti klasės drauges, kurios, grįždamos iš mokyklos, užsukdavo į mūsų kiemą; nuomojome butą privataus namo pirmame aukšte, iš Gegužės Pirmosios gatvės persikraustėme į Didvyrių. Kiaulytė – tai virusinė liga, ligonius lankyti draudžiama, baiminantis infekcijos. Pasirodėdavau savo kambario lange, lyg Leonidas Iljičius Brežnevas televizoriaus ekrane (vakarais žiūrėdavome TV žinias), modavau, kaip ir jis, ranka, galvą įtraukusi į pečius, išpūtusi pagurklį. Skruostus, prieš pasirodymą, įtrindavau iki raudonumo: vaidinau, kad karščiuoju, Brežnevas – kad vadovauja Sovietų Sąjungos komunistų partijai. Draugėms nuėjus, nusivyniodavau marlės raištį nuo kaklo, krisdavau ant sofos ir nugrimzdavau į romano „Raudona ir juoda“ herojų gyvenimo peripetijas. Tai buvo tikras, gurmaniškas skaitymas be atodairos...

Studijuodama kurso draugo tėvų bibliotekoje aptikau Dostojevskio romanus. Pirmiausia perskaičiau „Pažemintuosius ir nuskriaustuosius“, po to visus kitus. Pribloškė kunigaikštis Myškinas iš romano „Idiotas“, ypač viena jo būdo savybė – jis niekuomet neįtarinėjo žmonių, visais besąlygiškai pasitikėdavo. Jo reakcijos kiekvieno susitikimo metu, dialogai glumino ir intriguavo, troškiau suprasti tokio žmogaus elgesio motyvus, gailėjausi, kad neatradau šio rašytojo anksčiau, mokydamasi vidurinėje mokykloje, kai skaitymui galėjau skirti daugiau laiko nei studijuodama. Nuėjau į polikliniką, užsiregistruojau pas vidaus ligų specialistę, gydytoja pasitaikė kalbanti rusiškai.

– Kuo skundžiatės? – pasiteiravo maloniai.

– Daktare, aš negaliu prisiversti nueiti į paskaitas, labai nerimauju dėl to...

Apie Dostojevskio „Idiotą“ neužsiminiau, kokia negalavimo priežastis, gydytoja neklausė. Ji tik paprašė parodyti liežuvį ir išrašė savaitei (!) atleidimą nuo paskaitų.

– Jums pavasarinė avitaminozė, maitinatės blogai ir gryname ore nebūnate... – žvilgtelėjusi į liežuvį pasakė visą tiesą, kaip čigonė iš delno.

Neabejojau gydytojos profesionalumu, patikėjau, kad mane įveikė avitaminozė, nusipirkau morkų, grįžusi į bendrabutį savaitei skaičiau Dostojevskį be sąžinės graužimo.

Po aistringų skaitymo priepuolių jausdavau nuovargį, išgyvenau kaltę, priekaištavau sau dėl apleistų tiesioginių pareigų, kurias vis tiek turėdavau atlikti. Aistra skaityti ir žiūrėti kino filmus nesiskyrė nuo azartinių žaidimų ar narkotikų potraukio – tai vienas iš būdų slėptis nuo realybės, tik kultūringesnis, todėl sunkiau atpažįstamas. Negalėjau gyventi praieityje nei ateityje, privalėjau mokytis priimti šią vieną vienintelę konkrečią dieną, kurią praleisdavau užsiklojusi knyga, kaip kiškis kopūsto lapu; vargšas žvėrelis, kuris rėkė:

– Dangus griūva!!!

Jei griūva – laikyk. Bet atpažinti savo baimę ir negebėjimą gyventi realybėje buvo nelengva, ypač kai skaitydavau garsių, visame pasaulyje pripažintų autorių kūrinius. Jaučiausi esanti apsiskaičiusi mergina, netgi didžiavausi tuo. Ne veltui šventasis Pranciškus iš Asyžiaus draudė broliams turėti knygų kaip nuosavybę, siekė, kad toks reikalavimas būtų įtrauktas į regulą; kilo konfliktas tarp brolių, jie nesuprato šventojo Pranciškaus regulos ir reikalavimo. Dabar manau, kad šventasis buvo teisus, patikusią man knygą galėjau net pavogti...

Išvykdama studijuoti pasiemiau iš namų savo mylimų autorių romanus; vieną Rayaus Bradbury, du Williama Faulknerio ir keturis Heinricho Böllio. Visi Böllio romanai, kuriuos tuo metu pavyko įsigyti, parašyti dešimties metų laikotarpiu, nuo 1953 iki 1963 metų. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, išspausdinti buvo ir kiti vokiečių rašytojo romanai, bet ankstyvojo laikotarpio kūryba man artimesnė. Skaičiau „Ir nepasakė nė žodžio“ (1953), „Namai be šeimnininko“ (1954), „Biliardas pusę dešimtos“ (1959), „Klouno akimis“ (1963). Knygynai supirkdavo naudotas knygas, po to parduodavo už visai menką kainą, taip įsigijau tris iš keturių šio autoriaus knygų, o romaną „Klouno akimis“ paėmiau iš bibliotekos ir negražinau. Nors knyga nenauja, jau aprinta, lapelis, kuriame bibliotekininkės žymėdavo, kas skaitė šią knygą, buvo tuščias, nesunkiai įtikinau save, kad didelės žalos bibliotekai nepadarysiu, nunešdama tris kitas knygas vietoj vienos „pamestos“, – suprantama, tai buvo melas, knygą saugoju daugelį metų, kraustydamasi iš vieno buto į kitą vežiojau su savimi.

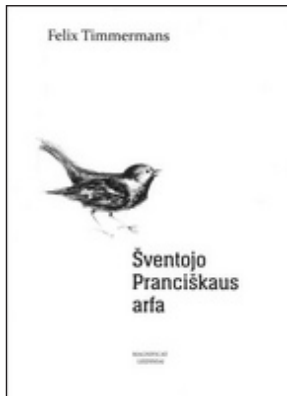
Böllio kūryboje traukė švelnus ir dėmesingas autoriaus žvilgsnis, taikli ironija, kartais perauganti į satyrą, ypač pasakojant apie „reikšminguosius“, kurie kvailumą slepia po rimties kaukėmis, – rašytojas bjaurėjosi veidmainyste. Šešerius metus išarnavęs eiliniu, Böllis nekentė kariuomenės ir muštro. Sovietiniai cenzoriai, su džiaugsmu platinę šio autoriaus kūrybą, neįvertino vienos aplinkybės: kaizerinė ir nacistinė diktatūra, kurią išgyveno vokiečiai, niekuo nesiskyrė nuo bolševikinio smurto, kurį patyrė okupuotos šalys, tarp jų ir Lietuva. Mano supratimu, Böllis turėjo būti vienas pirmųjų įtrauktas į Sovietų Sąjungoje nepageidautinų rašytojų sąrašą. Taip atsitiko vėliau, paaiškėjęs apie Böllio pagalbą rusų disidentui rašytojui Aleksandrui Solženicynui: Böllio kūryba Sovietų Sąjungoje dingo iš knygynų ir bibliotekų. Pasisavindama bibliotekos knyga, išsaugoju ją nuo sunaikinimo, bet dorasis autorius mano poelgiui tikrai nebūtų pritaręs...

Knygų anotacijose skaičiau nuorodas, kad rašytojas yra antiklerikalus, šio žodžio nesupratau, naudotis žodynais nebuvau pratusi. Nujaučiau, kad žodis kažkaip susijęs su Bažnyčia, nors nė vienoje iš anotacijų nebuvo minima, kad rašytojas yra praktikuojantis katalikas, – Böllis kritikavo klerikalizmą Bažnyčioje, bet tikėjo Dievą. Man imponavo neįprasti herojai, jų mąstymo būdas, maištinga laikysena, naujas ir nepažįstamas būties suvokimas. Nors nebuvau skaičiusi Šventojo Rašto, Böllio tekstai žavėjo ir traukė, nežinojau, kad daugelis posakių ir citatų (romano „Ir nepasakė nė žodžio“ pavadinimas) paimta iš Evangelijos: vienintelis matmuo, kurio matuojami herojų (kaip ir rašytojo) poelgiai, buvo sąžinė...

– RŪTA KAPOČIŪTĖ –

Viešpaties Dievo vieversys

Felix Timmermans. Šventojo Pranciškaus arfa.
Romanas. Iš nyderlandų k. vertė Antanas Gailius.
V.: Magnificat leidiniai, 2017. 260 p.

Paimti į rankas Felixo Timmermanso (1886–1947) romaną keliagubas džiaugsmas: šiuo metu daugiau verčiama iš nyderlandų kalbos šiaurinio varianto, Lietuvos leidyklos dažniau leidžia šiuolaikinių Nyderlandų rašytojų romanus. „Šventojo Pranciškaus arfa“ (*De harp van Sint Franciscus*) pristato mums mažiau pažįstamą flamandų, nyderlandakalbių belgų, literatūrą,

dar ir ne šiuolaikinę – Timmermanso romanai išleisti 1932 m. Tiesa, šio rašytojo kūryba lietuvių skaitytojams nėra visiškai nežinoma: 1957 m. Londone publikuotas jo romano „Kaimietiškoji psalmė“ (*Boerenpsalm*) vertimas į lietuvių kalbą (vertėjas Vincas Kazokas), 1979 m. pasirodė ir Zentos Tenisonaitės išverstas poezijos rinkinys „Adagio“. Šiaip ar taip, minėtos knygos sunkiai prieinamos, tad aptariamasis romanai dažną lietuvių skaitytoją su Timmermanso kūryba (o gal ir flamandų literatūra) supažindins pirmą kartą.

Lietuvių kalba turime nemažai šventajam Pranciškui skirtos literatūros: ir istorinių šaltinių (Tomo Celaniečio legendą „Šventojo Pranciškaus pirmasis gyvenimas“, ją papildžiusią „Trijų draugų legendą“), ir šventojo biografijos interpretacijų (naujausias ir, ko gera, ryškiausias leidinys – Gilberto K. Chestertono „Šventasis Pranciškus iš Asyžiaus“, išverstas Andriaus Navicko).

„Šventojo Pranciškaus arfa“ – hagiografinis romanai. Į 15 dalių suskirstytas chronologinis pasakojimas perteikia turtingo Asyžiaus pirklio sūnaus gyvenimo istoriją, išryškinančią šventojo dvasinės brandos kelią: apsisprendimą gyvenimą paskirti Dievui, mažųjų brolių ordino įsteigimą, atliktus stebuklus ir mirtį. Hagiografinis kūrinys savaip formuoja skaitymo režimą – kūrinys ne vien pramoginis, bet ir skirtas dvasiniam tobulėjimui, pagrindinis šventojo gyvenimo aprašymo tikslas – toks pats kaip dar XIX a. viduryje lietuviškos hagiografinės literatūros pradininko Motiejaus Valančiaus suformuluotas palinkėjimas jo „Žyvatų šventųjų“ įvade: „[...] linkėčiau, idant malonūs katalikai mano skaitytų tą knygelę, o prisistebėję geriems darbams šventųjų, pradėtų sekti jų pavyzdį ir patys šventais paliktų.“* Žinoma, kitas klausimas, kaip rašytojas šį dvasinį peną skaitytojams bando perteikti.

Romanistas, dramaturgas, dailininkas Timmermansas savo gyvenamuoju laiku Flandrijoje buvo itin populiarus rašytojas, dažnai verčiamas į kitas kalbas ir gausiai publikuojamas. Literatūros tyrėjai sutinka, kad prie populiarumo prisidėjo ir jo paties laikysena (dėjo nemažai pastangų garsinti savo kūrybą, buvo aktyvus žurnalų, laikraščių, kultūrinių sąjūdžių bendradarbis), be to, matyt, jo kūriniai itin atitiko ne taip seniai valstybę sukūrusios flamandų tautos liaudiškąsias, folkloristines intonacijas, todėl buvo ir atpažįstami, ir prieinami įvairiems skaitytojams. Kaimui skirtomis temomis ir gamtos vaizdavimu Timmermanso romanai primena ir tarpukario lietuvių literatūrą. „Kaimietiškosios psalmės“ vertėjas Vincas Kazokas kaip tik šiuo panašumu ir motyvavo savo pasirinkimą versti romaną: „Pati knygos dvasia yra tiek artima mums, lietuviams, kad kaip ją pirmą kartą perskaičiau [...], ta-

riausi aptikęs lietuvišką salą svetimuose vandenyse.“** Atsižvelgdama į rašytojo katalikišką pasaulėžiūrą, kūrybos temas, gyvą būdą, rizikuočiau statyti Timmermansą į vieną gretą su mūsiškiu Juozu Tumu-Vaižgantu.

„Šventojo Pranciškaus arfa“ reikėtų priskirti prie Timmermanso sekimų ir perdirbimų: neretai įkvėpimo jis semdavosi iš žinomų siužetų (adaptavo viduramžių riterių romanus, perpasakojo biblinę Kristaus gimimo istoriją, perkeldamas ją į Flandrijos kaimą), vis grįždavo prie asmenybių, žavėjusių nuo jaunumės (dailininkui Pieteriui Bruegeliiui skyrė porą kūrinį). Kad ir kaip gerai rašytojas dokumentuodavo romane perkuriama istorinė tema ar asmenybės gyvenimą, visgi jo pasakojimai apie istorinius asmenis beletrizuoti, pasižymi autentiškomis intonacijomis ir vertinimais. Tas pasakytina ir apie šventąjį Prancišką, kurį Timmermansas traktuoja lygiai taip pat kaip ir daugumą kitų savo romanų personažų. Jo pagrindinių veikėjų galerijos ankstyviausias ir ryškiausias atstovas – Paliteris, kurio vardą pavadintas dar 1916 m. publikuotas romanai *Pallierter*. Šį romaną rašytojas sukūrė pakilęs iš ligos patalo ir suvokęs gyvenimo trapumą, ieškodamas atsvaros šaltam natūralizmui. Pirmajame savo romane Timmermansas sukūrė tikrą natūralaus, autentiško gyvenimo apoteozę. Kiekviena diena džiūgaujantis, gamtos grožį giliai išgyvenantis Paliteris taip įstrigo į skaitytojų sąmonę, kad jo vardas nyderlandų kalboje tapo bendrinio daiktavardžiu – taip vadinamas žmogus, besimėgaujantis gyvenimu. Turbūt Prancišką Asyžietis savo paprastumu ir aistringa gamtos pajauta ir patraukė Timmermansą.

Romano siužetą sudaro chronologiškai pasakojama Pranciškaus gyvenimo istorija. Iš šventojo gyvenimo legendų paimti Pranciškaus gyvenimo įvykiai romane perpasakojami hiperbolizuojant, pagražinant, apipinant liaudišku humoru. Taip Timmermansas priartina šventąjį prie savo gyvenamojo laiko flamandų, o dabar ir prie šiuolaikinių lietuvių skaitytojų. Dar romano pradžioje nusakomas pagrindinis stimulus, varantis siužetą į priekį: Pranciškui pranašiška sapne Viešpats nurodo rinktis tarną arba poną – pasaulį arba Dievą. Aistringai Pranciškaus prigimčiai nėra vidurio kelio tarp šių dviejų polių, jis renkasi pagal savo prigimtį, visiškai atsisakydamas žemiško pasaulio logikos, mokslo, žmogaus rankų sukurtos didybės, pasukdamas mažojo brolio keliu. Tačiau jau pirmasis jo meilės aktas atsimuša į nesupratimą – visą kapšą išmaldos gavęs elgeta, negalėdamas patikėti savo sėkme, kartoja: „Tai kvaiša! Tai kvaiša!“ (p. 10) – romane ši priešprieša tarp apdairių, gudrių žmonių ir dangaus piliečio skambės kaip leitmotyvas. Prisipažinsiu, perdėtai paprastas, visuomet meilus ir taikus, amžinai patenkintas šurkščiu atsaku Prancišką iš pradžių šiek tiek erzina, tarsi žiūrėtum į nusaldintą šventojo atvaizdą abrodėlyje.

Tačiau verčiant romano puslapius priešprieša tarp pasaulio ir Dievo palaipsniui išauginama ir sudaro vis naujas konfigūracijas. Viena jų – Pranciškaus nesutarimai su, regis, artimiausiais jam turinčiais būti broliais. Pranciškaus personažas darosi dramatiškas, kai jo idealai atsimuša ne tik į nenorinčius suprasti namiškius ar kaimynus, bet ir į jo kelią pasirinkusius brolius – artimiausius bendražygius. Augant įsteigtam ordinui, reikia detalesnės bendruomenės gyvavimą reglamentuojančios tvarkos. Penkiems pirmiesiems Pranciškų sekti pasiryžusiems broliukams pakako jo trumpai išsakytų taisyklių: pamokslauk, elgetauk, dirbk, o keliems tūkstančiams reikia rimtos regulos. Prancišką iš paskutiniųjų kovoja prieš naują tvarką, galų gale pakluseš pats rašo naujas taisykles, o nutolimą nuo pirminės Dievo jam įkvėptos mažųjų brolių gyvenimo esmės skaudžiai išgyvena, tarsi pasaulietinė logika kėsintųsi

į dieviškąją tvarką. Ta pati kova nuolat vyksta personažo viduje. Linkdamas dievop, Prancišką išlieka žmogus – o kiek esi žmogus, tiek esi žemiškas. Šventasis nuolat kovoja su savo kūnu, kurį vadina broliu Asilu, neišvengiamai žemišku, trokštančiu valgyti, mylėti, ilsėtis. Išsilaisvina iš žemiškojo kūno apdaro Prancišką tik romano pabaigoje, kai brolis Asilas nyksta: jis suseraga akių liga, sumenksta, leidžiasi gydomas neišmanėlių gydytojų. Galų gale gabenamas mirti į gimtąjį Asyžių aplinkinių jis vertinamas nebe kaip asmuo, o kaip šventoji relikvija (ordino vyresnysis patvarko, kad Pranciškaus kūną lydėtų kariai, esą saugantys nuo galimo Perudžos miestiečių pasikėsinimo – šiems irgi būtų pravartu turėti šventojo palaikus). Pranciškaus kūnas jau nebe priklauso žemiškam pasauliui ir yra vertinamas kaip nuoroda į transcendenciją.

Trumpi, elipsiniai Timmermanso sakiniai keičiami ilgomis, vaizdingomis, ritmingai plaukiančiomis frazėmis, kai pasakotojas žvilgsnį nukreipia į gamtą. Dvasinio pakilimo ar, priešingai, sumaišties akimirkomis Prancišką prieglobsčio kaip tik ir ieško gamtoje. Gamta – Dievo kūrinys – išreiškia natūralų, tiesioginį, žmogaus įsikišimo nesugadintą Viešpaties pasireiškimą. Ši dieviškumo ir gamtos paralelė romane nuosekliai išlaikoma įvairiais lygmenimis: savąją misiją suvokęs Prancišką pavadinamas Viešpaties Dievo vieversiu (p. 74), vieversys pavaizduotas ir knygos viršelyje. Kūniškas, žemiškas menkumas ir vidinė didybė yra nuolat pabrėžiami Pranciškaus atributai. Šventasis – „basakojis vienuoliukas“ (p. 139), „nudrįskęs pamokslininkas“ (p. 177), „mažutis, liesutis žmogutis“ (p. 101), antra vertus, „netrukus pamatai, kad visa jo esybė švyti keista ir gražia laime“ (p. 69). Galų gale dieviškumą ir gamtiškumą sutapatina ir romano žiedinė kompozicija: Pranciškaus gimimas palydimas angelų choro giesme, o mirštantį šventąjį dievop palydi tūkstančiai vieversių, pergalingai šaunančių į dangų.

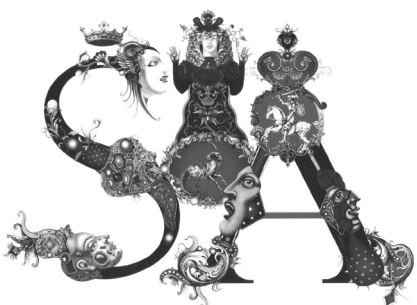
Garsiniai akcentai romano pradžioje ir pabaigoje irgi nėra atsitiktiniai. Arfa, smuikelis, vieversėlis – tai vis garsinės metaforos, perteikiančios Pranciškaus dvasios veiklumą. Atskirų skyrių pavadinimai dažnai irgi susiję su garsais ar muzika („Meilės dainelės“, „Šventa meilės giesmelė“, „Giedančios žaidzos“). Prancišką pats paaiškina ir pagrindinę, į pavadinimą iškeltą, arfos metaforą: „Mažesnisysis brolis neturi turėti nieko daugiau, tik savo arfą, – sakė Prancišką. – Tai yra jo siela, kuria jis nuolat šlovina Dievą“ (p. 211).

Antano Gailiaus vertimas toks sklandus (kad ir ne visada tikslus), jog pamiršti skaitantis ne originalų kūrinį. Gausūs deminutyvai, šnekamosios kalbos intonacijos ir leksika perteikia Timmermanso stilių. Šiaip jau knyga gerai parengta, suklusau gal tik poroje vietų dėl skyrybos, vieno skyrelio pavadinimas nesutampa su pateiktu turinyje – paminėti dera, bet nepiktina, ypač tokiais spartaus knygu rengimo laikais. O ir išleista gražiai, stilistiškai vientisai: aiškus, didelis šriftas, gelsvokas popierius – skaityti smagu. Knyga prieinama įvairiems skaitytojams, savotiškai ji atsiduria priešingoje Chestertono Pranciškaus biografijos, žaižaruojančios kalambūrais ir intelektualiais pasvarstymais, pusėje. Jei skaitytojas paskaitęs knygą pats šventas ir nepaliks, tai malonumas paskaityti apie Prancišką kaip apie paprastą žmogų jam pažadėtas.

– BIRUTĖ AVIŽINIENĖ –

* Motiejus Valančius, *Raštai*, t. 2, Vilnius: LLTI, 2003, p. 11.

** Felix Timmermans, *Kaimietiškoji psalmė*, vertė Vincas Kazokas, London: Nida Press, 1957, p. 188.

Mieli šatėniečiai!

Mūsų leidinį galima užsiprenumeruoti Lietuvos paštuose arba internetu www.prenumeruok.lt. Kasmėnesinė prenumerata priimama iki kiekvieno mėnesio 26 d. Mėnesio prenumeratos kaina – 2,40 Eur. Mūsų indeksas 0109.

Mėnesio prenumerata į užsienį kainuoja 5 Eur. Užsienyje gyvenantys skaitytojai gali užsisakyti el. paštu satenai@gmail.com ir pinigų pervesti į sąskaitą banke „Swedbank“ LT36 7300 0100 0000 7071 (mokėjimo paskirtis – prenumerata).

„Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademine knyga“, „Eureka!“, „Keistoteka“ ir „Mint Vinetu“.

SERGEJ FUDĖL

Apie bažnytinį giedojimą

Sergejus Fudelis – XX a. rusų krikščionis filosofas ir teologas, patyręs komunistų represijas dėl savo tikėjimo, – gimė 1901 m., 1918–1920 m. studijavo filosofiją Maskvos universitete, po revoliucijos aktyviai palaikė ryšius su to meto kankiniais. 1922 m. buvo ištremtas į Komiją už veiklą, nukreiptą prieš „Gyvąją Bažnyčią“ (prokomunistinę schizmą, bandžiusią reformuoti Ortodoksų Bažnyčią), tremtyje susituokė. 1925 m. grįžo į Maskvą, tačiau 1933 m. jau kartu su žmona ir vaikais (devynerių Nikolajumi ir dvejų Marija) už antisovietinę agitaciją ištremtas, pusę metų atskirtas nuo šeimos kalėjo lageryje, kirto mišką. Išėjęs iš lagerio iki 1936 m. su šeima dar gyveno tremtyje, po tremties persikraustė į Zagorską. Zagorske dirbo buhalteriu ir įsiliejo į pagrindinį krikščionių ortodoksų judėjimą, lankėsi slaptose pamaldose. 1941 m. gimė dukra Varvara. 1945 m. pašauktas į kariuomenę, sergėjo geležinkelio krovinius. 1946 m. suimtas už „dalyvavimą antisovietiniame bažnytniame pogrindyje“, nuteistas 5 metams Sibiro tremties. Po tremties su šeima apsigyveno Usmanėje, netoli Ukrainos, dirbo apskaitininku ir anglų kalbos mokytoju. Tuo metu ėmė rašyti savo pirmuosius veikalus. 1962 m. persikraustė į Pokrovą, pradėjo tarnauti Bažnyčioje kaip psalminkas, versti tekstus Maskvos patriarchijos leidyklai, nors jo paties veikalai daugiausia buvo leidžiami tik pogrindžio leidyklų. Mirė 1977 m.

S. Fudelio teologija kristocentriška ir eucharistiška, liturgiją jis laikė Bažnyčios esme ir krikščioniškosios bendrystės viršūne. Šiuolaikinio krikščionio gyvenimo idealas jam buvo „vienuolystė pasaulyje“ – ją apibūdino kaip nuolatinę vidinę maldą gyvenant įprasto pasauliečio gyvenimą sekularizuotame pasaulyje. Būdamas pasaulyje krikščionio siela, kaip ir Bažnyčia, negali supasaulėti, ji turi peržengti pasaulį, nors ir jame būdama. Santuoka netrukdo šiam pasaulio atsižadėjimui, jei ji yra krikščioniška, jei abu sutuoktiniai gyvena Šventojoje Dvasioje. Šiam idealui, be abejo, turėjo įtakos pasipriešinimas sovietinei santvarkai, kurioje krikščionys buvo išstumti iš visuomenės, o nesusituokę ar tuo labiau nedirbantys žmonės (pvz., vienuoliai, kurie dirbo tik sau) buvo diskriminuojami.

Skaitytųjų dėmesiui siūlome filosofo pamąstymus apie bažnytinę muziką. S. Fudelis rašo apie jos padėtį Rusios Ortodoksų Bažnyčioje, tačiau straipsnio tezės aktualios ir ekuimeniniame kontekste.

„Mano karalystė ne iš šio pasaulio“ (Jn 18, 36) – šie Kristaus žodžiai nulėmė ir visos Bažnyčios, ir paskirų krikščionių sielų istorinį kelią. Bažnyčia gyvena pasaulyje, nesitraukia iš pasaulio, gelbėja pasaulį. Bet jį gelbėja ir jame veikia remdamasi ne „bendražmogiškais principais“¹, o tik jai vienai būdingu, ypatingu savo gyvenimu ir malonės, t. y. žmogų viršijančiomis, priemonėmis, kurias ji gavo kaip dievažmogiškas² organizmas. Ir paskiras žmogus (jeigu jis nori būti krikščioniu), nepalikdamas pasaulio, ima viršyti šios dūlančios prigimties dėsnius, įveikia jos užkraunamus sunkumus ir įgyja nedūlančią prigimtį, palieka savo grynai žmogišką pasaulį ir pereina į dievažmogišką pasaulį.

Krikščionybės pagrindinis teiginys – viena vertus, Dievas atėjo žemėn, kita vertus, žmogus kyla dangun, pasitikdamas savo Dievą, palikdamas savo ribotą gyvenimą ir pasinerdamas į dieviškosios įsūnytės begalybę. Asmeniniame gyvenime tai pasireiškia kaip asketiniai žygdarbiai³, kuriuos atlikdamas žmogus, jeigu to ir nepasiekia, bent nuolat stengiasi „gyventi šiapus anapusiškai“⁴. Ši pastanga atmainyti⁵ prigimtį (kūną ir sielą) negali nedaryti įtakos visam žmogaus gyvenimui, įskaitant ir jo kūrybinę veiklą. Krikščioniškasis menas, kai jis ima suvokti save kaip krikščionišką, negali neperžengti bendražmogiško meno normų ir apribojimų. Šiandien mums tai jau neabejotina tapybos srityje.

Ikona yra „ne iš šio pasaulio“ ne todėl, kad niekintų kūną, bet būtent todėl, kad įvirtina švento kūno amžinumą, malonės dėka jį atspindėdama linijomis ir dažais. Ji kontempliuoja ir savo meninėmis priemonėmis stengiasi perteikti jau prasidėjusį žmogaus prigimties (kūno ir sielos) atmainymą. Bet kaip apsaugoti tai, kas neapsakoma? Ne dėl neišprusimo, ne dėl linijų ir formų dėsnių neišmanymo, bet dėl drąsaus noro žengti į kitą pasaulį ikonos autorius derina meistriškumą su kažkokiu kvailumu, skelbiančiu ne „šio pasaulio išmintį“, bet „slėpinį ir paslėptą Dievo išmintį“ (1 Kor 2, 6–7). Štai kur slypi iš malonės kylanti ikonos galia. Ne jai, kaip rašoma apie teisųjį, skirtas (šio pasaulio meno) įstatymas (1 Tim 1, 9), nes ji meną pasitelkia ne dėl paties meno, o tam, kad atvertų kelią į dieviškąją tikrovę. „Ikona yra būsimosio pasaulio provaizdis.“⁶ Ikonos objektas yra ne šiapusybė, bet „Dievo sukurtas pasaulis, kuriame skleidžiasi anapusybės grožis“⁷.

Bažnytinio gyvenimo supasaulėjimo procesas supasaulino ir ikoną. XVIII a. bekūnių galybių karvedį arkangelą Mykolą menininkai ėmė vaizduoti kaip nuostabaus kūno kuni-gaikštį Potiomkiną. Bet jau seniai žmonės ėmė suprasti, kad šiam natūralizmui ir žemiškumui ne vieta ikonoje. Jau seniai

tarsi iš naujo buvo atrasta senovinė ikona, nušvitusi pasauliui savo grožiu.

Kodėl gi iki šiol maža suprantančių, kad šis supasaulėjimas negalimas ir bažnytinėje muzikoje? Jeigu daugelis tikinčiųjų mano, kad bendrieji muzikos meno principai būtini ir Bažnyčiai, tai kodėl jie, pavyzdžiui, nuosekliai nepasiūlo mokyti ištaigose diakonus mokyti ir plastikos, kad šie, lipdami ant sakyklos, teiktų pasimėgavimo akims? Arba kodėl gi jie nesiūlo ikonose vaizduoti pirmųjų krikščionių kankinių nuogų, juk tai visiškai atitiktų pasaulietinės estetikos standartus (geranoriškai ją suprantant). Kita vertus, jeigu jie teigia, kad Bažnyčia tam tikrose srityse neturi mėgdžioti pasaulietinio meno, tai kodėl leidžia tokį mėgdžiojimą ir jam pritaria muzikos srityje?

Bažnytinis giedojimas – tai bendra malda. Galime tikėtis iš bendros maldos šventovėje tik to, kas mums įprasta, ko mes ieškome ir prašome savo asmeninės maldos atžvilgiu: nuolankumo ir Dievo baimės, gaudulio ir džiaugsmo. Be nuolankumo apskritai nėra maldos, kad ir kur melstume: ar namie, ar šventovėje. Žmogus tiek meldžiasi, kiek jis yra nuolankus. Tikrąjį nuolankumą lydi širdies šiluma – štai kodėl mes prašome šilumos, prašome sugrudimo maldos metu. „Jėzau, mylimoji Šiluma, sušildyk mane!“⁸ Šilumoje gimsta džiaugsmas, o iš džiaugsmo – dėkingumas. Bet krikščioniškasis džiaugsmas – ne šio pasaulio džiaugsmas, nes kyla iš pagarbumo, iš mylinčios Dievo baimės. „Tarnaukite Viešpačiui pagarbia baime, drebėdami reikškite pagarbą“⁹ (Ps 2, 11–12).

Kaip muzikos garsais perteikti šią dvasinę tikrovę ar maldos dėsningumus, mes nežinome, tačiau žinome, kad ir muzika gali būti malonės šaltiniu, kad egzistavo ir dabar egzistuoja (tiesa, daugiau archyvuose, lentynose) tikros garsinės ikonos – muzikos šedevrai: senovinių ženklinių¹⁰, Kijevo, graikiško, bulgariško, serbiško, Solovkų vienuolyno, Valaamo vienuolyno, Švč. Trejybės-šv. Sergijaus vienuolyno giedojimo tradicijų giesmės. Žinoma, yra gerų ir šiuolaikinių bažnytinės muzikos kūrinių, bet jie geri tik tiek, kiek vadovaujasi maldos principais, kuriuos malonės dėka pajautė senųjų giesmių sudarytojai. Todėl nesvarbu, ar muzika užrašyta natomis, ar priklauso ženkliniame giedojimui, ar buvo parašyta XIX / XX a., bet ar ta muzika yra pamaldi. Alemanovo¹¹ „Tave, Karvede“ (bažn. slav. *Vzbrannoj Vojevode*) parašyta ne senąjį rusų notaciją, bet vakarietišką natomis. Ją parašė beveik mūsų amžininkas, bet kai iškilmingi choro balsai, kupini džiaugsmo ir tylos, aidi bažnyčios skliautu, kai jų „dieviškasis žodis“¹² paliečia mūsų ausį – tada siela negali nevirpėti, siela negali nesimelsti.

Atėję į bažnyčią melstis, mes tikimės ten rasti būtent maldą, o ne vokalinę pramogą ar nemokamą koncertą. Besimeldami namie mes įsijautę nepradedame šurkščiai rėkti, nenutaisome saldaus veidelio, kad pasirodytume (patiems sau) itin jautrūs. Jausmas gimsta viduje, todėl mes, priešingai, stengiamės atsitolinti nuo išorės ir susikaupti vidujai, tyloje ir paprastume.

O kas vyksta bažnyčioje? Amžinatilsį patriarchas Aleksijus¹³ 1948 m. apibūdino šiuolaikinį bažnytinį giedojimą kaip „pasaulietinį, lengvabūdišką garsų kratinį“¹⁴. „Bažnyčios giesmių atlikimas reksminga pasaulietiniame romansų ir aistringų operos arijų maniera ne tik neleidžia besimeldžiantiems susikaupti, – sako patriarchas. – Toks atlikimas netgi neleidžia suprasti, koks yra pagrindinis giesmių turinys ir prasmė.“¹⁵ Nustatęs, kad bažnytinio giedojimo supasaulėjimui didelę įtaką XVIII a. turėjo italų kapelmeisteriai, „saldaus, sentimentalio žaismingo, operos ir koncertų stiliaus“ pradininkai, kunigas N. Trubeckojus rašo: „Bosinė arija iš Spontini operos „Vestalė“ buvo atliekama paprasčiausiai ant jos muzikos uždėjus maldos „Tau giedame“ žodžius, o pagal Glucko „Ifigenijos“ žynių choro muziką buvo giedama „O, labiausiai apgiedotoji Motina...“ Vedelio giesmės „Atgailos vartus atverki“ versijoje muzikinė frazė, pagal kurią giedami žodžiai „nuskaistink, nes esi Gailestingas“, beveik idealiai atkartoja operos „Pikų dama“ muzikinę frazę: „Dėl kurio aš dūsauju, kuriam aš noriu atsiduoti.“¹⁶ Kaip žinome, ir Vedelis, ir Čaikovskis savo frazių melodijas perėmė iš Mozarto.

Bažnytinės dailės iškraipymas prasidėjo ganėtinai neseniai, o bažnytinės muzikos iškraipymas yra problema, siekianti senovę. Jau VI visuotinio susirinkimo 75-ajame kanone (692 m.) rašoma: „Norėtume, kad ateinantys į bažnyčią giedoti netvarkingai nerėkautų, nesistengtų išgauti nenatūralių garsų ir neįvedinėtų nieko nederamo ir nebūdingo Bažnyčiai. Tegū jie itin susikaupę ir sugrudę atnašauja giesmes Dievui, kuris regi tai, kas atliekama slaptose.“ Bet kokia gi malda slaptose¹⁷ gali būti išsaugota arba sukurta besimeldžiančiam, kai bažnyčioje skamba operinis giedojimas, kai girdime plataus diapazono muzikinį chaosą: viską – nuo šurkščios isterijos iki kvapą gniaužiančios aistros? Galė-

tume pacituoti daugybę Bažnyčios tėvų ir mokytojų, kurie smerkia teatro smelkimąsi į Bažnyčią. Šventasis Makarijus Didysis IV a. rašė, kad malda nesuderinama su netvarkingais rėkavimais. Melstis dera „ypatingoje tyloje ir ramybėje“¹⁸. Apie tai mokė ir Chrizostomas: „Su baime ir drebėjimu tau derėtų melstis angelų žodžiais Kūrėjui, o tu... aptemdęs savo dvasią teatro reginiais ir muzika, viską, kas ten daroma, neši į Bažnyčią. Savo šūkavimais tik rodai, kokia netvarka slypi tavo širdyje.“¹⁹ Apie tai rašo ir šventasis Izidorius Pelusietis, šventasis Jeronimas ir kiti Bažnyčios mokytojai.

Malonės kupina bažnytinė muzika yra Bažnyčios Šventosios Tradicijos dalis. Tikėtina, kad šventasis Jonas Damas-kietis parašė ne tik Velykų kanono žodžius, bet ir muziką. Šiaip ar taip, ši muzika atskleidžia mums tūkstantmetę Bažnyčios patirtį, liudija Bažnyčios asketinius žygdarbius ir maldą. Jos melodijos taip gerai atitinka pamaldžiai nusiteikusios krikščionio sielos sąrangą, kad jos tarsi savaime sukelia tikinčiojo maldą. Kažkas gali nesuprasti žodžių, tačiau jis „supras“ maldos melodiją, ta melodija valdingai nusives jį paskui save į Dievo pasaulį. Bažnytinės muzikos raktu atrakinamos durys į Bažnyčios supratimą. Todėl tikra Bažnyčios muzika – bažnytiškumo mokytoja, bažnytinės sąmonės ir širdies auklėtoja.

Patriarchas Aleksijus sako: „Mes privalome daryti viską, kas įmanoma, tam, kad išvartume pasaulio dvasią iš Bažnyčios muzikos.“²⁰ Nejaugi mes nieko nedarysime ir toliau tęsis šis maldos varymo iš maldos namų procesas, t. y. tai, apie ką XVIII a. pabaigoje rašė šventasis vyskupas Tichonas Zadonskietis: „Tik triukšmas bažnyčiose, oro drebinimas, gerklų laidymas, bet ne malda... Nors ir tariasi besimeldžią Dievui, bet iš tiesų niekad jam nesimeldžia.“²¹

IS: Фудель С. И. Собрание сочинений в 3 т. Сост. и коммент. Н. В. Балашова, Л. И. Сараскиной. Т. 2. Москва: Русский путь, 2003. Vertė Gintaras Sungaila

¹ Nuoroda į komunistų naudojamą sekuliarų, humanistinį moralės supratimo principą. (*Arabiškaisiais skaitmenimis žymimos vertėjo pastabos.*)

² Dievažmogiškis (rus. *Bogočelovek*, gr. *Theanthropos*, lot. *Deus homo*) – Kristaus įvardijimas Rytų teologijoje, pabrėžiantis dievytės ir žmogystės vienovę Kristaus asmenyje. Iš lietuvių filosofų šią sampratą naudojo Antanas Maceina.

³ Rus. *podvig*. Rusų dvasingumo samprata, sunki askezė, prisiimama dėl Dievo.

⁴ Akatisto šv. vienuoliui Sergijui Radonežiečiui, t. y. Sergejaus Fudelio globėjui, parafrazė.

⁵ Atsimainymas (gr. *metamorphosis*, rus. *preobraženije*) – svarbus rusų teologijos motyvas, perimtas iš XIV a.

⁶ Bizantijos hesichastinio sąjūdžio. Žmogaus prigimtis gali būti Dievo atmainyta, t. y. perkeista taip, kaip Kristus Pats atsimainė Taboro kalne (žr. Mt 17, 1–8; Mk 9, 2–8; Lk 9, 28–36; Jn 1, 14; 2 Pt 1, 16–18).

⁷ Rusų mąstytojo Pavolo Florenskio, padariusio didelę įtaką S. Fudeliui, citata, kuri pati yra aliuzija į Rom 5, 14.

⁸ Pagal S. Fudelio cituojamą Septuagintos tekstą, pažodžiui: „Tarnaukite Viešpačiui su pagarbia baime ir džiaukitės drebėdami.“

⁹ Rus. *znamennyj raspev*. Taip vadinama senoji rusų bažnytinio giedojimo tradicija, nes buvo užrašoma specialiais ženklais (sen. rus. *znamia* – „ženklas“).

¹⁰ Dmitrijus Alemanovas (1867–1928) – rusų kompozitorius.

¹¹ Frazė iš Aleksandro Puškino eilėraščio „Poetas“.

¹² Aleksijus I (1877–1970) – Maskvos ir Visos Rusios patriarchas.

¹³ S. Fudelis kaip „malda slaptose“ supranta vidinę maldą.

¹⁴ Флоренский П., свящ., Иконостас.

¹⁵ Акафист Иисусу Сладчайшему, икос 12.

¹⁶ „Речь Патриарха Алексия в Московской духовной академии на Чтении о церковном пении“, ЖМП, 1948, Nr. 5, p. 8. Žr.: Уржумцев П., „О церковно-богослужбной дисциплине“, ЖМП, 1960, Nr. 9, p. 47.

¹⁷ Cit. iš: Никонов В., „Святейший Патриарх Московский и всея Руси Алексий“, ЖМП, 1952, Nr. 3, p. 26.

¹⁸ Трубецкой Н., прот., „Русское православное церковно-богослужбное пение“, ЖМП, 1959, Nr. 11, p. 64, 70.

¹⁹ Макарий Египетский, преп., *Духовные беседы, послание и слова*, Сергиев Посад, 1904, p. 60.

²⁰ Cit. iš: Робертсон Д., *История христианской Церкви*, М., 1878, t. 1, p. 247.

²¹ „Речь Патриарха Алексия...“, p. 8.

²² Тихон Задонский, св., *О истинном христианстве*, кн. 1, Тихон II, p. 33.

Jūs eikit tiesiai, o mes eisim kur reikia

Prieš diagnozuodamas save sergant depresija ar turint žemą savivertės lygį, pirma apsidairyk aplink: gal tavo paprasčiausiai supa šikniai.

Sigmund Freud

Amerikos prezidentas kasmet režia „State of the Union“ kalbą. Šimet Trumpo eilė. Keistas tas prezidentas: paklius istorijon dėl neįprasto užsispyrimo ištesėti, ką pažadėjęs, ir garsaus sakymo, ką iš tikro galvoja. Kitą dieną po kalbos pareina skaičiai: 85 % respublikonų ir... 42 % demokratų kalba patiko. Tuoju pat galvon ateina lenkų karvė, perbėgus pas bizonus...

Trumpą būtų galima palyginti su bizonu, t. y., anot kai kurių apžvalgininkų, *primityviu mąstytoju gėrio ir blogio kategorijomis* porceliano parduotuvėj (čia tokia autoriaus fantazija). Bizonas bizonu, bet kaip, po galais, mes toje porceliano parduotuvėj atsidūrėm? Pilnoj spygaujančių, lengvai pažeidžiamų, lyg ką tik iš „Twitter“ išdraugintų trapių piliečių, pripratintų kalbėt tik pašnibždom ir tik iš anksto paslaugų dėdžių ir tetų parašytus ir cenzūros patikrintus politikorektiškus, apvalinus žodžius, kur lygybės, pasirinkimo laisvės, žmogaus teisių kristalai sudėlioti ant dogmatiškai išgverusių lentynų, prikaltų *kito kelio nėra* mantrinēm vinim. Kur daug šnekėjimo ir nieko nepasakymo ir 50 pilkų atspalvių („Oskarai“ teikiami tik pagal veido spalvą), kur įprasta tept *zelionkę* ant vėžiu sergančio, nes svarbiau yra kaip atrodo, o ne kad pasveiktų, pavadinimas svarbiau nei turinys, poezija vertinama pagal poeto kelnų kantą, o krepšininko talentas – pagal tai, kaip dažnai jis muša žmoną (savo). Taip būtų galima apibūdinti tuos *subtilius* (suprask – neprimityvius) diplomatinis trepsėjimus aplink porcelianą ir kaip efektyviai jie padeda (-ėjo) išspręsti kad ir taip dažnai minimą dulkių nusėstą (kiekvienam atspalviui po metelius) Jeruzalės problemą. Atsimenu, Schwarzeneggeris, politikas neprofesionalas, tapo Kalifornijos gubernatorium, pasiraityto rankoves ir ruošės padirbėt (tikrai) ir... nuskendo biurokratijos jūroj. Dar spėjo pavadint politikus *sisys* (mižniais), prieš nuskęsdamas desperacijos vandenyse. Ach kaip Kalifornijos senatoriai buvo įsižeidę, kaip jie grąžė rankeles, vartė akeles plikais užpakaliais belakstydami po privatų pliažą: kaip jis išdrįso prabilť apie karaliaus nuogybę, nutraukt permanentinę masturbaciją (suprask – gerą gyvenimą). Ech, mano miela Kalifornija su pusiau išvyniotais porceliano dirbiniais ant *casting couch* ir žvaigždėmis, susirūpinusiomis lygybe ir teisybe iš privačių pliažų. Ach tu sūnaus palaidūne gubernatoriau Schwarzeneggeri, suabejoj (ir dėl to užknistas) begalinų diskusijų, niekur nevedančių ginčų ir kabinėjimosi prie žodžių nauda. Demoralizuotas, praradęs bet kokią viltį, tikėjimą ir kryptį, nuleistom rankom sugrįžęs Holivudan, kur tikras pasaulis su tikrom vertybēm. Bet prezidento taip lengvai į protą

neatvesi. „Americans are dreamers too“, – kaip ir įpratę, nevyniodamas į vatą užgauliojimų, pareiškė ataskaitos metu. Kamera perbėgo ideologinių šešėlių migla aprauktais demokratų veidais. Gaila, *dreamers* yra postideologinė visuomenė. Entuziazmu springstantys respublikonai pjavė grybą, nors jau atsistoję (tik politikai vienu metu sugeba ploti ir už nugaros laikyti spygą).

Nežinau, ar kas šiais laikais beatsimena istoriją apie Gordijo mazgą. Pasak senų knygų, buvęs toks – neatmezgamas, be pradžios ir pabaigos. Kas tik bandė, niekam nepavyko atnarpliot. Beje, laimingasis atnarpliotas turėjęs tapt visos Azijos valdovu. Pro šalį užkariavimo tikslais lėkęs Aleksandras Makedonietis panūdo išbandyt laimę. Ilgai pasikankinę išsitraukė kardą ir... problema buvo išspręsta. Ir tikrai: tapo jis visos Azijos valdovu.

Jei užkietėjusius vidurius bandai suminkštint burbulų pūtimu ir ideologine retorika... natūralu, kad esi labai nelaimingas ir neišsipildęs, nors susikaupusios dujos padeda susikurti kilimo aukštyn iliuziją. Juk akivaizdu, kad dabartinėj situacijoj seni metodai neveikia. Nieks nebeduoda prizo už tai, kad atbėgai paskutinis. Į duris pasibeldžia (va taip: tuk tuk) tikras pasaulis, ne tas paralelinis, skaitmeninis, kur tu esi *very special and deserve anything you want* (kaip rodo „Facebook“, „Instagram“ ir senelis Holivudas, gryčioj sekantis pasakas mažiesiems).

Džiugu, kad čia galiu pacituot ir lietuvių politiką Izidorių Tamošaitį: „Tvirta asmenybė nesiremia daugumos nuomone, nesidangsto partija, nekalba tautos vardu... Ji neturi būti nei genialiai protinga, nei iškilti savo dorumu, bet stipria valia, kuri stichiškai, galbūt net iki galo nesuprasdama visko, siekia istorijoje dar neapsireiškusio tikslo.“

O tuo metu... ar „Make America Great Again“ yra blogai (kad netaptų *shithole*)? Ar „America First“ yra blogai (ar mes dabar turim jaustis kalti, kad mums gerai)? Ar ekonominis nacionalizmas blogai (nebeleisim tiems kinams mūsų maustyt)? Ar tas sugrįžęs žodinis realizmas (vulgarus, seksistinis, rasistinis ir demagogiškas) yra taip jau blogai (suprantu, nepatogu)? Ar manot, kad Holivudo mėšlas būtų išplaukęs paviršium, jei ir toliau būtumėm gyvenę kaip pripratę: viena sakyť, kita daryť. Juk „New York Times“ seniai turėjo visą informaciją apie Weinsteiną, juk visa Los Andželo grietinėlė puikiai žinojo, kas dedas ant *casting couch*. Pabėgo lenkiška karvė nebeapsikentus, pabėgo gyvent su bizonais.

Ir čia mes, kaip buvo pasiūlyta, pašnekėkim apie prozaką. Nes tai yra tiesiogiai susiję su tuo, kas ką tik pasakytą. Prozakas, pagal tuos pat tyrimų rezultatus, padeda tik 28 % (ir vėl tie užsispyrę skaičiai) depresija sergančių. Ir šito priežastis akivaizdžiai byloja, kad vadinamoji depresija visai nėra depresija. Ir pradėta tą reiškinį vadinti demoralizacija. Pastaroji paprastai taikoma specifinėms ekstremalioms situacijoms, tokioms kaip nepagydomo

vėžio diagnozė ar kalėjimo kamera, bet šiandien ją gali sukelti ir patologinė tapusi kultūrinė terpė arba, geriau, jeigu jau kalbam tiesiai šviesiai, tai, kuo ji virto: socio-patinė politinė mašina (*shithole*), kurstoma *ekonominių prioritetų ir psichologinės manipuliacijos*. Demoralizacija yra egzistencinis sutrikimas, susijęs su asmens gyvenimo kelrodžių netekimu, psichologinė-dvasinė krizė, tūlam piliečiui praradus orientaciją, nebesugebant rasti tikslo, prasmės ir savęs realizavimo priemonių. Tokia būseną paprastai lydima pykčio, frustracijos, nevilties ar sarkazmo. Depresija čia niekuo dėta, nes kalbama ne apie cheminių procesų sutrikimą smegenyse, bet apie realistišką atsaką į realią gyvenimo situaciją. Melavimo ir veidmainystės kultūra daro viską, kad bet kokį kelrodį ar žemėlapi iš žmogaus nagų išluptų. Šiandieninis žmogus, skirtingai nuo tų primityvių praėjusio šimtmečio senių, niekingai gliaudžiusių šventorių saulėgrąžas, nepajėgus identifikuoti jokios gyvenimo filosofijos ar bent keleto kelrodžių gyvenimo taisyklių. Lėkštas ir trapus kitados žmogum buvusio, o dabar vartotoju tapusio asmens tapumas lengvai fragmentuojamas, nudvasinamas ir, pritaikius atitinkamus algoritmus, parduodamas turguj. Va tokie čia ne visai cheminiai procesai.

Stebėti pasitikėjimą praradusių ir dvesiančių medijų, negalinčių suprast, kad jų laikas praėjo: jie nebeiškelia, neberenka ir nebenusodina prezidentų, konvulsijas yra atgrasu. Šlykščios politinės valdžios manipuliacijos verčia vėmt. Tie seni Trumpo atveju nebeveikiantys kompromitavimo metodai ir demonizacija atrodo pasigailejimo verti ir atsigręžia prieš pačius jų vartotojus. Ir aš iš visos širdies tikiuosi, kad Clintonų klanu užmačios bus atskleistos ir memuarus jie rašys, kaip ir priklauso: uždaroj, griežtai kontroliuojamoj erdvėj, sėdėdami ant *šikano*, nes per tokius kaip jie amerikiečiai spjaudos atsivertę laikraščius, griebias prozako ir avansu kiša jį burnon nepilnamečiams. Organizacijos, tokios kaip UNESCO ir panašios, daros graudžiai juokingos, kai bando įkast jas maitinančion ranton, užstrigusios *status quo* ir susirūpinusios labiau savo išlikimu nei ko nors sprendimu. Ir visi kiti panašūs, patogiai įsitaisę prie Amerikos tešmens, kaišiojantys mums panosėn vargšų kenčiančių vaikų nuotraukas ir besispjaudantys įkvepiančiais lozungais, tegul eina... ir susiranda tikrus darbus. Mažiau putų, daugiau seilių, anot seno provincijos klebono. Vaikai, nematydami veidmainysčių, bus kur kas laimingesni ir išvengs prozako, o ir mums visiems akyse prašviesės. Kitas žingsnis turėtų būt kultūrinė revoliucija: perkošiant politinį procesą, ekonomiką, darbo sampratą, šeimos reikšmę. Ir būtų gerai, kad tai atsitiktų anksčiau negu vėliau, kol neužgriuvo globali katastrofa ir valdžion neatėjo tikri diktatoriai.

– ROLANDAS KAUŠAS –

Kelios recenzijos

► Atkelta iš p. 11

Norman Mailer. Nuogiejai ir mirusieji. Romanas. Iš anglų k. vertė Povilas Gasiulis. V.: Kitos knygos, 2017. 645 p.

Antrasis pasaulinis karas. Amerikiečių išsilaipinimas išgalvotoje Anopopėjaus saloje, kurioje įsitvirtinę japonai. „Nuogiejai ir mirusieji“ – netikėta knyga ir savo istorija, nes romaną buvo publikuotas 1948 m., ir autoriumi Normanu Maileriu, ir puslapių skaičiumi, ir tolstojiškais „Karo ir taikos“, ir nyčiškais „Anapus gėrio ir blogio“ užmojais. Daugiakampis romaną. Tarsi penkiakampė žvaigždė. Pirmasis penkiakampės žvaigždės kampas apima karinius veiksmus nuo desanto išsilaipinimo iki misijos pabaigos. Antrajame atrasime detalai atkurtą karo rutinos atmosferą, būdingą tiek eiliniams kariams, tiek aukšto rango karininkams. Eina ta kariuomenė velniop: tai skubėk, tai lauk, tai skubėk, tai lauk (p. 31). Ankstyvi rytai kariuomenėje veikė slegiančiai. Jie reikšdavo, kad kariai kažkur keliaus, patirs kažką naujo, kažką nemalonaus (p. 28). Dabar jie kaip šunys, lindintys būdose, ir bet kokius įsakymus pasitiks niūriu vampšėjimu (p. 272).

Trečiasis kampas – žmogaus kare portretas. Ar karą įsivaizduojame kaip jaudinantį nuotyki be kančių ir fizinių pastangų? Ar tėvynės meilė ir kiti gražūs jausmai? Ar ka-

reiviai žūsta veltui? Ar tai tik čiulpinukai, vertybės, kurias susigalvojame? Ar kariuomenė veiksminga tik tada, kai kiekvienas užima atitinkamą vietą baimės skalėje? Maileris nepiktinaudžia kovos scenomis, žudymais ir žuvusiųjų aprašymais, per visus pusseptinto šimto puslapių rasime tik kelis tokius aprašymus. Kaip jaučiamasi prieš mirtį? Kiek įvairių Dievo įvaizdžių: nuo bendravardiklinančio, rūpestingo, bet ramboko tėvo iki Dievo apgaviko. Gal kas nors imsis ir išvers Mailerio „Evangeliją pagal Dievo sūnų“? Ką tu manai apie mane – svarbiausias klausimas kare. Žmogus nėra niek neypatingas padaras, jeigu miręs taip smarkiai dvokia? Kūrinys ne tik apie karą.

Ketvirtasis įsivaizduojamos žvaigždės kampas supažindina su ikikarine Amerika. Pasakojimą apie salos šturmą pertraukia dramaturginis įterpinys („choras“), kuriame pasigirsta personažų balsai, nepalydimi jokių autoriaus komentarų, taip pat ir ekskursai į veikiančių asmenų praeitį („laiko mašina“). Laiko mašinoje pateikiamos trumpos biografines žinios apie herojus, kurie atstovauja pačioms įvairiausioms socialinėms Amerikos grupėms, sluoksniams, regionams, religijoms ir pan. Pavyzdžiui, airis Galageris, meksikietis Martinesas, teksasietis Semas Kroftas, Bruklino žydas Goldstinas, lenkas Kazimiras (Pšekas). Nuo trylikos iki septyniolikos „tipinių“ Amerikos atstovų.

Galiausiai penktasis žvaigždės kampas įkūnija kūrinį apie valdžią, galią ar nyčišką valią galiai. Istorijos eiga lėmė, kad dvidešimtoje amžiuje suklestėtų naujo, ypatingo

žmogaus mitas. Žmogaus visavaldžio, pasirūpiniančio, kad baimė būtų... „natūrali būseną“. Šiaip jau visavaldis supranta, kad visi kiti – niekam tikę padarai ir kad svarbiausia rasti būdą jiems valdyti. Taip pat svarbūs politiniai liberalizmo, kairės, dešinės ir fašizmo klausimai.

Iliustratyvus yra ir Tauro Stalnio sukurtas „nuogų ir mirusių“ viršelis su raidėmis ir skaičiais. Kai kurie skaičiai išbraukti, taip pat baltos ir juodos raidės, romano pavadinimas atskirų raidžių ir skaičių pavidalu trinasi, nusitrina, išsitrina. Viena vertus, galėtume interpretuoti, kad kariuomenėje mintis apie paskirus individus tik trukdo darbą, vertinti, anot generolo, galima tik padalinį kaip tokį. Bet ar tik kariuomenėje? Kita vertus, atrodo banali interpretacija, tačiau balta ir juoda trinasi, nuo tų raidžių viskas patrynus susitepa, atrodo, nebelieka skirties tarp balto ir juodo. Tiesa, lieka kontūras, bet toks murzinas, tepaluotas, dėmėtas.

Tiek penkiakampė žvaigždė, tiek „Nuogiejai ir mirusieji“ yra epochos atspindys. Levas Tolstojus svarstė, kad atjauta be kančios ir be žiaurumo – beprasmė. Ačiū vertėjui Povilui Gasiuliui, širdis džiaugėsi skaitydama šiuos žodžius: olbyti, pasimugino, tuskinti, kukurbezda-lis, skersmergė, bizalas, abrakinė, skriauznas, atrūgos, išnovyti, cvaktelti, zmekti, knyburuoti, drunyti ir t. t. Labai gražu – baltos žarnos tarsi gėlės žiedas raudoname klane (p. 69).

– VIDAS DUSEVIČIUS –

Fragmentai (I)

*Tad tarsiu tau galop dėl tavo labo,
eik iš paskos, o aš tave išvesiu
į amžinybę; tu neteksi žado,*

*kai verkiančias iš nevilties girdėsi
senąsias sielas, jos tenai surado,
sau antrą mirtį prakeiksmo pavėsy.*

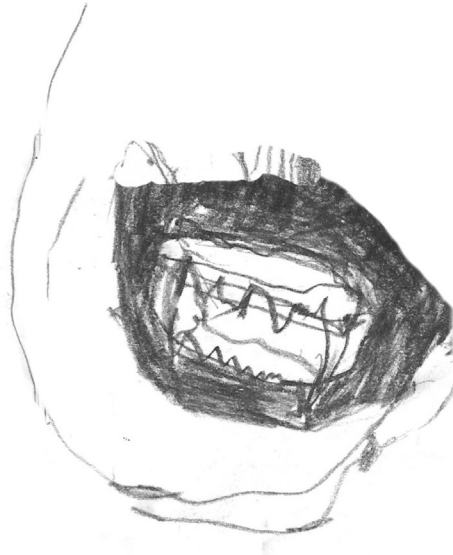
Dante Alighieri, „Pragaras“ (vertė Sigita Geda)

Anksčiau laikiausi nuostatos „pažink save (savo jausmus) ir pažinsi pasaulį (kitų žmonių jausmus)“, tačiau ir atvirksčiai manyti pravartu – „pažink pasaulį ir pažinsi save“.

Kuo daugiau užsirašau pastabų, tuo geriau, antraip visa pamirštu. Darbe nieko naujo. Vėl dirbau su Nastin. Jos elgsena kaip visada man sukelia daug prieštaravimų. Kivirčas prasideda, kai tik imuosi ką nors lyginti. Lyginimo lenta – išskirtinai jos teritorija. Nežinau, kodėl ji jai tokia svarbi. Lyg tas, kas lygina, valdo apskritai viską – visas pasaulio žinias, turtus, regi dalykus, nematomus paprasčiausiems žmonėms. Man atsistojus prie lyginimo lentos, ji iškart ima nervintis. Liepti man iš ten pasišalinti (mielai tą darau, jei galiu veikti ką kita) ar paaiškinti, kad ją tai erzina, nėra kaip – tai dalis mano, kaip ir jos, darbo. Todėl dėl didelio susierzinimo ji imasi netiesioginių būdų, kad užvaldytų geidžiamą poziciją, – užduoda klausimą, tačiau ignoruoja atsakymą, vėl užduoda klausimą ir vėl ignoruoja atsakymą. Siekia išbalansuoti, sujaukti nuotaiką, įtikinti, kokia ji nepakenčiama, kad tik aš eičiau kuo toliau nuo jos. Arba bando iš anksto apriboti mano veiksmus, juos nulemti, prognozuoti. Retai jai tai pavyksta, o tada belieka mane niekinti. „Kaip skalbti šias užuolaidas?“ – šį klausimą girdėjau kokių 556 kartus. *Thirty delicate*. Tyliu. „Aš uždaviau klausimą! Kaip skalbti šias užuolaidas?“ – pakartoja pakeltu balsu. Įtariu, kad namuose ją kažkas nervina dar labiau nei tos nesibaigiančio ilgio ir pločio užuolaidos. Gal supyko ant vyro, tylois nagrinėju byla. Bet dėl to, kad ji tobula žmona ir mama, nurijo savo pyktį, šypsojosi, kalbėjo aukštu tonu, tačiau dabar įniršis, it demonas, veržiasi lauk. Man, priešingai nei jai, pyktis patinka, todėl ramiai stebiu, kuo jai tai baigsis. „Manau, praverstų išskalbti 95 laipsnių temperatūroje, – ramiai patariu, – metas jas išvirint – tokios juodos“, – pasiūlau nusikaltimą. Tai kaipmat pagelbsti, nes gal ji ir pikta, bet vis dėlto ne tiek, kad sunaikintų brangias užuolaidas. „Gal geriau *thirty delicate*“, – apsisprendžia. „Gal geriau“, – sutinku. Tačiau netrukus: „Pažiūrėk! Šį, – rodo apskritą dubenį marškiniams balinti, – atnešiau iš namų, nes mums tokio čia reikia, o dabar, – rodo kitą, kvadratinį, – kažkas dar atnešė! Iš kur tas? Kas jį atnešė?“ – „Nežinau, mieloji.“ – „Dabar niekas nenaudos manojo!“ – surinka. „Tu ne taip viską supranti, – sakau jai, – tavo apskritas dubuo yra moteris, o kvadratinis dubuo – vyras. Jai buvo nuobodu ir liūdna vienai, o dabar ji turi draugą, taip kur kas geriau.“ Jos veidas akimirksniu nugiedrėja. Šypsena užvaldo skruostus, akis, nuostaba ir džiaugsmas – visą likusį kūną: „Taip, žinoma, taip kur kas geriau!“ Pasukui dar kurį laiką juokiasi prisiminusi.

Man jau seniai metas keisti darbą...

Vakar mačiau Sionietį. Taip pripratau prie jo veriančio žvilgsnio, laikysenos, kad kai jo nebūna darbe – man to stinga. Jei tik galėčiau su juo pabendrauti. Jam prisiartinus imu drebtį, liaujuosi girdėjusi, ką jis švelniai sako, tematau judančias lūpas, laikas nustoja tekėjęs, nesvarumo būseną užvaldo mane ir aš ničnieko negaliu jam atsakyti. Jis ateina pasikalbėti su Fesò. Kartais jis taip užsuka pas mus kelis kartus per dieną primindamas apie save, truputį įsiverždamas į erdvę, kurioje būnu, ir, man regis,

Dovilės Bagdonaitės piešinys

patirdamas šiek tiek džiaugsmo. Vakar atsiveikino su Fesò. „Turbūt paskutinį kartą matomės“, – pasakė vienas kitam. Sionietis tvirtai paspaudė Fesò ranką lyg smarkiai dėkodamas. Vis galvoju – jeigu jis, išėjęs iš viešbučio, niekada man neparašys ir mes daugiau nesusitiksim, o taip ir nutiks, tokiu atveju man pasisekė. Pavargau nuo jo. Noriu nusikirpti plaukus. Nusikirpti raudonai dažytus ir pabūti žila (*Silverfox*, tuoj įvardijo Fesò). Nors kaip nors vizualiai priartėti prie savo tikrojo amžiaus. Gaila, kad taip niekada ir nedrįso prie manęs prisiliesti. Turėjo tokią galią, bet jos atsisakė.

Londono autobusų vairuotojai pastaruoju metu klaiksta – vis išgirštu, kaip nesidrovėdami siunčia keleivius velniop ar mandagiai paprašo atsipisti. Tačiau vienas 10-ojo autobuso vairuotojas ypač įstrigo į atmintį. Vairuotojas juk tas asmuo, kuris valdo autobusą, bet jeigu jis autobusą valdo, tačiau liaujasi valdytis pats? Kartą po darbo, labai vėlyvą vakarą, įsėdau į jo autobusą. Buvo beveik naktis, pusė dvyliktos, todėl kiekvienoje stotelėje jam stoti nebereikėjo. Haid Parkas, kurio pakraščiu driekiasi 10-ojo maršrutas, naktį visiškai tuščias. Kurį laiką palaimingai važiuojome tyloje, kol vienas keleivių paspaudė stop mygtuką – BARKŠT! Skardžiai, čaižiai nuskambėjo reikalavimas kitoje stotelėje sustoti. Po trumpos pauzės paspaudė kitas keleivis – vėl čaižus, įsakmus BARKŠT! Nes žmonės užsimiegoję ar pavargę – jie nebegirdi to garso, tačiau vairuotojas girdi – jis įsijungė mikrofoną ir itin griežtu tonu pranešė, jog tam, kad autobusas sustotų, pakanka stop mygtuką paspausti vieną kartą. Vienas keleivių mieguistai atsakė: „Shut up!“ ir mygtuką paspaudė vėl. Vairuotojas užsidegė įtūžiu, ne šiaip supyko. Nebežiūrėdamas į kelią, pro duris ėmė šaukti, prakeikdamas visus keleivius. Galiausiai pareiškė – jeigu taip, jis visai nestosias ir, artėjant visų geidžiamai stotelei, gerokai padidinęs greitį ją, kaip žadėjo, pravažiavo. Garbės žodis, visi keleiviai sustingo, nes pasijuto, na, lyg ir pagrobti, niekas nebedrįso spausti mygtuko, kad autobusas sustotų kitoje stotelėje, baimindamiesi sukelti dar vieną pykčio priepuolį. Kaip filme (man patinka, kai kokios nors aplinkybės primena filmą). Tada, kai jau pravažiavom

dar bent porą stotelių, mygtuką paspaudžiau aš, nes visgi vėlu ir ką galiausiai vairuotojui daryti nuvarius autobusą su visais keleiviais, jis jau (numaniau) pats to nebenerėjo.

Iš sapno: vyras dideliais plastikiniais akiniais ant nosies. Po jais visa apaugę žaliomis eglėmis: paakiai, antakiai, nosis, tik smakras švariai nuskustas. Galva apvali it gaublys. Sustabdęs mane mokyklos koridorių tarė:

– Mano vardas Zekas, ieškau dramos būrelio.

Nuvedusi į sporto salę parodžiau į kūno kultūros mokytoją, stebintį krepšinio treniruotę.

– Jis tau gali padėti, – pasakiau.

O sekmadienį sapnavau gaisrą viešbutyje. Pradžioje viešbučio darbuotojai buvo ramūs, kaip patariama per priešgaisrinius mokymus, vieni kitus praleisdami pamažu judėjo link laiptų, kurie vedė iš antro aukšto po žeme prie išėjimo viršuje. Gaisras kilo trečiame, t. y. apačioje, turbūt virtuvėje. Pasklido dūmai, antro aukšto koridoriaus grindys ėmė kaisti ir lėtai tirpdamos kristi į apačioje atsivėrusį trečią aukštą, kuris visas uždamas liepsnojo neapsakoma kaitra. Tada jau visi, ir aš, pradėjom bėgti, žmonės vieni per kitus sprausdamiesi isteriškai klykė, kažkokiam vyrui už manęs prie tirpstančių grindų lipo batai, jis nebegalėjo eiti, tiesdamas rankas šaukėsi pagalbos, bet niekas jo nepaisė.

Ruošdamasi kelionei į Mikono salą nuvažiuoju į Beikerio gatvę išsikeisti pinigų. Keitykloje dirbo dvi moterys: viena keitė pinigus klientei, o kita pakvietė mane priėti. Kol skaičiavo kompiuteryje sumos dydį, pasidomėjo, kur keliauju, atsakiau, kad į Graikiją. „O! – entuziastingai sureagavo. – Jinai iš Graikijos“, – parodė į kolegę, norėdama mums abiem suteikti malonumo: aš gal gaučiau patarimų, o jos kolegė galėtų pasidžiaugti susidomėjimu jos gimtąja šalimi. Tačiau kolegė pasijuto priešingai: „Kur tiksliau keliauji?“ – paklausė atšiauriai. „Į Mikoną“, – prisiartinau. Ji buvo liesa, prakauli, pilkšvos alyvuogių spalvos oda ir tamsiais šiurkščiais plaukais – graikiškiau atrodančią moterį sunku būtų įsivaizduoti, tačiau antikinių bruožų joje nė su žiburiu nerastum. „Ir kiekgi pinigų keitiesi?“ – „300 eurų.“ – „Tau mažiausiai reikės 1 000! Ten labai brangu“, – tai pasakiusi taip arogantiškai iškėlė smakrą, kad truputį susirūpinau, ne jau mano bendradarbė, lankiusis pernai Zakinte ir peikus graikų svetingumą bei mandagumą, bus teisi. „O kas brangu? – paklausiau. – Maistas?“ – „Ten labai labai brangu, ten poilsiauja tik labai turtingi žmonės“, – pakartojo ji, neatsakydama į mano klausimą. Kalnų, šviesos, jūros ir mitinių erdvių šalies žmogus, dirbantis ankštoje, belangėje pinigų keitykloje. 300 eurų suma išties apgailėtina, ji teisi. „Neketinu apsipirkinėti“, – nusprendžiau užbaigt pokalbį. „Ir ką gi ten planuoji veikti?“ – tęsė sarkastiškai, bet aš jau atsitraukiau nuo jos stalo. Nusišypsojau jai. Tada moteriai, kuri keitė man pinigus – ji kaip tik sudėjo banknotus į voką. „Viską, kas bus pagal mano kišenę.“

-vii-

Redaktorė – Giedrė Kazlauskaitė

(gkazlauskaitė@gmail.com).

Paveldas – Juozas Šorys.

Kalbos redaktorė – Audrė Kubiliūtė.

Maketuotoja – Zita Remeikienė.

Vadybininkas – Andrius Patiomkinas.

Finansininkė – Danuta Churtasenko.

Redakcijos adresas Mėsinų g. 4, 01133 Vilnius.

Telefonas (8 5) 261 37 70.

El. paštas satenai@gmail.com; tinklalapis www.satenai.lt.

Spausdino UAB Valdo leidykla,

P. Cvirkos g. 4-2, 20131 Ukmergė.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke

LT36 7300 0100 0000 7071, AB „Swedbank“ (kodas 73000).

Dvisavaitinis laikraštis išeina penktadieniais.

Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.

Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. ISSN 1392-7760. 4 spaudos lankai.

Indeksas 0109. Tiražas 1 424 egz.

Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.

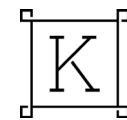
Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2018 m. suteikė 32 000 Eur paramą

projektui „Šiaurės Atėnai“: lyderiai, stalkeriai ir atskalūnai“ (p. 2, 6, 7, 10–16),

4 000 Eur projektui „Polis“ (p. 3), 10 000 Eur projektui „Kultūros eskiza“; Lietuvos

kultūros taryba – 7 000 Eur paramą projektui „Vertimai: pasaulio literatūros akiračiai“,

2 600 Eur projektui „Skaitykla Nr. 5“.

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS MINISTERIJA

